

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filosofická fakulta

Ústav filosofie a religionistiky

Religionistika

Bakalářská práce

Karolina Vlková

FORMY ISLÁMU V TURECKU 21. STOLETÍ MEZI UNIVERZITNÍMI STUDENTY

FORMS OF ISLAM IN 21-CENTURY TURKEY AMONG UNIVERSITY STUDENTS

Praha

2012

vedoucí práce: doc. Radek Chlup, Ph.D.

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu bakalářské práce doc. Radku Chlupovi, Ph.D. za pevné nervy.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou/diplomovou/rigorózní/dizertační práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V ..... dne.....

Díky prvnímu tureckému prezidentovi Kemal Atatürkovi Turecko změnilo svou tvář a to se odrazilo i na islámu. V dnešní době již islám není tureckým státním náboženstvím, ani turecká legislativa už neodpovídá šarii. Odrazilo se to i na formách islámu. Lze to vidět na oblečení žen. To co bylo dříve (nebo dosud je v jiných zemích) považováno za absolutní, v Turecku se stává relativním. Mým úkolem je prozkoumat nakolik tyto představy odpovídají reálnému stavu islámu v Turecku.

Vzhledem k tomu, že zkoumat celkový stav islámu v Turecku je na rozsah práce příliš obsáhlé téma, zaměřím se na univerzitní studenty. Mám totiž za to, že na této oblasti lze nejlépe určit směr, jakým se islám bude vyvíjet v příští generaci. Jsou zde nejpatrnější vlivy jak globalizační a další, tak zároveň je nejpatrnější i vliv nacionalistických a tradičních proudů. Chtěla bych přesněji určit jak se studenti staví nejenom k islámu a muslimským povinnostem, ale i k vnějšímu, západnímu světu. Provedla jsem terénní výzkum, abych se k tomu dobrala. Metodou jsou interview s různými studenty z různých univerzit. Kromě toho jsem prováděla pozorování denních praktik studentů. A samozřejmě vlastní komentáře studentů k jejich náboženské aktivitě/pasivitě. Vyšlo najevo, že existuje "turecký islám", na němž jsou patrné vlivy nacionalistické ideologie. S modernizací započatou Atatürekem se zároveň objevily dva jevy, které svými vlivy nacionalistickou ideologii doprovázejí – nesnášenlivost a humanismus. To vše dnes přispívá ke vzhledu islámu v Turecku.

Klíčová slova: islám, Turecko, univerzity, studenti

Due to the efforts of the first president Kemal Atatürk Turkey has changed its face and that also had an impact on Islam. Today Islam is not the state religion in Turkey, nor is the sharia the state's legislative. The forms of Islam have also changed. It is easily visible on the women's clothing. That, which used to be (or in other countries still is) considered absolute, has become relative in Turkey. My task is to explore how much are these notions about the state of Islam in Turkey accurate.

It is too broad a theme to consider the whole of Turkey, so I limit my research to the university students. For it is there, where we can see the direction the development of Islam in Turkey will take in the next generation. The globalization and other influences just as much as nationalist and traditional influences are most visible in this area. I want to determine how the students view not only Islam and the Muslim responsibilities, but the western world as well. I use fieldwork to achieve that. The method is interviews with students from different schools. Besides that I also observe the daily habits of students. And of course the students' own comments concerning their religious activity/passivity. I found out that there is a "Turkish Islam" with influences of nationalistic ideology. With modernization by Atatürk another two phenomena occurred, with in their influences accompany nationalism – hatred and humanism. All these make up the face of Islam in Turkey today.

Klíčová slova v angličtině: Islam, Turkey, universities, students

Obsah

Úvod	1
Islám v Turecku.....	3
Historie vzniku Republiky	3
Atatürkovy Reformy	4
Sekularizační tendence.....	4
Nacionalistické tendence	8
Modernizační tendence.....	11
1. Fáze výzkumu – vytvoření kategorií	14
Metodologie	14
Kvantitativní část	15
Metoda	15
Kategorie	17
2. fáze výzkumu – rozhovory se zástupci kategorií	20
Kategorie A	21
Dívka	21
Chlapec	22
Kategorie B	24
Dívka	24
Chlapec	26
Kategorie C	28
Dívka	28
Chlapec	30
Kategorie D	31
Dívka	31
Chlapec	32
Kategorie E	33
Dívka	33
Chlapec	35
Výklad	37
Obecná pozorování	37
Sekularizace	42
Nacionalismus	45
Modernizace.....	48

Závěr	50
Bibliografie	52
Přílohy.....	54

Úvod

Má bakalářská práce je o islámu v Turecku. Téma jsem si vybrala proto, že jsem měla možnost dělat roční výzkum přímo v zemi, a bylo mi jasné, že zde islám není takový, jak se o něm učíme ve škole. Práce je určena komukoli, kdo se chce dozvědět něco o Turecku jako zemi a o jeho obyvatelích – já sama jsem musela překonat mnohé předsudky o islámu i o Turecku, takže si myslím, že kdokoli, kdo by měl podobné přání, se může nechat inspirovat.

Při přípravě rešerše jsem zjistila, že všechny dostupné zdroje se týkají oficiální podoby tureckého islámu. Hodně zdrojů pojednává o tureckém nacionalismu, mnohé zdroje mluví o islámu v Turecku, ale pouze, co se týče vztahu vlády a islámu jako takového. Nebo se zabývají různými denominacemi a jejich situací v Turecku. Vzhledem k tomu, že to má jen málo co společného s mým tématem, představovalo to pro mě problém. Další problém vyvstal, když jsem přijela do Turecka a zjistila jsem, že knihy, které měly být v knihovně METU, tam nenajdu. Po hledání a doptávání mi bylo řečeno, že prostě nejsou. Díky tomu jsem nemohla nadále spoléhat na svou rešerši a musela jsem sáhnout ke zdrojům, které byly dostupné.

Téma práce je podoba islámu v Turecku. Protože takové téma je moc velké, aby se dalo zvládnout výzkumem prováděným jednou osobou, musela jsem téma zúžit: formy islámu v dnešním Turecku mezi univerzitními studenty. Univerzitní studenty jsem si vybrala, protože jsem rok strávila na Turecké vysoké škole a navíc u studentů je větší pravděpodobnost, že budou umět anglicky, což je v Turecku velmi vzácné. Sice jsem se turecky učila, ale má úroveň není dostatečná na provádění výzkumu ohledně islámu.

Proč studovat to, jak vypadá islám v Turecku? Protože většina lidí má o islámu určité představy, které pocházejí buď z toho, co slyšeli ve škole nebo ve zprávách, ale tyto představy zřídka odpovídají skutečnosti. I pokud se jedná o studenta islámu (nemuslima), který se nikdy nebavil s muslimem, bude mít malou představu o tom, v co lidé vlastně věří nebo nevěří. Jedna věc je teologická nauka a druhá věc je živé náboženství – dost často nejsou tyto dva aspekty náboženství v souladu.¹ Navíc Turecko je sekularizovaná země – to je velký činitel rozdílu mezi islámem zde a v jiných muslimských zemích.² Lidé žijící v takové zemi musí zákonitě mít jiné představy než lidé žijící v islámském státě.

Jak jsem již řekla, teologická nauka a živoucí náboženství jsou dvě rozdílné věci. Podle mne je živoucí náboženství mnohem důležitější, protože z vědeckého hlediska je to to jediné, co my můžeme zkoumat. Samozřejmě je důležité znát i teologickou část náboženství, ale jaký má smysl věnovat se dopodrobna každému detailu teologie, které se v náboženství, tak, jak je v realitě žito a věřeno, téměř ani nevyskytují? Například ze školy a z knih jsem se

---

¹ Daniel Martin Varisco, *Islam Obsured: The Rhetoric of Anthropological Representation*, Palgrave Macmillan: New York, 2005, s. 20, 141.

² Další rozdíl je v tom, že islám se v průběhu šíření adaptoval na původní kulturu a dnes nemůžeme v žádném případě mluvit o jednom homogenním islámu, stejném všude na světě. Olivier Roy, *Secularism Confronts Islam*, Columbia University Press: New York, 2007, s. 68, 69.

dozvěděla, že Alláh je brán jako všemocný na úkor lidské svobodné vůle.³ Ale ve skutečnosti jsem nenarazila na nikoho, kdo by v to opravdu věřil. Podle mého názoru je úkolem religionistiky porozumět různým náboženstvím, abychom mohli pomoci jejich přívržencům porozumět jeden druhému. Proto si myslím, že je mnohem důležitější studovat to, v co lidé ve skutečnosti věří a na čem svou víru zakládají než se pouze věnovat naukám.⁴ Víra mnoha lidí, nezáleží na tom, ze kterého náboženství pocházejí, se skládá z několika různých vlivů – náboženských, sociologických, psychologických, kulturních a politických. Víra jednoho člověka není ve své komplexitě naprosto stejná s vírou druhého člověka.

Má práce nemá za úkol pojednávat o různých denominacích islámu. Kdybych chtěla psát o denominacích, pojmu svou práci naprosto jinak, možná bych ani kvůli tomu nejela do Turecka. Hlavním rozdílem mezi těmito pojetími je, že kdybych chtěla dělat výzkum ohledně denominací, nemohla bych ho provádět sama a musela bych dělat výzkum prostřednictvím agentury. Bylo by mimo mé možnosti zkoumat religiozitu jednotlivých denominací v Turecku, už například proto, že Kurdové na východě mají jiný typ islámu než většina Turků – je tam velká populace šíitů. Ale jet na východ za účelem provádění výzkumu není pro ženu bezpečné, krom jiného kvůli teroristickým útokům a armádním protiaktím. Navíc naprostá většina Turků jsou Sunnité, takže by bylo obtížné vyhledávat ty vzácné případy, které nepatří mezi Sunnity. Jak jsem již řekla, tématem práce je živý islám a denominace pro mě tedy vztaheno k tématu nehraje až tak velkou roli. Během výzkumu jsem ve skutečnosti narazila na několik lidí, kteří nebyli Sunnité, ale podle jejich vlastních slov nebyli ani typickým příkladem jejich náboženské skupiny, někteří byli dokonce jejím opakem.

Co se metody týče, používám sociologickou metodu výzkumu, o které budu podrobněji mluvit v příslušné sekci. Zde postačí říct, že v praktické aplikaci zahrnovala distribuci a sběr dotazníků, navržených tak, aby podle nich bylo možné vytvořit určité kategorie. Tyto kategorie mají čistě instrumentální význam, aby mi umožnily vybrat z každé kategorie dva zástupce, se kterými jsem pak hovořila. Rozhovory byly hlavní částí výzkumu, z nich jsem potom dělala závěry a vztahovala názory a představy studentů k nábožensko-historicko-politické situaci Turecka.

Práce je rozdělena čtyři hlavní části. V první části se zabývám právě onou nábožensko-historicko-politickou situací, jinými slovy čtenáře uvádím do obrazu pomocí historických faktů, a tří nejsilnějších tendencí, které v Turecku existují od začátku republiky: sekularizace, tureckého nacionalismu a modernizace. Zde je nutno objasnit, co myslím tureckým nacionalismem (nadále totiž používám pouze nacionalismus). Turecký nacionalismus je národní cítění vlastní tureckému lidu, které nenese žádné z konotací, jež jsou většinou spojovány se slovem nacionalismus. Naopak nese rysy jiné, o kterých budu mluvit v příslušné části. Zde postačí říct, že turecký nacionalismus se vyznačuje hrdostí, jistou měrou

---

³ Musavi Lari, Sajid Mudžtaba Rukni, *God and His Attributes: Lessons on Islamic Doctrine*, Qum : Foundation of Islamic Cultural Propagation in the World, 2010, s. 160-180.

⁴ Podobně jako názor E. E. Evans- Pritcheta, vzato z Daniel L. Pals, *Seven Theories of Religion*, Oxford: Oxford University Press, 1996, s. 224

netolerance a snahou asimilovat a vmísit různá etnika (v podstatě změnit jejich národní cítění v turecké národní cítění). V druhé části se zabývám první fází výzkumu, již zmíněnými dotazníky, a kategoriemi, které jsem na jejich základě vytvořila. Třetí část obsahuje přepis rozhovorů se zástupci kategorií, vždy se jedná o chlapce a dívku. Ve čtvrté části rozebírám určité společné nebo jedinečné rysy, které jednotlivé rozhovory měly, a vztahuji zmíněnou sekularizaci, modernizaci a nacionalismus ke konkrétním představám, zjištěným v rozhovorech.

Islám v Turecku

Islám v Turecku se liší od islámu v ostatních zemích. Když už pro nic jiného, tak pro to, že Turecko je sekularizovaná země, která teoreticky jasně odděluje náboženství od státu a jeho správy. Šaría už není zákonným systémem, namísto toho je tu dnes ústava založená na ústavě švýcarské. Ovšem stále se udržuje určité pouto, které stát za žádnou cenu nechce přerušit. Abychom mohli pochopit stav islámu v Turecku dnes, je třeba nahlédnout do minulosti a podívat se na okolnosti, za kterých vznikla současná Turecká republika, procesy, které následovaly, což nás dovede až do dnešního vývoje.

Historie vzniku Republiky

Na konci První Světové války Spojenci podepsali dohodu, která byla ještě drastičtější než ta, podepsaná s Německem, protože by nechala Turecko naprosto zdevastované. Její podmínky však nikdy nebyly uskutečněny, díky Turecké válce o nezávislost. Mustafa Kemal, později znám jako Atatürk, dal dohromady armádu, která měla bojovat za nové Turecko. Jejich hnacím motorem se staly ideály a národní ideologie Mladých Turků.⁵ Mustafa Kemal sám shromáždil veškeré zbytky turecké armády a záložní jednotky. Dále však postupoval politicky a striktně se vyhýbal čemukoli, co by se dalo počítat jako zrada. V dubnu a květnu 1920 se však s Osmanskou říší rozešel naprosto a národní hnutí se stalo revolučním. Jejich vojenské síly se zabývaly vpádem Řeků do Anatolie a v poslední fázi této války, 24. 8. 1921 na řece Sakarya Turci nad Řeky vyhráli. Konečným zabráním Anatolie bylo vítězství u Dumlupınar, 9. září 1921. Touto dobou bylo národní hnutí již mezinárodně uznávaná síla v Turecku.⁶

Po válce byla podepsána Lausannská smlouva, 24. 7. 1923. Ta ustavovala nezávislost Turecké republiky a ochranu muslimů na řeckém území a křesťanů na tureckém území. Zároveň byly ustanoveny hranice Řecka, Bulharska a Turecka do dnešní podoby a tím se také Turecko zřeklo nároku na všechna ostatní bývalá území Osmanské říše.

---

⁵ *Encyclopedia Britannica*, Chicago: Encyclopaedia Britannica Inc., 2012 [cit. 2012-01-14], dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/654123/Young-Turks>> .

⁶ Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, 3rd ed., New York, Oxford: Oxford University Press, 1961, s. 239 – 254.

Atatürkovy Reformy

Takto politicky vznikla Turecká Republika.⁷ Prvním prezidentem se stal Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938).⁸ I nadále pokračoval v národním duchu války o nezávislost, a to hlavně v zásadních reformách,⁹ které v nové Turecké republice zavedl. 3. 3. 1924 byl zrušen Kalifát, což vyvolalo částečné nepokoje mezi ortodoxně muslimským obyvatelstvem, zejména na východě země. Jako reakce na kurdské povstání však byl zároveň s těmito změnami přijat Zákon na udržení pořádku, který dával parlamentu téměř despotickou moc, a byly zavřeny dervišské řády. 20. 5. 1924 byla uvedena v platnost Ústava, která přeorganizovala stát a zrušila platnost šarí'i v Turecku. 4. 10. 1926 byl zaveden Turecký občanský zákoník adaptovaný ze švýcarského, který dal základní práva ženám. Poté následovalo zrušení Ministerstva náboženství a zbožných základů (místo něho založen Direktoriát náboženských záležitostí) a na místě madras byla zřízena Teologická fakulta na Istanbulské univerzitě. Tím pádem byly zavřeny všechny školy spravované tímto ministerstvem (madrasy) a všechny ostatní školy byly převedeny pod Ministerstvo národního školství. Zavedení juliánského kalendáře bylo nezbytností pro harmonické fungování nového státu. Další významnou změnou byl zákaz muslimských pokrývek hlavy,¹⁰ fezu, který do toho okamžiku sloužil jako vnější identifikace muslimů od ne-muslimů. Oděv a chování žen, které si zakrývaly tvář a schovávaly se u země, když kolem nich prošel muž, byly sice napadány a zesměšňovány, ale až do roku 1935 zůstaly legálními.

Až do roku 1928 bylo Turecko oficiálně islámskou zemí, vzhledem k tomu že hlava č. 4 Ústavy stanovovala, že Islám je oficiálním náboženstvím Turecka, to se však změnilo poté, kdy byla tato hlava z Ústavy odstraněna. Posledním symbolem islámu bylo arabské písmo, které Atatürk nahradil latinkou, upravenou k potřebám turečtiny, čímž zásadní měrou přispěl k velkému rozmachu gramotnosti a tisku. Turecko sice bylo již od počátku národním, o 4 roky později sekulárním státem, který částečně fungoval na demokratických principech, ale ne zcela. V prvních fázích Republiky neexistovaly žádné další politické strany mimo Republikové lidové strany. Jedinou výjimkou byl politický experiment Atatürka, kdy chtěl vytvořit kontrolovatelnou opozici, aby dosáhl demokratického ideálu. Po několika měsících se strana však kontrole vymkla a byla rozpuštěna. Tento stav jediné strany trval až do roku 1945.

Sekularizační tendence

Ještě před vznikem Turecké republiky, Islám fungoval na dvou úrovních – jednou bylo oficiální, legální a dogmatické náboženství státu a druhou populární, mystické a intuitivní náboženství lidu. To našlo výraz v různých šíitských sektách a bratrstvích, které byly na pokraji kacířství, nebo dervišských řádech, které doplňovaly všechno, co na formální úrovni

⁷ Oficiálně odhlasována Národním Shromážděním a vyhlášena 23. 8. 1923.

⁸ Pro další referenci např.: *Encyclopedia Britannica*, Chicago: Encyclopaedia Britannica, Inc., 2012 [cit. 2012-01-14], dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/40411/Kemal-Ataturk>> .

⁹ Známé jako Atatürkovy reformy, Süleyman Seydi, *An Outline of 2000 Years of Turkish History*, Ankara: Ministry of Culture and Tourism, 2007, s. 141,142; podrobnější informace Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, s. 256 – 285.

¹⁰ 1925; Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, s. 269.

islámu chybělo.¹¹ V rámci sekularizačního procesu a modernizace státu byla tyto bratrstva rozpuštěna (a s nimi jakékoli jiné institucionalizované formy lidové víry) společně se zákazem fezu. To vyvolalo mnohem větší odpor než zrušení Kalifátu, protože se to přímo týkalo života obyčejných lidí. Na mnoha místech, hlavně ve východním Turecku, propukla řada menších povstání, která byla rychle potlačena.¹² To svědčí o tom, že ačkoli vzdělané vrstvy ve velkoměstech většinou sekularizaci podporovaly, netýkalo se tak celého Turecka. Obyčejní lidé v menších městech či na venkově se jen neradi od svého způsobu života odlučovali. Ať už zrušení platnosti šarií a zavedení zákoníku západního stylu, který měl změnit život hlavně ženám, nebo zrušení dervišských řádů, změny ve větší části země se ujímaly jen pomalu.

Rušení tradičních a nemoderních forem islámu však neznamenal konec. Kromě oddělení státu a islámu byl také proveden pokus modernizovat a nacionalizovat islám samotný. Na místo zavřené *Süleymaniye Medrese* (*Süleymanova madrasa*), byla vytvořena Teologická fakulta pod Istanbulskou univerzitou a její profesori, společně s profesory logiky a psychologie, dostali za úkol prozkoumat možnosti modernizace islámu. Výsledkem jejich úsilí, byla změna pojetí islámu jako sociální instituce. Čtyřmi hlavními tématy byly: forma uctívání – je třeba čistých mešit s lavicemi a šatnami, lidé mají do mešity vstupovat s čistými botami; jazyk uctívání – vše co se v mešitě během modliteb pronese, musí být v turečtině, nikoli v arabštině; charakter uctívání – uctívání má být krásné, inspirující a duchovní, k čemuž je třeba moderní a posvátné instrumentální hudby; a myšlenková stránka uctívání – zavedená tištěná kázání mají být nahrazena opravdovým náboženským vedením, které jsou schopni poskytnout pouze kazatelé s nezbytným filosofickým vzděláním.¹³ Žádné z těchto „re forem“ se neujaly, kromě jedné, i když jen zčásti – ačkoli modlitby zůstaly v arabštině, volání k modlitbě zaznívalo až do roku 1950 v turečtině. Také Korán byl přeložen a na čas se v zemi používal pouze Korán turecký. Jak si lze představit, získal tento zásah vlády do islámu největší odpor.¹⁴

Sekularizační snahy nové republiky byly značné. Nejednalo se jenom o oddělení islámu od politických a státních záležitostí, vládě šlo hlavně o to zlomit moc, jakou měl islám nad obyvatelstvem a nad jeho myšlením. To je vidět na některých u re forem: zákazu „náboženských kostýmů“, zrušení náboženského vzdělání (Teologická fakulta na Istanbulské univerzitě byla roku 1933 zavřena pro nedostatek studentů), nahrazení arabského písma – písma Koránu – za latinku, zrušení arabštiny a perštiny jako předmětů ve škole.¹⁵ Avšak i přes všechny snahy vlády si lid vymohl znovuzavedení náboženského vzdělání – na nátlak veřejnosti byly pro žáky základních škol vytvořeny sobotní školy, napřed volitelné a do roku 1950 povinné. Nepřítomnost vyššího náboženského vzdělání dala šanci projevit se různým fanatickým a radikálním živilům, což donutilo vládu otevřít fakultu Islámského umění a historie náboženství. Všechny známky veřejného náboženského života v průběhu 60. a 70.

¹¹ tamtéž, s. 404-406.

¹² Tamtéž, s. 410.

¹³ Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, s. 414; Levonian, Lutfy, *The Turkish Press*, Athens, 1932

¹⁴ Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, s. 417.

¹⁵ Tamtéž, s. 417-418.

let rostly co do počtu,¹⁶ byly publikovány časopisy a týdeníky s náboženským rázem, které však díky několikaleté nepřítomnosti vyššího islámského vzdělání byly spíše xenofobní, anti-západní, anti-křesťanské povahy s apologetickým a romantizovaným obsahem. Návrat islámu do veřejné sféry a jeho tolerance z oficiálních míst zašly až tak daleko, že se znovu začala objevovat dervišská bratrstva, i když jen utajeně. Tato tendence je stabilně pomalu rostoucí (udržovaná v určitých mezích zásahy armády) až dodnes, a dalo by se říci, že vrcholí tím, že poslední dvě vlády Turecka jsou formovány většinou islamistické strany AKP a dokonce tím, že prezident je také z této strany (samozřejmě armáda se k této situaci před prezidentskými volbami 2007 také vyjádřila).

Sekulární charakter republiky však je udržován působením armády.¹⁷ Ať už jsou snahy islámsky orientované veřejnosti jakékoli, když se vláda a parlament příliš islamizovaly, armáda vždy zasáhla.¹⁸ Stal se z ní „the ‘hyper-secular’ defender of Atatürk’s revolution“.¹⁹ V průběhu historie státu až dodnes armáda často ukázala svůj vliv na politickém poli, když například rozpustila ty politické strany, které nebyly dostatečně v duchu Atatürkovy vize. Strany, které podle názoru ozbrojených sil byly příliš nábožensky orientované, příliš ideologicky radikální, nebo příliš separatisticky orientované. A ačkoli 88% procent obyvatelstva má za to, že Turecko by mělo být demokratickou zemí za každých podmínek, stejně si 48% myslí, že armáda by měla zasáhnout, pokud to bude nezbytné.²⁰ Může se zdát zvláštní, že by armáda měla v moderní zemi zasahovat do vývoje státu, tyto údaje však potvrzují, jak velký psychologický vliv měla přítomnost armády v politických záležitostech země po devět desetiletí na názory lidí. Od roku 1960 armáda sesadila 4 vlády, z nich dvě kvůli tomu, že byly „příliš islámsky založené“.²¹

Nyní se pokusím vlastními názory a slovy popsat, jaké důsledky tyto reformy a události měly. Z říše, která byla kdysi představitelkou muslimského světa a byla na to náležitě hrdá, přešlo Turecko k sekulárnímu státu, ve kterém je náboženství odděleno od všech sfér státu. Nebo alespoň tak to je prezentováno. Avšak sekulární stát je stát, ve kterém náboženství nemizí, jen je zbaveno veškerého vlivu na vývoj záležitostí státu, ať už se jedná o legislativu, exekutivu nebo jurisdikci. V sekulárním státě se náboženství stává soukromou záležitostí, věcí osobní volby. Tak to však v Turecku nikdy nebylo, ať už oficiální dokumenty

---

¹⁶ Tamtéž, s. 417-418.

¹⁷ Jeffrey Haynes, Politics, „Identity and Religious Nationalism in Turkey: from Atatürk to AKP“, *Australian Journal of International Affairs*, 64.3 (2010): 312-327.

¹⁸ 27.5.1960, 12.3.1971, 12.9.1980, v roce 1997 armáda zmanipulovala odstranění islámsky orientovaného premiéra, a v roce 2007 před prezidentskými volbami publikovala svůj oficiální postoj ohledně požadavků na prezidentský úřad. V roce 1961 po prvním zásahu do politiky armáda zavedla Vnitřní servisní řád Tureckých ozbrojených sil, který podobné zásahy legalizoval. Vzato z *Wikipedia*, San Francisco: Wikipedia®, 2012 [cit. 2012-05-21], dostupný z WWW:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_Armed_Forces#Role_of_the_military_in_Turkish_politics>.

¹⁹ Jeffrey Haynes, Politics, „Identity and Religious Nationalism in Turkey“, s. 315.

²⁰ Tamtéž, s. 324.

²¹ Tamtéž, s. 324.

prohlašují cokoli. Už jen fakt, že pokrývky hlavy a specifické oblečení muslimů bylo ze zákona zakázáno, svědčí o tom, že se v Turecku jen vyměnily role. Islám již neurčuje směr, kterým se Republika vyvíjí, naopak Republika restriktivními metodami určuje vývoj Islámu a podrobuje si ho.²² Když se však jedná o formy islámu, které stát vidí jako hrozbu svého sekulárního režimu, neváhá použít jakýchkoli prostředků, aby tyto formy zničil, např. Alevitský islám. Turecko je sui generis asertivně sekulární stát, ve kterém se dlouhodobé sekularizační snahy doplňují s krátkodobým využíváním sunitského islámu.

Sekularizační model Turecka je násilně vnucený, je neliberální a dosti despotický. Sekularizace má vycházet ze stavu mysli, ne z vnějšího donucení. Možná, že z tohoto úhlu pohledu extrémisté nejsou islamisté²³, ale ti, co propagují sekularizaci za každou cenu. Místo toho, aby se lidé mohli svobodně rozhodnout, zda do svého života v privátní sféře náboženství zahrnou nebo ne, nejen že jsou v Turecku zákony, které zakazují například nošení šátku manželkám úředníků nebo na univerzitách, ale zabraňují lidem, aby volili islámské politické strany, tím, že tyto strany rozpustí. Krom toho je v Ústavě mezi prvními čtyřmi články zahrnuto ustanovení, že každý Turek musí být kemalista, se vším co to obnáší, tedy i sekularismem, ať už je to individuální volba nebo ne.

Účelem sekularismu, zavedeného Atatürkem bylo posunout turecký národ dopředu na úroveň evropských národů. Avšak ty již byly z velké části sekularizované v důsledku přirozeného vývoje, bez nutnosti nařizování formou reformy. V Evropě sekularizace vycházela z vnitřního přesvědčení, nepřicházela zvenku jako rozkaz. To je jeden z rozdílů mezi Tureckem a Evropou. Atatürk vycházel z předpokladu, že když bude republika navenek sekularizovaná, lidé opustí ty myšlenkové pochody, které brání modernizaci. Sekularizaci viděl jako podmínku nutnou pro modernizaci. Avšak turecký lid to neviděl stejně jako Atatürk. Islám je dnes sice zčásti internalizovaný, rozhodně ne však do té míry, do jaké šla vize Atatürkova. Islámská identita je příliš silná na to, aby mohla být odsunuta na druhou kolej. Atatürk nejspíš nepřikládal dostatečnou váhu skutečnosti, že když jenom nahradí jednu ideologii za druhou²⁴ bez přítomnosti předchozích změn v myšlení, nevzejde z toho moderní národ bez problémů, nýbrž národ zmatený svou identitou, kde dvě skupiny obyvatel stojí ideologicky proti sobě. Jak již bylo řečeno, sekularizace v Turecku je despotická. V médiích je slyšet odborníky, stěžující si na politickou islamizaci země. Přitom si sami neuvědomují, že oni jsou těmi, kdo se drží moci, jak jen může a odmítá ji pustit. Už bylo řečeno, že díky ostrakizaci ze strany evropských národů se islám stal aktivní politickou identitou. Dříve však jí nebyl, a kdyby k tomu nebyl nucen sekularizačními snahami, pravděpodobně by jí nezůstával.

---

²² Ioannis N. Grigoriadis, „Islam and the Democratization in Turkey: Secularism and Trust in a Divided Society“, *Democratization*, 16.6: 2009, s. 1196.

²³ Termín používaný pro politicky aktivní muslimy, kteří používají islám (a hlavně vnější rysy muslimského života) jako politické vyjádření a politický postoj.

²⁴ Gerrit Steunebrink, *Liberalism and Nationalism in Europe and Turkey: On the Reception and Application of Modern European Ideas in the New Historical and Cultural Context*, in Steunebrink, Gerrit, van der Zweerde, Evert, *Civil Society, Religion and the Nation: Modernization in Intercultural Context: Russia, Japan, Turkey*, Edition Rodopi BV: Amsterdam, 2004, s. 160

Kolektivní identita v Turecku je velmi komplikovaná věc. Od počátku problému s identitou, ještě před rozpadem Osmanské říše, se objevilo několik myslitelů, kteří se snažili dát Turecku novou identitu, aby nahradila prázdnotu po předešlé identitě, která se více a více zvětšovala. Ať už čerpali z nacionalistických ideologií, z konceptů evropských myslitelů, nebo se chtěli vrátet k počátkům islámu, nic nebylo schopno zaplnit onu prázdnotu. Je to proto, že zde neexistuje žádná vnitřní kontinuita. Islámská identita již dnes nemůže fungovat, protože byla narušena identitou národní. Avšak identita národní se netýká všech, ne všichni ji akceptovali, a to způsobuje problémy. Krom toho národní identita nemá návaznost k okolnímu světu. Koncepty, které se s ní najednou spojují, nemají kořeny mezi tureckým lidem. Sekularizace je Turkům neznámá. Stejně tak jako sociální aspekt modernizace. Teprve když tyto dva koncepty Atatürk představil ve formě svých reforem, byli o nich Turci nuceni začít přemýšlet. Ale to je něco zcela jiného než akceptovat je jako součást své identity. Takový proces se musí stát dobrovolně, nesmí být nucen. Turci takovou možnost neměli, a je jen přirozené, že proti změně vnitřně bojovali a bojují dodnes. Problémy, které se řeší v médiích, např. o tom, zda premiérova žena nosí šátek nebo ne, se týkají vnitřně každého občana. Problémy, jaké s tím mají, jsou zřetelně vidět – ačkoli školství, armáda a byrokracie jsou sekularizované (resp. anti-náboženské), 95% procent lidí o sobě prohlašuje, že jsou muslimové, a i když kupříkladu vzdělaná elita ve velkoměstech je ve skutečnosti jen nominálně muslimská, většina obyvatel venkova se modlí pětkrát denně a chodí v pátek do mešity.

Nacionalistické tendence

Dnešní Turecko je země o 73 milionech obyvatel, ovšem ne vždy tomu tak bylo. V době vzniku republiky byla Anatolie silně odlidněná, na celém území bylo jen 40 milionů obyvatel. Mezi ně se počítaly i kočovné kmeny, takže opravdu usedlých obyvatel bylo ještě méně. Jedním z prvních zákonů nové vlády byl zákaz kočování.²⁵ Vláda si tímto způsobem chtěla kočovné kmeny, jednalo se z velké části o Kurdy a Araby, na svém území udržet. Po Balkánských válkách (1912-1913) Osmanská říše ztratila 83% svého území v Evropě a 69% tamějšího obyvatelstva, jehož většina byli muslimové. Nové státy na Balkánském poloostrově vznikaly v souladu s národním cítěním, které se ovšem vztahovalo pouze na křesťanské obyvatelstvo a nikoli obyvatelstvo muslimské. Tak byla v Řecku, Maďarsku, Bulharsku i Rumunsku větší či menší část obyvatel, kteří byli Muslimy, možná původně Turci, avšak již několik generací žijící v Evropě, takže už ani turecky nemluvila, nebo na islám konvertované obyvatelstvo. Tito všichni byli vynecháni z národních cítění v dotýčných státech a jako „cizí“ elementy, byli i náležitě perzekuováni. Mnoho z nich prchlo do Anatolie, kterou vždy považovali za svou domovinu. Turecko bylo vždy srdcem Osmanské říše a pro všechny poddané bylo chápáno jako domovina, byť tam třeba nikdy nebyli nebo odtamtud nepocházeli. Turecká vláda toto však podporovala, neboť zde byla potřeba navýšit počet obyvatelstva.

---

²⁵ Söner Cağaptay, *Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey: Who Is a Turk?*, Routledge: Oxon, 2006, s. 79, 80.

Imigrační politika té doby obsahovala v podstatě jedno kritérium – islám. Muslimové byli bez výjimky do země vpouštěni (i když po vpuštění se s nimi zacházelo jinak podle toho, jestli měli alespoň částečně turecký původ nebo vůbec žádný), nemuslimové vpouštění nebyli, ať už měli turecký původ nebo ne. Tak se nominální islám stal měřítkem „tureckosti“. Před perzekucním jednáním s muslimy ze stran křesťanských národů byl islám jenom pasivní politická identita, po tomto vývoji se stal aktivní identitou.²⁶ Ve 30. letech se tato politika změnila a do země již nebyli vpouštěni všichni pouze na základě nominální příslušnosti k islámu. Imigranti bez tureckého původu již do země neměli přístup. Byl vypracován vzorec toho, kdo byl vpouštěn a kdo ne.²⁷ Usedlí lidé i nomádi tureckého původu a kultury byli vpouštěni, usedlí lidé tureckého původu ale nenáležející k turecké kultuře také, nomádi však ne, a bez tureckého původu a kultury, ať už usedlí lidé nebo nomádi, vpouštění nebyli. „Tureckost“ se zde rozhodovala podle náboženské a etnické příslušnosti.

Kdyby vláda ponechala všechny přistěhovalce svému osudu po vpuštění do země, brzo by se z Turecka stala další multikulturní a multinacionální Osmanská říše. To si vláda dobře uvědomovala a tak hned od počátku existovala snaha poturečtit všechno obyvatelstvo, ať už přistěhovalé nebo domácí. Cílem této snahy bylo proměnit Turecko ve zcela homogenní stát, ve kterém nebudou vznikat žádné konflikty. Velkou roli v tomto procesu hrál turecký nacionalismus. V zemi, kde tehdy polovina obyvatel mluvila naprosto rozdílnými jazyky a žila v naprosto odlišných kulturách, však byla idea homogenity velmi vzdálená. Mezi techniky, které vláda používala k tomu, aby dosáhla svého cíle, patřily asimilace a odmítání.²⁸ Avšak snahy o poturečtění se někdy míjely účinkem, protože krom tureckého nacionalismu existoval také nacionalismus arménský nebo kurdský. Je možné, že buď jeden, nebo oba vznikly jako reakce na turecký nacionalismus a jeho ne vždy zcela šetrné metody, ať už však vznikly jakkoli, byly už na začátku republiky velmi živým faktorem, a to způsobovalo vládě řádne problémy. Mezi největší neturecká etnika pařili Kurdové, Arménci, Řekové, Židé, mezi menší etnika Gruzínci, Arabové, Evropané, Peršané. Ke každé etnické skupině byl používán jiný přístup – pokud to byli muslimové, snažila se je vláda poturečtit, v některých případech to šlo celkem snadno (Arabové), v některých případech se tyto snahy však naprosto vymkly kontrole a přerostly v naprosto neudržitelný konflikt (Kurdové). Pokud však etnikum bylo křesťanské, vláda se ani o asimilaci nepokoušela a místo toho se postarala, aby tyto skupiny téměř vymizely (Arménci). Co se Řeků týkalo, byli v podstatě téměř všichni vyměněni za řecké Turky v roce 1923. Židé byly různými prostředky společně s ostatními menšími etnickými skupinami poturečtění.²⁹

Nástroji, které vláda používala, se staly přesídlení, společný jazyk (turečtina), kterým museli všichni občané bez výjimky mluvit, občané museli mít turecká jména a příjmení, různé výhody pro Turky a naopak nevýhody a nesvobody pro minority; vláda tak chtěla zajistit

---

²⁶ Söner Cağaptay, *Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey: Who Is a Turk?*, s. 11 – 41.

²⁷ Tamtéž, s. 4 – 11, 82, 83.

²⁸ Tamtéž, s. 82 – 102.

²⁹ Tamtéž, s. 56 – 63.

asimilaci a motivaci k ní. Nejpoužívanějším prostředkem asimilace bylo přesídlování.³⁰ Mělo zabránit odturečtění obyvatelstva a posílit jeho turecký charakter. Jeho cílem bylo vysadit cizorodé elementy z jejich vlastního prostředí a přemístit je do čistě tureckého prostředí, díky čemuž by tyto elementy byly nuceny k asimilaci okolním tlakem. V roce 1934 vešel v platnost zákon, který dával ministerstvu vnitra pravomoc přesídlovat obyvatelstvo podle míry příslušnosti k turecké kultuře.³¹ Vláda tou dobou rozeznávala obyvatelstvo náležející k turecké kultuře, které však zapomnělo turecký jazyk, a obyvatelstvo nenáležející ani k turecké kultuře ani nesdílející jazyk, tedy nomády, kteří byli přesídlováni mezi obyvatelstvo první skupiny, aby postupně mohlo tureckou kulturu přijmout. Dalším prostředkem poturečťování byla kampaň: Občane, mluv turecky a měj turecké příjmení! Byla propagována hlavně částí Židovského obyvatelstva, protože Židé měli v Turecké republice možnost nebýt menšinou, ale stát se součástí plnoprávné většiny, díky tomu, že rozhodujícím prvkem byl turecký jazyk a turecká kultura, nikoli však náboženství (pokud se jednalo o Židy, kteří už v zemi byli, ne imigranty). Tato kampaň však eskalovala do takové míry, že během 30. let se vyskytlo více než jeden případ kamenování veřejností.³²

Kromě asimilace skupin netureckých národností měla vláda na programu podporování ducha tureckého nacionalismu mezi obyvatelstvem. Měla za cíl vybudovat národní hrdost v lidech, jejichž hrdost byla předtím stavěna na většinové a nadřazené pozici muslimů v Osmanské říši. Sloužily k tomu První turecký historický kongres a První turecký lingvistický kongres. Historický kongres³³ měl za cíl pozvednout hrdost tureckého národa – programem kongresu, na který byli pozváni prominentní profesori nejlepších tureckých univerzit, byl výzkum historie tureckého lidu včetně jeho počátků, původu i migrace. Kongres se konal na přání samotného Atatürka, který mu i předsedal, určil jeho program a dohlížel nad vytvořením Teze turecké historie, podle které se učí na tureckých základních školách dodnes. Výsledkem byla již uvedená Teze turecké historie, která říká, že turecká rasa má počátky ve střední Asii, kdesi kolem velkého sladkovodního jezera, které však vyschlo a to donutilo tamější obyvatelstvo k migraci. Ještě předtím však se kolem jezera rozkládala velká civilizace, která sice neznala písmo, avšak společenskou hierarchií se vyrovnala civilizaci čínské, která podle této teorie vděčí svému rozmachu právě turecké civilizaci. Po vyschnutí jezera migroval tento národ na západ, až dorazil do dnešní Anatólie, kde se část usadila a tu známe jako Seldžuky, jiné části tohoto tureckého pranároda se oddělily ještě před tím a založily se vlastní kmeny a říše téměř všude od střední Asie až k Anatólii. Mimo to je turecká civilizace základem všech velkých civilizací na světě – přímo ovlivňovala čínskou civilizaci, skrze hedvábnou stezku měla vliv i na civilizaci indickou a také řeckou. Turečtina je základem všech jazyků, protože ovlivňovala vznik anatólských jazyků jako chetitština. Dlužno říci, že ať už na Tezi pracovali nejlepší profesori Turecka, o faktičnost údajů jim pravděpodobně šlo jen zpočátku a další vývoj Teze určovalo národní cítění podněcované Atatürkem.

---

³⁰ Tamtéž, s. 84 – 102.

³¹ Co se v tomto kontextu myslí kulturou, viz tamtéž, s. 84 – 102.

³² Tamtéž, s. 56 – 63.

³³ Tamtéž, s. 48 – 53.

První turecký lingvistický kongres měl cíl o trochu praktičtější.³⁴ Turečtina jako taková neměla vlastní písmo, takže se v Otomanské říši používalo písmo arabské, které je ale pro turečtinu krajně nevhodné. Poté bylo sice za republiky Atatürkem nahrazeno latinkou, to však neřešilo arabský vliv na jazyk. Arabština nebyla jediným jazykem, který ovlivnil turečtinu. Byla zde slova z perštiny a různých lokálních jazyků jako jsou kurdština a arménština. Takový jazyk nemohl sloužit jako oficiální jazyk homogenní, čistě turecké země, proto na lingvistickém kongresu probíhala očista. Cizí slova byla vyškrtána, po celé zemi se sbírala čistě turecká slova na venkově, která pak nahradila slova cizí, a také se nová slova tvořila, aby měla turecký charakter. Byla sjednocena gramatická pravidla a tento nově očištěný jazyk se začal vyučovat na školách.

I v dnešním Turecku hraje nacionalismus velkou roli, i když spíše podvědomě. Jednou z Atatürkových snah byla i westernizace, Evropa a Amerika byly zastánci sekularizace a modernizace povzneseny jakoby na piedestal, dnes je však tato nálada téměř nepostřehnutelná. Snaha Turecka vstoupit do Evropské unie zanechala hodně negativních dojmů v obyvatelstvu, zejména ta skutečnost, že si Evropská unie klade neustále nové a nové podmínky. Kromě toho je tu také zakořeněn zbytek nálady minulého století – všichni-se-splikli-proti-nám, udržované hlavně starší generací, která má však v Turecku mnohem větší vliv na generaci mladší než v Evropě. Naneštěstí díky některým historickým událostem je tato nálada ještě více podporována.³⁵ Nacionalismus Turecka je tedy posilován jistým druhem xenofobie, možná že je využíván jako výmluva právě pro tuto xenofobii. Ta se netýká pouze Západu, Evropy a Ameriky, ale také Východu. Tím, že se Turecko představuje jako sekularizovaná země, se oddělilo od ostatních zemí Předního Východu a odráží se to i v mentalitě lidí. Většina Turků pohrdá Araby, protože jsou podle jejich slov necivilizovaní a nevzdělaní. Ostatní národy předního východu jsou na tom podobně jen možná v menší míře.

Modernizační tendence

Modernizační teorie mají většinou dvě části.

(Hansen, 1989) „Tradiční společnosti se vyznačují lpěním na tradici a orientací na minulost. Klan nebo kmen dávají člověku zdroj sebeurčení, pocit vlastní ceny a ekonomické zabezpečení. Jejich svět je obecně fatalistický, což má za následek nízký zájem o získávání nových dovedností nebo technologií. Naproti tomu moderní společnosti nejsou závislé na minulosti, ale jsou orientované na budoucnost. Vzhledem k tomu, že národ nebo společnost se staly zdrojem identity, rodinné svazky pomalu ztrácejí svou hodnotu. Nefatalistický pohled na svět vede k inovaci a tvorbě vedoucí k technologickým a ekonomickým výdobytkům.“³⁶

---

³⁴ Tamtéž, s. 53 – 56.

³⁵ Již zmíněná válka o nezávislost je jenom začátek, způsob jakým se Turecko dostalo do Druhé světové války (tedy alespoň podle Turků samých, což ale stačí).

³⁶ „Traditional“ societies are marked by an adherence to tradition itself and tend to be oriented to the past. The clan or the tribe provides the source of identification, a sense of worth and economic security. Their world view is generally fatalistic, resulting in a lack of interest in acquiring new skills and technology. The „modern“ society

Modernizační teorie se silně zakládají na evoluční teorii, pouze s tím rozdílem že se nejedná o biologické celky, nýbrž o celky sociální. V prvních dílech o modernizaci jsou tradiční společnosti popisovány často jako „barbarské“ nebo „zpátečnické“ a jsou postaveny do opozice proti „civilizovaným“ moderním společnostem. Modelem moderní společnosti se stal Západ s tím, že zbytek světa ho bude dříve či později následovat.

Západní, hlavně americké,³⁷ teorie modernizace předpokládají, že technologický a ekonomický pokrok přímo ovlivňuje sociální a kulturní instituce, tedy že předpokladem změny těchto institucí je předcházející technologický rozvoj, který postupně přinese vyšší míru sekularizace a pokles vlivu tradičních přístupů. Kemalismus má podobné očekávání, ovšem s tím, že sekularizace je v tomto případě nucená. Vychází z převládajícího westernizačního myšlenkového proudu mezi intelektuály pozdní Osmanské říše a počátků republiky, mezi které patřil i Atatürk. Tento proud zastával názor, že modernizace nemůže existovat pouze technologicky, nýbrž je třeba změny jistých kulturních a civilizačních institucí, aby byly modernizační změny trvalé.³⁸ Jedním z nejvýznamnějších zastánců tohoto cítění byl Ziya Gökalp.³⁹ Gökalp přejímá Durkheimovu myšlenku o nadřazenosti společnosti, jeho kolektivismus a pozitivismus. Avšak na rozdíl od Durkheima má za to, že národ je jediná možná forma společnosti, což se stalo jedním z nejdůležitějších zakládacích principů Turecké republiky. Tam, kde pojítkem společnosti je pro Durkheima náboženství pro Gökalpa se jím stává vlastenectví (a prakticky aplikované vlastenectví je nacionalismus). Takto nacionalismus nahrazuje náboženství a jediná role, která je islámu připisována se zmenšuje na transitní roli mezi tradiční společností a novou moderní společností. V té pak, když ona je ve své finální podobě, již nemá prakticky místo.

Zároveň bylo třeba najít nový zdroj identity, jelikož identita pramenící z islámu již nebyla možná a krom toho byla silně spojována s Araby. Gökalp hledal v před-islámské minulosti Turků. Dříve osmanská historiografie začínala přijetím islámu, ale díky Gökalpově snaze si lidé začali uvědomovat, že mají i vlastní historii, odlišnou od Arabů a Peršanů. Velkou roli v tom hrál První turecký dějepisný kongres. Díky tomu zůstal postup k westernizaci nepřerušen. Dalším myslitelem byl sám Atatürk, i když jeho talent byl spíše využit prakticky ve formě jeho reforem. Již od počátku bylo jeho záměrem vybudovat plně westernizovaný a modernizovaný stát, který by stál na stejné úrovni se západní Evropou.⁴⁰ Jeho reformy byly

---

on the other hand is not bound to the past, but is future-oriented. Kinship ties begin to break down as the society or nation becomes the source of identity. A non-fatalic world view enhances innovation and creativity leading to greater technological and economical advantages. Hansen C. Craig, „Are We Doing Theory Ethnocentrically? Comparisation of Modernization Theory and Kemalism“, *Journal of Developing Societies*, 5:2 (1989), s. 177.

³⁷ Daniel Lerner, *The Passing of Traditional Society* (1958), Marion Levy (1952), W. W. Tostow (1966).

³⁸ Hansen C. Craig, „Are We Doing Theory Ethnocentrically? Comparisation of Modernization Theory and Kemalism“, s. 179.

³⁹ 1875-1924, vycházel z Durkheima, byl blízkým přítelem Atatürka a byl natolik vlivný, že je nazýván intelektuální silou za revoluci; pro více informací *Encyclopedia Britannica*, Chicago: Encyclopaedia Britannica Inc., 2012 [cit. 2012-05-20], dostupný z WWW: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/237213/Ziya-Gokalp>.

⁴⁰ Hansen C. Craig, „Are We Doing Theory Ethnocentrically?...“, s. 180

založeny na šesti principech: nacionalismus, republikanismus, populismus, statismus, sekularismus a reformismus; tím, že jsou od roku 1937 vloženy do ústavy, tvoří dnes základní stavební kameny Turecké republiky. Z nichž nejdůležitější byl ovšem nacionalismus, který „aimed at creating an intergrated Turkish national state or a modern political system that superseeded religious, regional and group identities and loyalties.“⁴¹ Při reformách se Atatürk snažil zlomit všechno, co mohlo jakýmkoli způsobem narušit rozvoj jak ekonomický tak společenský. Veškeré změny byly podávány s myšlenkou, že všechna zla, která se snesla na hlavy tureckého lidu v minulosti, mohou být vysledována až k negativním vlivům náboženství.

Co se jednotlivých reforem týče, náboženské reformy jsou z modernizačního hlediska velmi důležité, protože jejich cílem bylo modernizovat mysl lidí, osvobodit ji od zpátečnických vlivů Orientu.⁴² Nešlo mu o zrušení náboženství jako takového, vždyť i v Evropě bylo tou dobou náboženství stále ještě poměrně důležitou silou. Šlo mu o proměnu náboženství do takové podoby, která by byla kompatibilní s moderním státem. Náboženské reformy se týkají vnějších projevů islámu, jako je specifické oblečení a způsob života. Nahrazení arabského písma latinkou bylo zacíleno na zpřetrhání pout s arabským Východem. Volání k modlitbě bylo provoláváno v turečtině, a Turecko se tak stalo jediným státem, který se distancoval od společného zvyku. Když k tomu ještě následovalo očistění jazyka od arabských a perských slov, rozchod s Východem nabyl větší markantnosti. Reforma oblečení byla zacílena na odstranění viditelného rozdílu mezi tureckým lidem a Evropany. Měla neustále připomínat Turkům jejich novou západní identitu. Ovšem stejně jako sekularizace, byla i tato změna identity nucena zvenčí. Atatürk spoléhal na to, že pokud se změní vnější projevy, změní se postupně i vnitřní smýšlení.

Změny však nebyly pouhým napodobováním Západu, měly hlubší kořeny v ideologii vybudované na konceptech vypůjčených za Západu a uvedené v akci. Jak už bylo řečeno, byly založené na nacionalistické ideologii Ziyi Gökalpa, která vycházela z Durkheimových teorií. Nešlo o povrchní změny zavedené z rozmaru, ale o novou tureckou identitu, která vycházela ze západního a evropského smýšlení. Jediný problém však může být to, že toto smýšlení se týkalo pouze malé vzdělané části obyvatelstva, téměř výhradně z Istanbulu a Ankary. Zbytek Turecka si stále ještě držel své tradiční smýšlení. Možná proto je modernizační a sekularizační proces Turecka tak dlouhý – již několik desítek let má země neustále problémy s tím, co se snažil Atatürk vymýtit. Jak už bylo zmíněno v části zabývající se sekularizací, není situace v Turecku tak ideální, jak se předstírá. To samé se týká modernizace. Proti technologické modernizaci nikdo neprotestuje, ale i přesto se postupuje neuvěřitelně pomalu – ještě dnes se v naprosté většině domů topí v kamnech, protože plyn tam není zaveden, o využití elektrické energie na topení ani nemluvě. Přestože možnosti zde jsou.

---

⁴¹ „měl za cíl vytvořit integrovaný Turecký stát nebo moderní politický systém, který by nahradil náboženskou, regionální nebo skupinovou identitu a loajalitu“, Karpat 1982:366, vzato z „Are We Doing Theory Ethnocentrically?...“, s. 181.

⁴² Tamtéž, s. 181-182.

Avšak jakmile je řeč o modernizaci společenských vztahů, norem a hodnot, většina lidí přestane poslouchat. To proto, že modernizace jim ještě není vlastní, ještě se nesmířili s myšlenkou, že by se společnost měla měnit.

Modernizace v západním světě vycházela z vnitřních dlouhodobých změn smýšlení lidí, sekularizace probíhala jako dlouhodobý proces, který byl důsledkem mnoha historických okolností. Mnohé z těchto historických okolností se však v muslimském světě nikdy neudály. Jedná se o fenomény jako individualizační rozkol v náboženské jednotě (Luther) či kapitalistické smýšlení a humanistické hnutí lidských práv. Podle Hegela jsou individuální vztahy zcela specifickým fenoménem existujícím pouze v občanské společnosti. Individualismus však s sebou nese určité problémy, jako rozpad tradiční morálky založené na komunitě. Moderní morálka je čistě individuální a jako taková nemůže tvořit stát. Naštěstí je zde však možnost, že jednotlivci si vnitřně osvojí hodnoty, které stát vytvářejí. Moderní člověk neposlouchá pravidla, protože byla tradičně dána v komunitě, ale protože je vnitřně přesvědčen o jejich racionalitě. Hegel má za to, že společnost nemůže existovat bez náboženství. Proto potřebuje najít náboženství, které odpovídá individuální svobodě modernity. A to nachází v Lutherově protestantismu. Modernizátoři v Osmanské říši a v Turecku chtěli jít v Hegelových šlépějích, ovšem problém spočívá v tom, že v islámu neexistuje osobnost Luthera ani koncepty individualismu.⁴³ Snaha modernizovat na takovém základě, bez hlubších kořenů přítomných ve společnosti samé, má jen velmi malé vyhlídky na úspěch. Modernizace se sice v Turecku ujala, ale je to pouze vnější modernizace technologie. Co se společenských vztahů a norem týče, většina Turecka je dnes na velmi podobné úrovni, jako byla před 200 lety. Velká města jsou výjimkou, ale na vesnicích a menších městech se život změnil jen do určité míry. Ženy sice chodí do školy, hodně z nich vystuduje i vysokou školu, ale po svatbě zůstávají doma a starají se o domácnost. Nevychází ven s výjimkou návštěvy sousedky nebo bazaru. Muži večer co večer chodí do čajovny a hrají hry. Ženy tam prakticky nemají přístup. Jediná věc, která je odlišná na životě žen v domácnosti, je neustálá přítomnost televize.

1. Fáze výzkumu – vytvoření kategorií

Metodologie

Výzkum jsem prováděla smíšenou metodou, neboť ta se nejlépe hodila mému záměru. Smíšená metoda je kombinací kvantitativní i kvalitativní metody, tedy používá nástrojů obou metod. Kvantitativní metoda má za úkol z určitého počtu respondentů vytvořit obraz o celé populaci nebo zvolené části populace. Toho dosáhne díky zobecnění výsledků. Samozřejmě nelze tyto výsledky vztahovat na každého člena populace, avšak kvantitativní metoda počítá s určitou pravděpodobností. Kvalitativní metoda potom dokáže

---

⁴³ Gerrit Steunebrink, *Liberalism and Nationalism in Europe and Turkey: On the Reception and Application of Modern European Ideas in the New Historical and Cultural Context*, s. 161

na malém počtu respondentů provést komprehensivní výzkum, který nám umožní získat hlubší porozumění danému problému.

Vzhledem k tomu, že výchozí otázka zněla, „jak vypadá islám v Turecku“, je smíšená metoda nejlepším nástrojem výzkumu. Sekvenční postup, tedy postupné používání napřed nástrojů kvantitativní metody a posléze nástrojů kvalitativní metody, umožňuje v první fázi zobecnit výsledky a to buď na celou populaci, nebo zvolenou část populace, za podmínky, že je použito velké množství respondentů. V následující části pak kvalitativní metodou na malém počtu respondentů získat hlubší porozumění danému problému.⁴⁴ Mám za to, že tento postup má nejvíce přínosů, vzhledem k tomu, že před výzkumem víme jen to, že islám v Turecku se bude pravděpodobně lišit od toho, co si představujeme jako islám na základě dostupných informací, protože víme, že Turecko je sekularizovaná země. Nevíme však do jaké míry, a proto je třeba nejdříve provést kategorizační výzkum, který nám umožní si roztrždit muslimy v Turecku do určitých skupin, a přiblíží nám demografii těchto skupin, a teprve potom budeme moci vyvodit určité závěry.

Kvantitativní část

Metoda

Metodou použitou pro kvantitativní část byl průzkum v podobě sběru dat pomocí dotazníků. Jedná se o empirické sbírání dat, které má pomoci k získání informací o části populace skrze velký počet respondentů. Zvolila jsem ji proto, že je velmi ekonomická s rapidním obratem sbíraných dat. V podstatě okamžitě je možné získat numerické výsledky, bez časové prodlevy. Data byla sbírána třikrát z jiných lokací, nebylo potřeba sbírat data dlouhodobě, jelikož šlo o to zjistit trvalejší stav, který se pravděpodobně ve většině případů příliš nemění. Pro velké množství respondentů je sběr dat formou dotazníků zdaleka nejúčinnější. Předpokládám, že podobnou účinnost by měl internetový průzkum, ovšem u něj není možnost předpovědět časovou náročnost a proto jsem ho pro svou práci vyloučila. Napřed bylo mým plánem rozšířit tyto dotazníky po internetu, jelikož se mi to zdálo jednodušší, avšak tento způsob se ukázal jako neschůdný. Doména, kterou jsem používala, byl Facebook a míra responze byla drtivě malá. Z rozeslaných 24 dotazníků se žádostí o rozposlání přátelům, se vrátilo pouhých 11, což rozhodně neodpovídalo požadavkům. Další možnost, jež byla vyzkoušena, bylo zaslání emailů s prosbou o kooperaci 5 vysokým školám, s výjimkou 1 jsem však nedostala žádnou odpověď. I tato jedna odpověď mě pouze informovala o tom, že kancelář poslala mou žádost k posouzení odpovědné instituci, to byl však konec veškeré komunikace z jejich strany. Nakonec se rychlou a schůdnou metodou ukázalo být vlastnoruční sbírání dotazníků. Vytisknuté dotazníky jsem rozdala studentům a po jejich vyplnění jsem je sebrala. Takto jsem celkem brzy získala potřebná data.

Populací výzkumu byli studenti tří vysokých škol. Původně jsem chtěla zahrnout další školy, ale nebylo mi to umožněno. V Turecku jsou univerzitní kampusy hlídané stráží a

---

⁴⁴ John W. Creswell, *Research Design: Quantitative, Qualitative and Mixed Methods Approach* (2. ed.), 2003, Sage Publications: Thousand Oaks, s. 16

dovnitř není vpuštěn nikdo bez náležité identifikace, tedy ten, kdo není student, profesor nebo pracovník. Ačkoli jsem opětovně emailem žádala příslušné kanceláře o povolení ke vstupu, byly mé žádosti ignorovány. Mým cílem bylo získat 150 respondentů. Vzorek byl naprosto náhodný, nebyla použita žádná metoda výběru určitých studentů. Stratifikace byla provedena při výběru institucí, protože v Turecku je několik různých typů škol, kde se shromažďují různé typy studentů. Například Middle East Technical University (dále METU nebo ODTÜ), jedna ze škol, je pověstná svou sekularizovaností a nenáboženskostí. Ale i zde můžeme najít dívky, které nosí šátek na hlavě. Další škola byla Hacettepe Üniversitesi (dále Hacettepe), která se na škále „náboženskosti-liberalizace-tradice“ pohybuje zhruba uprostřed. A poslední použitá škola Ondokuz Mayıs Üniversitesi (dále OMÜ) je naopak škola s konzervativní pověstí. Tím jsou ve vzorku zastoupeny hlavní typy škol v Turecku. Vzorek byl naprosto anonymní, aby se zaručila větší míra responzivity.

Prostředí z jakého jsem vybírala studenty, je důležité, protože v Turecku není běžné, aby student, který je například hodně nábožensky založený, chodil do socialistické a komunistické školy,⁴⁵ místo toho půjde na školu, která se lépe hodí jeho/jejímu založení. A samozřejmě to platí i opačným směrem. Velkou roli v rozhodovacím procesu hraje názor rodičů. Požádala jsem tedy několik studentů, aby svými slovy charakterizovali ty školy, ve kterých jsem prováděla průzkum. O METU mi bylo řečeno, že je to levicová škola, často pokládána za socialistickou až komunistickou (což má v Turecku naprosto odlišné konotace než v České Republice). Je to škola se silným požadavkem na samosprávu a svobodu. Další charakteristiku, na kterou studentka kladla důraz, byla svoboda uvnitř kampusu v porovnání s ostatními školami. Studenti mohou říkat, co chtějí, oblékat se jak chtějí, dokonce i šátek na hlavě je tu vnímán jako osobní volba a nikoli politický výrok (ať už je to tak myšleno nebo ne). Poslední věc, o které se dotazovaná studentka zmínila, byla o tom, jak bylo těžké se na METU dostat: METU je jedna ze tří nejlepších škol v Turecku.⁴⁶

Hacettepe je univerzita, která je v některých oborech téměř na stejné úrovni jako METU, rozdíl je ale ten, že se na ní nevyučuje anglicky. Má pověst školy, která je napůl svobodomyslná a napůl tradicionalistická. Je tedy v takovém středním proudu, ze kterého nevybočuje ani jedním směrem. Bylo mi řečeno, že hodně dívek na Hacettepe nosí šátek a že se hodně studentů pravidelně modlí, ale že jsou tam i studenti, kteří chodí večer na party a dívky, které nosí krátké sukně a podpatky.

OMÜ je univerzita na pobřeží Černého moře, které je známo svojí konzervativností. Hodně rodičů, kteří tam žijí, chtějí mít svoje děti blízko u sebe i na vysoké škole, zvláště co se

---

⁴⁵ Od této chvíle identifikace škol, které používám, jsou založeny na pověsti školy, tedy na výpovědích různých studentů, se kterými jsem měla možnost mluvit. Neexistují žádné oficiální prameny, protože univerzity jsou v Turecku pod tlakem ze strany vlády a té politické strany, která se právě nachází u moci. Není tedy možné získat jakékoli oficiální prohlášení, ovšem mám za to, že výpovědi studentů o pověsti školy jsou dostatečné, vzhledem k tomu, že student, který si vybírá školu, se jimi také řídí.

⁴⁶ Bengisu Tan, interview dne 19.3.2012, METU kampus.

dívek týče. Takže se hodně studentů snaží dostat tam, místo aby se snažili o nějaké jiné město jako Ankara nebo Istanbul. Díky tomu má OMÜ pověst konzervativní školy.

Dotazník použitý jako nástroj obsahuje 10 otázek, týkajících se dodržování nebo nedodržování pravidel islámu. Je specificky vytvořený pro tento průzkum. Hlavním cílem bylo dosáhnout co největší míry responzivity, takže nebyl kladen přílišný důraz na obsažnost dotazníku. Jsou v něm obsaženy pouze nejdůležitější otázky, jejichž odpovědi mají za úkol nastínit různé kategorie muslimů v oblasti dodržování islámských pravidel. V tuto chvíli se nám nejedná o důvody, proč se někdo modlí nebo nemodlí pětkrát denně, ale zda to dělá nebo ne. Při vytváření dotazníku se mi jednalo hlavně o to, vytvořit určité orientační kategorie, které v tuto chvíli neexistují. Momentálně se islám a muslimové rozdělují podle zcela jiných měřítek, jež jsou pro tento výzkum irelevantní. Téma této práce se týká živého islámu, tak jak vypadá v Turecku. Vzhledem k tomu, že většina Turků jsou Sunnité, nepřišlo mi tak důležité rozdělovat dotazník podle denominace. Proto jsem navrhovala dotazník tak, aby nedělal rozdíly mezi denominační příslušností, ale aby se zaměřoval pouze na měřitelnou část toho, co pokládám za důležité. V této práci tedy nezkoumám sekty nebo denominace, jedná se mi hlavně o islám, muslimy a jejich život jako takové. Dotazník se tedy týká pouze toho. V zájmu anonymity dotazníku jsem po respondentech nevyžadovala žádné osobní informace, kromě toho, z jaké školy jsou a zda je to muž nebo žena. Otázky byly postavené tak, aby se na ně dalo odpovědět ano-ne, avšak odpovědi nebyly nijak limitované. Většina respondentů odpověděla ano-ne, někteří však svou odpověď i rozvedli.

Kategorie

Zpočátku jsem měla v úmyslu vytvořit z číselných výsledků kategorie, se kterými bych pak mohla dále pracovat, to se však prokázalo být nemožným při zachování anonymity respondentů. Musela jsem tedy najít jinou metodu k posouzení a vytvoření kategorií. Touto metodou se stal vzorec odpovědí na jednotlivé dotazníky. Při sčítání jednotlivých odpovědí a vytváření procentuálních tabulek (viz příloha C), mi vyvstaly určité opakující se vzorce odpovědí, ze kterých jsem byla schopna vytvořit pět kategorií. Samozřejmě ne všech 150 respondentů bylo možno zařadit do jedné z kategorií, avšak zbývající respondenti netvořili dostatečný počet pro vlastní kategorii. Převažující většinu respondentů bylo možné do kategorií zařadit bez problému poté, co jsem si uvědomila ambivalentnost některých otázek. Dvě z kategorií, jsou jednoduše předvídatelné – kategorie A, ve které jsou lidé, jež jsou naprosto nenáboženští, podle jejich vlastních slov jsou ateisté, a kategorie E, v níž jsou představitelé naprostého opaku kategorie A, tedy lidé náboženští, kteří dodržují pilíře islámu.⁴⁷ Kategorie C a D braly v potaz ambivalentnost otázek, o níž jsem se již zmínila, a lidé v těchto dvou kategoriích nedodržují modlitby a nechodí do mešity, ať už z jakéhokoli důvodu. Ale zároveň se postí během Ramadánu, a chtějí jít do Mekky. Poslední kategorie B je nejmenší co do počtu, ale přijde mi zajímavé, že je dosti podobná českému „ateismu“, tzn. modu já-věřím-ve-vlastního-boha. Tito lidé nedodržují žádný z pilířů, ale věří v Boha, recitují

---

⁴⁷ Pilíře islámu tj. šaháda (vyznání víry), salat (denní modlitba), zakat (almužna chudým), sawm (Ramadánový půst) a hadždž (pouť do Mekky). Křikavová a spol., *Islám: Ideál a skutečnost*, Praha: Panorama, 1990, s. 97-128.

šahádu a pijí alkohol. Charakteristiky kategorií, jež budou následovat, jsou založené na pozorování. Dokázat jejich přesnost a pravdivost nebo opak je předmětem dalšího výzkumu.

Ačkoli většina otázek nemohla být pochopena nesprávně, tři byly přeci jen o něco složitější. V první řadě to byla otázka, zda dává respondent peníze chudým. Má spíše sociální než náboženský charakter, i když si uvědomuji, že zvláště v islámu jsou tyto dvě složky provázané. Ale i člověk, který jen vyrostl v islámském prostředí (jímž Turecko je), který má islámské kulturní předporozumění⁴⁸, bude pravděpodobně dávat peníze chudým ve větší míře než lidé z Evropy nebo Ameriky, i když sám sebe za muslima nepovažuje a třeba ani nevěří v Boha. Jedná se o sociální solidaritu, která může v jednotlivci existovat nezávisle na náboženství. A tak jsem to i viděla v dotaznících, že lidé, kteří odpovídali, že nejsou náboženští, nemodlí se pětkrát denně, nechodí v pátek do mešity a ani nevěří v Boha, dávají peníze chudým. Naopak lidé, kteří tvrdili, že jsou náboženští a dodržují pilíře islámu, odpověděli, že nedávají peníze chudým, protože si ještě nevydělávají vlastní peníze. Ambivalentnost dalších dvou otázek se týkala pouze dívek. Zpočátku mi přišlo zvláštní, že dívky, které odpovídaly, že se modlí pětkrát denně (i když třeba kvůli tradici nechodily do mešity), zároveň odpovídaly, že se nepostí každý den během Ramadánu. Potom jsem si uvědomila, že při menstruačním krvácení se ženy nepostí, takže je jasné, že většina náboženských žen se nepostí doslova každý den, jen ty dny, kdy se postit může. Proto odpovědi na otázky zda se respondentka postí každý den během Ramadánu a zda se postila tento rok, mají omezenou vypovídající hodnotu. Jsou dívky, které tyto otázky nebraly doslova a jsou dívky, které je doslova braly. Našly se dokonce i dívky, které braly doslova jednu, nikoli však druhou otázku.

Kategorie A je „ateistická“ kategorie. Lidé v ní nedodržují žádný z pilířů, nevěří v islámského Boha a pijí alkohol. Tato kategorie je ve svém smýšlení nejbližší Evropanům či Američanům. Tím nemám na mysli pouze ateisty v Evropě a Americe, ale také věřící lidi. Tedy alespoň v tom ohledu, že jejich vzorce myšlení jsou si podobné, oboje mají více či méně rysy individualismu. Například většina lidí z Evropy a Ameriky, pokud se o něčem rozhoduje, bere v potaz hlavně svou vlastní vůli, svůj vlastní názor, a byť se i zeptá na názor ostatních, řeší-li záležitost týkající se pouze jeho, je konečná volba pouze na něm. Do rozhodovacího procesu připustí ostatní nanejvýše v iniciační fázi. Individualismus těchto lidí se mimo jiné projevuje v tom, že jsou schopni si představit množství možností, které oni sami v životě mají. Ať už se specifické tradice a náboženské pohledy lidí z kategorie A a Evropanů a Američanů liší, mají mnohem více společného než ostatní kategorie. Tedy i pohled na svět je nejpodobnější našemu. Náboženství vnímají jako dobré do té míry, pokud naplňuje společenskou a individuální potřebu morální záštity. Nebo proti němu naopak brojí, když nesouhlasí s jeho restriktivními aspekty.

Kategorie B je velice zajímavá. Je trochu obtížné ji charakterizovat, protože jak jsem již řekla, je nejmenší co do počtu, a tedy obtížně pozorovatelná. Přesto mě však tento celkem

---

⁴⁸ Jako ekvivalent křesťanského kulturního předporozumění, s kterým vyrůstají Evropané.

překvapivý vzorec odpovědí zaujal. Již jsem řekla, že tito lidé odpovídali na všechny otázky ne, krom 3 – věří v Boha, recitují šahádu a pijí alkohol. To, že pijí alkohol, odpovídá záporným odpovědím na ostatní otázky. Jediné tedy co je vyřazuje z ateistické kategorie, je jejich víra v Boha a recitování šahády. Recitování šahády podle mě plyne z toho, že vyrůstali v muslimském prostředí. I když třeba nevěří v islámského Boha, nýbrž ve svého vlastního boha, když se k němu nějak vztahují, nic jiného neznají než recitovat šahádu. Sáhnu tedy k jedinému vzorci, který znají. To vyjadřuje i můj názor na jejich víru v boha. Z nějakého důvodu nevěří v islámského Boha, ale přesto v nějakého boha věří. Tento bůh mi připomíná, ono často slýchané české: „ Já věřím ve svého vlastního boha.“ Samozřejmě tato charakterizace nemusí být správná, většina z toho jsou hlavně domněnky, ale to zjistíme v další sekci, po důkladnějším výzkumu.

Kategorie C se už blíží typickému obrazu, který máme o muslimech. Tito lidé odpovídali prakticky na vše ano, kromě otázek, které nějak souvisely s denní aktivitou. Teď mám na mysli otázky, zda se modlí pětkrát denně a zda chodí v pátek do mešity. Lidé z kategorie C se pětkrát denně nemodlí, i když třeba někdy mají snahu, nebo by chtěli, ale „někdy jim to prostě nevyjde“. Ti lidé, kteří se rozepisovali co do důvodu, uváděli, že nemají čas, že musí chodit do školy, že mají hodiny v dobách modliteb, nebo jiní například že jsou líní. Ať už je důvodem cokoli, je jasné, že kdyby chtěli, čas na modlení by si našli, protože existuje celá další kategorie lidí, kteří to zvládají a mají prakticky stejný časově náročný rozvrh. Tedy to, že se tito lidé modlit nevládají, má pravděpodobně kořeny v jejich povaze nebo osobnosti. V chození do mešity se objevil velice zajímavý fenomén. Neuvěřitelné množství dívek odpovědělo, že do mešity nechodí, protože jsou dívky. Z tohoto je vidět, jak silná je kulturní tradice. Měla jsem rozhovor s profesorem islámu, který několik let studovat ve Velké Británii, a ptala jsem se ho právě na toto – existuje v islámu samotném (ne v kulturní tradici) něco o tom, že ženy by neměly chodit do mešit? Bylo mi řečeno, že nic takového v islámu není, i architektura mešit to potvrzuje – v každé mešitě je pro ženy vyhrazeno speciální místo. Bylo pouze velice malé množství dívek, které odpověděly, že do mešity v pátek chodí. Co se týče obecného nechození do mešity, odhaduji pro to stejný důvod, jako pro nemodlení. Kategorie C odpovídala, že pije alkohol.

Kategorie D je prakticky úplně stejná jako kategorie C, s jednou výjimkou – tato kategorie nepije alkohol. Jak již bylo řečeno, kromě modliteb a chození do mešity, odpovídaly jinak kategorie kladně. Tzn., že se postí během Ramadánu, že chtějí jít do Mekky, že věří v Boha, že recitují šahádu. Myslím, že rozdíl mezi modlením a chozením do mešity a těmito ostatními pilíři leží v tom, že tyto ostatní nevyžadují každodenní aktivitu. Věřit v Boha je v podstatě pasivní, recitování šahády jde s vírou ruku v ruce – nemůžete být muslim, pokud nerecitujete šahádu. Navíc, pokud se nemodlíte každý den, sotva vám recitování šahády může být nějak na obtíž. Co se poutě do Mekky týče, jedna věc je přemýšlet o tom a chtít jít a druhá věc je opravdu tam jít. Do Mekky musí jít každý, kdo je v dostatečném zdravotním stavu a kdo si to finančně může dovolit. To se většinou studentů netýká, takže si myslím, že o tom moc nepřemýšlejí. Půst během Ramadánu může být sice vyčerpávající, i

když z toho, co jsem zatím slyšela, většina muslimů to tak nevnímá, ale je jenom jednou v roce. Navíc Ramadán má velice příjemnou sociální stránku. Pro většinu muslimů je to jako pro malé děti v Čechách – rádi se postí, když večer uvidí zlaté prasátko. Společné večeře s rodinou a přáteli roli zlatého prasátka rozhodně plní. Rozhodujícím aspektem těchto dvou kategorií, bylo pití alkoholu. Pití alkoholu je podle mě nejvíce porušovaným zákazem islámu, bylo mi řečeno, že i v zemích, kde je alkohol zakázán, je běžně konzumován, i když ne na očích veřejnosti. O to víc pak v zemi, kde není zákonem zakázán, a navíc u mladých lidí. Zákaz, který nemá žádný okamžitý postih, nevytváří pocit opravdového zákazu. Všichni, kdo o sobě řeknou, že jsou muslimové, vědí, že alkohol je zakázán a vědí také proč. Ale ne všichni dokážou volně dostupnému pokušení odolat. Proto je pití nebo nepití alkoholu důležité kritérium pro vytvoření potřebných kategorií.

Poslední kategorie, kategorie E, sestává z těch lidí, kteří si najdou čas na modlení pětkrát denně, chodí v pátek do mešity, postí se během Ramadánu, věří v Boha, recitují šahádu, dávají peníze chudým a nepijí alkohol. Splňují ten obraz, který my získáme, když se o islámu učíme z knih. Pokud je to dívka, pak většina z nich nosí šátek na hlavě (nepotkala jsem ještě dívku, která by se zahalovala naprosto celá, dělají to někdy starší ženy).

2. fáze výzkumu – rozhovory se zástupci kategorií

Po ukončení první fáze, ve které jsem rozbořem vyplněných dotazníků stanovila kategorie A až E, jsem uskutečnila rozhovory se zástupci jednotlivých kategorií a to tím způsobem, že jsem je nechala vyplnit dotazník, a po vyhodnocení a zařazení dotazovaného do kategorie jsem s ním provedla rozhovor. Při vedení rozhovorů jsem občas narazila na problém, že Turci neumí dostatečně anglicky. Pokud se jednalo o studenty METU, tento problém byl minimální (proto je také většina z METU, i když si uvědomuji určitou zkreslenost konečného obrazu o religiozitě mezi studenty obecně), avšak s ostatními studenty byl tento problém dost výrazný. Z toho důvodu jsou citace naprosto minimální a pouze v případech, kdy se respondent vyjádřil naprosto přesně.

Co se týče výběru zástupců pro rozhovory, nehledala jsem nikoho určitého – využila jsem kontaktů, které jsem znala a kteří se hodili do příslušné kategorie. Naprosto nečekaně se mezi nimi objevili lidé z různých skupin. Například dívka z Alevitské rodiny, kurdský chlapec nebo turkyně, jejíž rodina žije v Německu již po dvě generace. Je to docela šťastná náhoda, protože jsem takto měla možnost vidět některé z názorů těchto různých skupin v Turecku. Nedělala jsem však rozdíly mezi jednotlivými interview, mluvila jsem s nimi o stejných věcech jako s ostatními.

Pokud se jedná o faktické chyby ve výpovědích studentů, neopravovala jsem je. Důvodem pro to je, že tyto chyby patří k jejich názoru a pohledu na věc, a i když je tento pohled chybný, je pro mě stejně platný, protože se jedná o jeden z formujících aspektů jejich víry (nevíry).

Interview samotné trvalo vždy kolem hodiny, i když se objevily výjimky. Interview byla vedena formou nestrukturovaného rozhovoru. Měla jsem vybrána témata, o kterých jsem s respondenty mluvila, ale charakter a strukturu jejich výpovědí jsem nechala zcela na nich. Výsledkem bylo, že v hlavních bodech všichni říkali v podstatě to samé, na druhou stranu to ilustrovali pokaždé jinak. Nechtěla jsem je vystavit nějakému ideologickému útoku, po kterém by přešli do defenzivního modu, a jejich výpovědi by byly pokřivené. Takže jsem nijak nekonfrontovala jejich názory, nechala jsem je prostě mluvit a neuváděla jsem žádné argumenty proti jejich přesvědčení. Když jsem to zkoušela dělat s některými muslimy mimo interview, mělo to docela špatné výsledky, neboť poměrně často se mnou přestali komunikovat, začali opakovat ty samé argumenty a názory a přestali naprosto poslouchat.

Kategorie A

Dívka

První zástupce této kategorie, se kterým jsem dělala rozhovor, byla dívka.⁴⁹ Nevěří v islámského Boha, protože podle ní tento Bůh diskriminuje lidi, hlavně ženy a nemuslimy. Má za to, že musí existovat něco, z čeho jsme se narodili a do čeho se vrátíme po smrti, toto něco také vysvětluje záhady kolem Velkého třesku, které jinak nejsme schopni vysvětlit. Náboženství akceptuje jako instituci, jež dává lidem morálku a určité směrnice nebo instrukce k tomu, jak vést život. Podle jejích slov lidé klidně mohou věřit v jakéhokoli boha, pokud je to udělá šťastnými. Ale měli by si to držet pro sebe, náboženství by mělo zůstat osobní záležitostí, nemělo by sloužit jako nástroj k ubližování ostatním lidem. Podle ní je důležitější být dobrý člověk, než navenek ukazovat poslušnost pravidel nebo pilířů a uvnitř být špatný člověk.

Jsou určité věci ohledně Koránu, které jí přijdou smysluplné a které přijímá, např.: nekrást, nelhat, rozdělovat se s těmi, co nemají, atd. Ale naopak jsou takové části, které charakterizovala jako diskriminující, např. co se týče dědictví. Avšak snažit se žít podle tradice, hadísů, je nesmysl, protože v dnešním světě se nemůžeme snažit žít podle někoho, kdo žil před tisíci lety. Můžeme se nechat inspirovat jeho morálkou, dobrotu, ale nemůžeme dělat do písmene všechno stejně jako on. O Muhammadovi samotném si myslí, že nebyl prorok, že Bůh také Korán neseslal, místo něj byl autorem Muhammad, který si napsal Korán, jak chtěl a bral ohled pouze na svůj vlastní prospěch.

Co se týče šarií, řekla, že v žádném případě nechce, aby byla v Turecku znovu zavedena. Má prý kamarádku v Íránu a od té ví, že jsou tam lidé bičováni, pokud jsou viděni pít alkohol na veřejnosti – něco takového by v Turecku rozhodně nechtěla. Je i proti trestu smrti, usekávání rukou za krádež jí přijde naprosto nelidské. Pokud by měla šariu popsat jedním či dvěma slovy, byla by to slova diskriminace a nespravedlnost.

Sama sebe vidí jako Turkyni, nikoli jako muslimku. Na jednu stranu je Turecko sekulární země, na druhou stranu je však náboženství součástí základní školy, takže lidé jsou

---

⁴⁹ Informace o jednotlivých zástupcích kategorií jsou v příloze D.

zmatení touto situací. Islám v Turecku je rozhodně jiný než v ostatních zemích, ale muslimové v Turecku, pokud věří, nejsou o nic horší než muslimové v ostatních zemích. Turecká muslimka není o nic horší než muslimky ze Saudské Arábie, i když ty mají tendenci si to o Turkyních myslet.

Na namaz má celkem jasný názor – dříve bylo modlení pětkrát denně dobré (pokud to dělalo lidi šťastnými), protože to bylo v souladu s životním stylem a lidé měli čas. Dnes je to však spíš na obtíž, pokud to znamená, že člověk kvůli tomu přeruší práci. Pokud si však najde takovou chvíli, kdy nebude muset přerušit práci, pak modlení považuje za dobrou věc (zase za předpokladu, že udělá člověka šťastným). Ona sama se modlí, ale není to odlišné od chtění, spíše je to artikulované chtění: „Bože, prosím dej, ať se to a to stane....“.

Půst je na jednu stranu dobrá věc, zvláště co se týče vašeho vnitřního pocitu uspokojení, že máte silnou vůli, a potom pocitu uspokojení, když se večer napijete vody a sníte první sousto, po tom, co všichni společně čekali na přerušení půstu. Na druhou stranu je to špatná věc, když celý den člověk není schopen nic dělat, pracovat nebo se učit, protože má hlad a žízeň. To je její vlastní zkušenost - jednou si půst zkusila, aby věděla, proti čemu je. Tento pocit znamená, že člověk už není náboženský, nemyslí na Boha, ale na to jaký má hlad. Krom toho jsou k večeru lidé podráždění a někdy i agresivní.

Proti chození do mešity, pokud je bráno jako socializace, nic nemá, ale nemá ráda diskriminativní stránku věci. Ona sama byla poprvé v mešitě na podzim minulého roku, když tam vzala mezinárodní studenty jako na turistické místo.

Peníze pro chudé jsou dobrá, charitativní věc. Když dělala přijímací zkoušky na METU, slíbila si, že pokud se dostane, obětuje kozu. Ale pak se jí té kozy zželelo a místo toho dala peníze chudým.

Chodí ven v noci, pije alkohol s kamarády, tančí na diskotékách a party. Nemá problém s lidmi, kteří podobný život z náboženského přesvědčení nemají. Většina jejich přátel jsou jako ona, svobodomyšlní, hodně z nich jsou mezinárodní studenti. Poznává je nejvíce ve škole – pokud jde o mezinárodní studenty, představí se sama, pokud jde o turecké studenty, tak to většinou nedělá, čeká, až bude představena třetí stranou. Ona sama nemá problém s interakcí s muslimy, a také ocení, když oni se k ní chovají stejně.

Chlapec

V určitém aspektu respektuje všechna náboženství, ale cítí, že je ateista. Rád by věřil v Boha, ale nemůže. Když byl malý, viděl, že špatní lidé jsou špatní, ať už jsou náboženští nebo ne. Ale náboženství nutí dobré lidi dělat špatné věci. Během historie se náboženství stalo v rukách jeho představitelů nástrojem k manipulaci. Rád by věřil v Boha, protože vidí, že to lidem dává pokoj myslí, ale nemůže. Někdy přemýšlí o smyslu života a podobných otázkách a v tu chvíli si říká, že by bylo jednodušší věřit v Boha, ale na druhou stranu věří, že jeho způsob je sice ta těžší cesta, ale je to správná cesta. Dospělí vzdělaní lidé by si podle něj neměli nic nalhávat a přijmout věci, tak jak jsou.

Nepřijímá Korán ani jinou náboženskou Svatou knihu. Hodně studoval literaturu o Sumerech a jejich kultuře a má za to, že všechny náboženství a jejich Knihy přímo pocházejí ze Sumeru a pokud člověk nemá zablokovaný pohled náboženstvím, může to jasně vidět. Náboženství nemá žádné větší přínosy, podle něj etika a morálka nepochází z náboženství a od Boha, ale z tisíců let přefiltrované kultury obsažené v náboženství. Muhammad byl podle něj dobrý vůdce a chytrý člověk, ale to, co řekl lidem, už bylo v nějaké formě mezi nimi známé. Nevěří tomu, že by neuměl číst a psát, podle něj byl Muhammad vzdělaný, chytrý člověk, který toho dokázal využít. Nevěří, že by byl prorok. O hadísech si myslí, že je to naprostý nesmysl, protože žijeme v naprosto jiné době, jezdíme v autech, pijeme Coca-colu a žádný z hadísů není aplikovatelný.

První Turci, kteří přijali islám, ani nebyli Sunnité, přijali Šíitskou verzi. Pocházeli ze střední Asie a jejich kultura tomu odpovídala. A dnešní Turci nevědí, co jsou – nejsou z Blízkého Východu, už nejsou z centrální Asie, nejsou ani Evropané. Po té, co přijali islám a konsolidovali svou pozici jako Osmanská říše, donutili své lidi, aby přestali kočovat, jak bylo jejich zvykem, a donutili je přijmout Sunnu. A tento proces trvá dodnes. Atatürk byl velmi vlivný, dokonce se dá říct, že byl diktátor. Donutil Turecko stát se sekularizovanou zemí, a kdyby toto neudělal, možná by dnes nebylo žádné Turecko, rozhodně by nebylo mnoho dobrých věcí. Normálně by mělo uběhnout několik staletí, než se společnost změní z náboženské v sekulární, v Turecku to bylo donuceno během několika let. Ale není to tak, že by to nefungovalo – funguje to, a jsou tu sice problémy, ale kdo nemá problémy?

Modlitba byla ve středověku dobrý způsob disciplíny, ale dnes je to zbytečné. Většina lidí se ani nemodlí, ani nechodí do mešity. Má za to, že pokud to nějak zabraňuje produktivnímu životnímu stylu, pak je to špatné. Ale to neplatí jenom pro muslimy- pokud někdo odmítá zdravotní péči (i akutní jako transfuzi) kvůli náboženským důvodům, je to podle něj přímo idiotské.

Půst je pro pracující lidi nepřijatelný. Pro staré lidi je to v pořádku, pokud chtějí. Sám to párkrát zkusil a je to podle něj dobré k tomu, abychom si uvědomili, jak je dobré mít jídlo třikrát denně. Když něco ztratíme, naučí nás to oceňovat, že jsme to měli, ale netýká se to jenom jídla, může to být cokoli. Sociální stránka je velmi dobrá, tedy dokázat pochopit chudé lidi, ale tento koncept je tisíce let starý, nepochází z islámu. Ale v těchto aspektech půst respektuje. Na druhou stranu je víc způsobů, jak pochopit chudé lidi, nemusí to být zrovna hladovkou.

Co se týče chození do mešit, nemá rád, když ho někdo nutí, aby šel v pátek do mešity. Několikrát se mu stalo, že ho někdo nutil, a v takovém případě se sotva mohl udržet, aby na ně nekřičel. A na modlitby za mrtvé také párkrát šel, protože to považoval za slušné a vyjádřil tím soustrast pozůstalým. Šlo mu o to zapadnout, aby nevypadal neslušně.

Peníze pro chudé mají smysl, ale v moderní společnosti lidé často podvádějí v obchodě nebo se snaží ukrást peníze, kde jen mohou, a pak jenom aby se ukázali, dávají

peníze chudým. To je podle něj naprosto zbytečné a dokonce špatné. Krom toho dnes existuje koncept charity, který dokáže zekát plně nahradit.

Jako haje⁵⁰ by se do Mekky nikdy nevypravil. Je to skvělý mechanismus turismu, který funguje už tisíc let. Náboženství není universální: možná za tisíc let lidé budou bydlet na Marsu- jak potom budou dělat poutě? Náboženství je středověká instituce, která dnes ztratila význam. Může existovat, ale pouze v malém úseku lidské zkušenosti, neměli bychom mu dovolit zasahovat do veřejného, ekonomického nebo politického života společnosti.

Kategorie B

Dívka

Věří v boha, ale není to muslimský Bůh. Potřebuje cestu, jak se dostat k bohu, ale podle jejích slov by to mohlo být cokoli, nemusí to být zrovna islám. Vybrala si islám, protože oba její rodiče jsou muslimové. Myslí si, že bůh je stvořitel, že po smrti existuje posmrtný život. Ale má za to, že je to dobrý bůh, není to někdo, kdo by ji zatratil. Je pro ni ochráncem před špatnými věcmi. Špatné věci mají svůj smysl, protože díky nim dokážeme vidět dobro. O Alláhovi si myslí, že je „cool“. Je to Bůh trestající, což lidi uvádí do stavu strachu a potlačení. Ale zároveň je to také ochránce.

Korán četla v turečtině a v němčině. V turečtině mu příliš nerozuměla, byl příliš složitý. Když ho četla v němčině, pomyslela si, že to je to soubor nesmyslů. Má za to, že Korán je velmi poetická kniha, protože arabština je velmi poetický jazyk, a překlady jsou velmi složité, ne-li nemožné. Ten překlad, který si vybrala, jí přišel jako nesmysl. Nemá ráda nerovnost mezi mužem a ženou a Korán právě tuto nerovnost vyzdvihuje. Ví, co hadísy jsou, ale nezná žádné a nepraktikuje je. Věří, že Muhammad byl prorok, protože kdyby to nebyla pravda, proč by tomu tolik lidí věřilo. Sama přiznává, že neví, co Muhammad dělal nebo říkal, že neví, co přesně se píše v Koránu, ale nemá touhu nebo potřebu se to dozvědět.

Kdyby se šaría vrátila do Turecka a ona by tu měla žít, tak by okamžitě emigrovala. Rozhodně by se proti něčemu takovému postavila. Jedním slovem by ji popsala jako krutost.

Na islám v Turecku má dva pohledy. Jeden pohled pochází od její širší rodiny, která je velmi náboženská, její babička se modlí pětkrát denně, postí se každé léto celý den, i když je jí přes 80 let. Její turecká rodina nemá ráda, když dívka chodí večer ven, když má přítele a chtěla by přespát u něj doma. Její bratřanci adoptovali náboženskou perspektivu její babičky, nepijí alkohol, nemají sex před svatbou. Druhý pohled pochází od jejích kamarádů v Istanbulu, kteří jsou sice muslimové, ale vůbec se tak nechovají. Naprosto jim nezáleží na jakýchkoli pravidlech ohledně alkoholu, chození na party, sexu, atd. a žijí jako moderní Evropané. Další je velmi radikální pohled na rozdíl od dívek a žen s šátky, které žijí hlavně ve střední Anatolii. Sama sebe dříve viděla jako Turkyni, přestože byla dosti integrovaná do německé společnosti. Dnes si uvědomuje, že má k německé kultuře blíže, než si dříve myslela.

---

⁵⁰ Poutník na hadždž v turečtině.

Vidí se tedy jako kombinaci obou a dokáže se lehce adaptovat v Německu, stejně jako v Turecku. Zároveň sebe vidí jako Muslimku, i když neví proč.

Běžně se vůbec nemodlí, natož pak pětkrát denně. Jednou nebo dvakrát se modlila, protože byla smutná a nevěděla, co má dělat, tak se zkusila modlit. Jenomže neznala modlitby, tak se modlila s knihou v ruce, což jí přišlo velice hloupé. A když se modlí, okamžitě automaticky začne brečet, sama neví proč. Má za to, že namaz je dobrý způsob pro staré lidi, kteří nemají žádný pohyb, jak alespoň nějaký pohyb získat. Pokud to dělá lidi šťastnými, pokud jim to pomůže navázat spojení s Bohem, pak je to dobrá věc. Častěji se modlí křesťanským způsobem, tedy bez klanění a klekání. Namaz⁵¹ je pro ni více emocionálně nabitý. Modlí se, když je smutná nebo když má problém, který potřebuje vyřešit.

O půstu si myslí, že je hloupý. Když jednou dodržovala Ramadán v zimě, bylo to snesitelné, ale nejlépe se cítila, když přišlo přerušení půstu. Také jednou nebo dvakrát dodržovala Ramadán v létě. Vstávala velice brzo ráno, aby se najedla před východem slunce, potom spala až do druhé nebo třetí hodiny odpolední. Když se vzbudila, byla jako duch, protože se nemohla napít, byla nevrlá, nic se jí nechtělo. Byla to pro ni téměř traumatická zkušenost. Ze zdravotního hlediska je proti Ramadánu, protože není pro tělo dobré, aby člověk nejedl celý den a pak se přejedl. Co se společenského aspektu týče, ten poprvé viděla až v Turecku, protože v Německu nebylo v jejím městě mnoho Turků.

Momentálně peníze chudým nedává, protože si nevydělává, ale její otec za rodinu dává. Až si začne vydělávat peníze, chce dávat chudým dětem, ne však kvůli tomu, že by musela, ale protože chce. Lidem, kteří žebrají na ulici, nevěří, takže jim ani nedává peníze.

Mešity nemá ráda, protože si myslí, že páchnou. Lidé si musí sundat boty a ne všichni jsou čistí, takže to tam opravdu dost často smrdí. Má radši kostely než mešity. Mešity (krom toho, že zapáchají) jsou více společenské, mají jakýsi vítající aspekt, oproti tomu jsou kostely studenější, trochu děsivé, temnější, ale na druhou stranu hezky voní. Nemají sociální aspekt, ale každý se spíš modlí sám ze sebe. V kostele se nikdy nemodlila, necítila žádné spojení s Kristem visícím na kříži nebo se svatými na zdech a oknech. V mešitě se dokáže lépe spojit s Bohem a celkově se cítí pohodlněji.

O hajj do Mekky si myslí, že je to hloupé. Proč by ona měla chodit někam do Mekky, jenom proto, že tam kdysi dávno byl Muhammad a dotknul se nějakých kamenů a hodil jiný kámen na ďábla. Proč by měla házet kameny? Nechce tam jít, platit velkou sumu peněz Arabům, jenom proto, aby si mohla hodit kamenem. Podle ní je to velice zkomercializované a není na tom, nic duchovního. Jako turista by tam klidně šla, ale v žádném případě nechce „organizovaný náboženský výlet“. Když její babička s pláčem mluví o tom, jak byla hajj speciální a krásná, ona jenom obrací oči v sloup.

---

⁵¹ Předepsaná modlitba s danou strukturou pětkrát denně, *ṣalāh/ṣalāt*.

Večer chodí na party, pije alkohol. Má nejvíce mezinárodních přátel, její turečtí kamarádi jsou ponejvíce ateisté, zato část německých kamarádů jsou silně věřící křesťané. Dříve chtěla žít v Turecku, protože Turecko znala spíše jako prázdninové místo, ale pak sem přišla a zjistila, že život tady není tak jednoduchý jak si myslela. Je velmi rozdílný od života, na který byla zvyklá v Německu, a dnes už v Turecku žít nechce. Nemá ráda politický nebo agrární systém, nemá ráda turecké jídlo, atd. Její rodina v Turecku by neviděla ráda, kdyby si vzala někoho jiného než Turka.

Chlapec

Bůh je pro něj někdo, kdo je pořád s ním a podporuje ho k dobrým věcem, ale zároveň mu klade překážky do cesty. Tento vztah má dvě tváře - když je sám a bezmocný, žádá Boha o pomoc a sílu, když je však ve stavu sebelítosti, obviňuje Boha z nespravedlnosti a dokonce ho i někdy zatracuje. V minulosti hrál Bůh mnohem větší roli v jeho životě, než hraje dnes.

Z Koránu přijímá všechny části, četl ho arabsky i turecky, a podle něj se Korán snaží sdělit dobré věci, nenalézá žádnou část, se kterou by měl problém. Hadísy sám nečetl, vždy mu je někdo řekl. Ale je to s nimi stejně jako s Koránem. Všechny příběhy, které slyšel nebo četl o Muhammadovi, jsou dobré, nikdy nepochyboval o tom, co slyšel. Pokud je někdo zvaný Důvěryhodný, není důvod, abychom mu nevěřili. Takže když přinesl Korán a řekl, že pokud budeme dělat dobré věci, budeme odměněni, pokud budeme dělat špatné věci, budeme zatraceni, není důvod mu nevěřit.

Nechce žít podle náboženských zákonů, chce žít podle toho, jak si sám zvolí. Nikdo za něj nemůže zvolit, jak bude žít. Šariu popisuje jako konec nezávislosti. Nevěří, že lidé mají právo zabíjet ostatní lidi, pod záminkou exekuce zákona, jak se to děje v Íránu. Bůh stvořil člověka, jedině on má právo vzít život.

Turecko je demokratická země, islám zde není oficiální náboženství, není to islámský stát. Ostatní muslimské státy mají oficiálně jedno náboženství a všichni v tom státě musí být muslimové. Ženy v Saudské Arábii nesmí řídit auto, nepracují, ale Turecko takové není. Co se kultury týče, lidé mohou mít výhrady k určitým chováním ženy, ale to je vše v rámci kultury a morálky, není to záležitost zákonů. Sám sebe vidí nejprve jako Turka a teprve pak jako muslima.

Když byl ve druhé třídě, chodil do školy Koránu, která fungovala trochu jako internátní škola s náboženským programem. Tou dobou se modlil pětkrát denně, ale byl tam jenom několik měsíců. Pokaždé, když tou dobou o něco usiloval, vždy se mu to vydařilo. Věří, že to tak bylo, protože se modlil pravidelně a byl blíže Bohu. Při modlitbě se cítil uvolněně. Pak ale přestal, sám ani neví proč. Říká, že kdyby opravdu chtěl, tak by se mohl modlit, nic by mu v tom nebránilo. Ale stejně se již pravidelně nemodlí. Modlí se v podstatě jenom v případě, když něco od Boha chce. Podle svých slov většinu času nedělá tolik dobrých věcí,

takže když už se modlí, cítí se dobře, pohodlně, že dělá něco dobrého. Je lepší se nemodlit, když hřešíme, než se modlit, protože je to pak ještě horší.

Ted' už se nepostí, ale když byl mladší, postil se pravidelně. Necítil se hladový nebo žíznlivý. Těšil se vždy na iftar, pozdní velkou večeři. Vždy měli hosty nebo oni sami byli hosty. Nejraději měl, když je navštívila rodina sestry jeho matky. Během dne se choval normálně, nesnažil se půst si nijak ulehčit. Nejvíce se mu na Ramadánu líbí jeho sociální stránka, všichni se navštěvují, jsou to rušné večery, ale je to pro něj dobrý pocit.

Již si nepamatuje, kdy šel naposledy do mešity. Když už je v mešitě, snaží se číst nápisy na stěnách, protože se učil arabskému písmu, když byl v internátní škole (ale s hareket⁵², bez nich číst nedokáže, jen odhaduje). Většinou cítí bolest z nezvyklého posedu, krom toho se cítí dobře a pohodlně, zase ze stejného důvodu jako při modlitbě- dělá něco dobrého, zbavuje se špatných pocitů a tím pádem se cítí dobře. Pokud myslí na něco, na co by myslet neměl, cítí se provinile, když se nemůže soustředit, a v tom případě je lepší se nemodlit a počkat až takové myšlenky přejdou. Bez očisty by do mešity nev kročil.

V budoucnosti chce jít do Mekky, doufá, že se mu to podaří. Jeho babička tam byla a popisuje hajj s pláčem. Je jí kolem 70 let, je velmi křehká, snadno se unaví, ale podle vyprávění průvodce, byla vždy mezi prvními a téměř neunavitelná. Na otázku zda se o ni báli, odpověděl, že tolik ne. Samozřejmě že trochu se báli, ale kdyby zemřela, zemřela by v Mekce, nejlepším možném místě na smrt. Ale jakmile si začne vydělávat peníze, chce poslat svou matku. Trochu se bojí, aby nemluvil sprostě a neporušil tak stav čistoty. Nerad vidí, když je Kaaba obklopena obchodními centry a mrakodrapy, protože je to důležité místo, které má být samo o sobě viditelné, nemá ho zastiňovat zástavba.

Peníze chudým (zekát) dává, když má pocit, že to potřebují, ale když má pocit, že se pouze snaží vymámit z lidí peníze, tak jim nic nedá. Jeho rodina dává zekát, protože vydělává peníze. Když bylo ke konci loňského roku zemětřesení v Diyarbakıru, poslal obětem pokrývku, protože nemohl spát, když věděl, že oni ji potřebují víc než on.

Večer ven chodí s kamarády a popíjí alkohol. Někdy chodí na party, ale nemá rád hlasitá nebo zalidněná místa. Má kamarády mezi chlapci i dívkami, večer chodí ven a nezáleží na tom, jestli s dívkami nebo s chlapci. Kamarády potkává skrze jiné kamarády. Většina jeho kamarádů jsou podobní jako on, většinou studenti, nebo kolegové z práce. Nemá moc nábožensky založených kamarádů. Pokud se jeho dítě bude chtít oženit s cizincem/cizinkou, jen se bude chtít ujistit, že rozumí tomu, že mezi nimi budou kulturní rozdíly, ale jinak nebude proti. Jeho rodiče, by mu také dovolili vzít si cizinku.

---

⁵² Znaky rozlišující samohlásky, které byly používány za Osmanské říše jako součást oficiální osmanské turečtiny.

Kategorie C

Dívka

Věří, že Bůh je Stvořitel, který všechno odpouští, tedy i její hříchy. Ví všechno, i když se to snažíme schovat, zná budoucnost, zná minulost. Když zemřeme, půjdeme do druhého života, ať už nebe nebo pekla. Podle ní se Bůh ničemu nepodobá nebo respektive nemůžeme si ho k ničemu připodobnit, on je Bůh, je jedinečný. Není otcem, matkou ani bratrem, je Bohem, je větší než cokoli, mocnější než cokoli, ale zároveň je Bohem odpouštějícím. Cítí se k němu blízko, když je smutná, když neví, co dál dělat, mluví s ním, prosí ho o cestu, nebo si k němu stěžuje. Pokud by ho musela k někomu přirovnat, přirovnala by ho k psychologovi, protože když se ho emocionálně dotkne, cítí se uvolněně, silněji. Je pro ni motivací, aby dodržovala pilíře islámu.

Přijímá všechny části Koránu a hadísů. Věří jim, nechce o nich pochybovat. Ale stejně jsou určité věci, které jí dělají problémy, zvláště s adaptací k dnešnímu světu. Například, ženy v době zjevení Koránu nepracovaly, což je jedna z věcí, kterou se ona neřídí. Řídí se hlavně tím, co je použitelné pro dnešní dobu. Má za to, že ustanovení o svatbě a o manželství, jsou dnes jedny z nejdůležitějších věcí pro praktický život. Je psáno, že žena i muž mají určitá práva a povinnosti, a to jí přijde jako přínosné.

O šaría si myslí, že není špatná sama o sobě, ale špatné je, když v ní muži začnou využívat islám, aby si přivlastnili nadřazenou pozici a prosadili šariu ve státě, ačkoliv islám takový aspekt v sobě nenese. Podle ní šaría a islám vypadají jako propojené, ale nejsou, vypadá to tak, pouze v případě když je islám využíván. Muži v takovém případě mění pravidla podle toho, jak chtějí. Pokud by se do Turecka šaría vrátila jako hlavní zákoník, okamžitě by ona emigrovala. Jedním slovem popisuje šariu jako vězení pro ženy.

Turecko je nejmodernější islámská země. Je zde velké množství etnických skupin (její rodina samotná má kořeny v Gruzii), množství různých typů lidí a všichni mají vlastní perspektivu ohledně islámu. Turecko není tak přísné jako např. Írán nebo ostatní muslimské země. V Turecku lze najít každý typ muslima, nelze jednoduše říci, že islám v Turecku je takový i jiný, protože se liší od nejpřísnějších k nejliberálnějším, a je tedy nemožné ho zobecnit. Muslimové v Turecku a v ostatních zemích věří ve stejné věci, stejné Písmo, ale praktická část je jiná. Sama sebe vidí na prvním místě jako muslimka, protože nemá stoprocentní spojení s Tureckem – narodila se v Německu a její původ je gruzínský – takže se cítí na prvním místě jako muslimka.

Nemodlí se pětkrát denně, přestože když byla mladší, s jistým úspěchem se o to snažila, když byly prázdniny, ale jakmile znovu začala škola, tak přestala kvůli nedostatku možností. Je ve věku produktivity, má před sebou budování kariéry a rodiny, na modlení v tuto chvíli nemá čas. Podle jejích slov však plánuje začít, jakmile bude mít život uspořádaný. Co se týče namaz, má za to, že pokud člověk nezná modlitební súry arabsky, je možné modlit se i v mateřském jazyce, i jen normálně mluvit s Bohem. Jazykem Koránu je arabština, a

proto jsou i modlitební sůry v arabštině, ale ona sama, když mluví s Bohem, mluví turecky, a také je to podle ní modlitba. Je to pro ni čas odpočinku, cítí se blíže Bohu, má pocit, že je z ní lepší člověk. Když jsme často s Bohem, držíme se stranou od špatných věcí, dává nám to pokoj a jsme díky tomu šťastní, dáváme pozitivní energii ostatním lidem, což nás činí ještě šťastnějšími. Pokud se modlíme pětkrát denně, pětkrát denně za sebou necháme všechen stres a malichernosti všedního dne a jsme sami s Bohem, což je podle ní důležité. Modlí se, i když zrovna zhřešila, například když požíla alkohol. Má z toho špatné svědomí, ale je to lepší, než aby se nemodlila vůbec.

Půst dodržuje pravidelně, přeruší ho pouze, když je to nezbytné, jako například při menstruační periodě nebo když cestuje celý den. Nemá problém s půstem, protože je to jenom jednou za rok. Také je to způsob jak ukázat bohatým lidem, jak žijí chudí lidé, když nemají co do úst. Když si toto uvědomí, cítí se dobře, protože když děláte něco s porozuměním, je to mnohem lepší pocit, než když to jenom děláte. Je to dobrý způsob jak zlepšit sebekontrolu a po Ramadánů má pocit, že dokáže změnit celý svůj život. Problém Ramadánů je, že lidé se večer přejedí, takže celá koncepce chápání chudých je naprosto znemožněná. Na Ramadán se jí líbí, že je všude cítit mír a pokoj, lidé jsou klidní a nezlobí se. Ona sama se nesnaží si Ramadán nijak ulehčit a vstává brzo ráno, pracuje nebo chodí do školy, místo toho, aby prospala celý den.

Peníze chudým se snaží dávat, i když si sama peníze ještě nevydělává. Nejraději dává peníze dětem, protože děti jsou v islámu velice důležité, jsou naše budoucnost. Sadaka není pouze o penězích, může to být také úsměv nebo pomoc. Když chcete dávat peníze chudým, musíte začít s lidmi, kteří jsou vám nejbližší, a když tam už není nikdo, kdo potřebuje (finanční) pomoc, potom se obrátíte k žebrákům. Charita je také způsob sadaky. Nikdo vás nemůže nutit k tomu, abyste dávali peníze chudým. Sadaka je vždy pouze z vlastní vůle.

Ženy v pátek nemusí chodit do mešity, protože se musí starat o dům. Páteční modlitba v mešitě je formou socializace, lidé se potkávají, mluví spolu, atd. Ona sama v pátek nechodí, ale někdy chodí v jiné dny krom pátku. Nedokáže popsat pocit jaký v mešitě má – lidé se tam chodí modlit, neexistuje tam hřích, na zdech jsou citace z Koránu, které vám připomínají Boha, takže ona tam cítí pokoj a mír. Když byla v Portugalsku, šla se podívat do kostelů. Velký rozdíl, který ji zaskočil, bylo, že lidé neprovádějí očistu, chodí do kostela v botách, v kostele jsou sochy a obrazy Ježíše.

Její prarodiče a teta byli v Mekce, a prý chtějí jít znovu. Když se jich ptají, jaké to bylo, začnou brečet. Pro ni samotnou je to sen – jít do Mekky a vzít tam svoji matku, která tam ještě nebyla a pro kterou je to velmi důležité. Kdyby tam zemřela, tak to pro ni neznamená nic špatného, protože zemře v Mekce. Nejvíce se těší na chození kolem Kaaby. Kolem Kaaby a mešit by neměly být žádné hotely, obchodní centra ani nic takového, mělo by to být udržováno tak čisté, jak jen je to možné.

Chlapec

Boha nevidí jako otce, nepředstavuje si ho, protože je to nemožné a zakázané. Člověk jenom musí Boha znát a vědět, že Bůh nás stvořil. Bůh v jeho životě hraje velkou roli, pořád se k němu modlí. Například když se vydává na nějakou cestu, modlí se, aby dojel v pořádku, před zkouškami se modlí, atd. Bůh je stále s ním a pořád ho sleduje a ochraňuje. Bůh je pro něj Ochránce a Pán.

Přijímá všechno, co je napsáno v Koránu a hadísech, nic mu nedělá problémy. Například Korán hlásá rovnoprávnost žen – to, co Evropan považuje za nerovnoprávnost je pouze v zájmu žen, aby byly chráněny. Matky jsou velmi důležité v Koránu, prorok říká, že ráj je pod nohama ženy. Hadísy musíme následovat přesně. Musíme je brát jako mapu našeho života. Korán občas čte, sice ví, že by měl číst více, ale příkaz číst znamená i další věci kromě Koránu. Čtení je důležité, abychom vzdělávali a trénovali mysl a byli schopni ji používat. Muhammad byl prorok. Nic si nevymyslel, všechno co je v Koránu, jsou slova Boží.

Šariu neakceptuje, ale napřed si vůbec nebyl jistý co šaría je. Nicméně trval na tom, že akceptuje každou část Koránu a hadísů. Když jsem se ptala na právě ty části, které jsou považovány za nehumánní, odpovídal, že to tak nelze brát, že to tak nelze chápat. Korán neříká, abychom zlodějům sekali ruce. Zákony šarii jsou příliš těžké a přísné.

Islám v Turecku je rozdílný od ostatních muslimských zemí, protože lidé zde mají možnost vybrat si své náboženství, chození do mešit je dobrovolné a nikdo tady nikoho nenutí, ženy mohou a nemusí nosit šátek, je to jen a jen na nich. V Saudské Arábii je to jinak, protože tam policie nutí lidi, aby chodili do mešity. V Turecku je spousta muslimů, kteří mají volbu a například je jejich volbou pití alkoholu.

Když byl na střední škole, nebo během Ramadánu se modlí pětkrát denně. Když se nemodlí, život sice pokračuje, ale když se modlí, nebo když jde v pátek do mešity, tak se cítí velmi uvolněně a dobře. Jeho duše je jako by lehká. Dnes se modlí obecně jednou za týden nebo jednou za měsíc, ale nemá pro nemodlení se žádný důvod.

Ramadán dodržuje každoročně, ale někdy vynechá, když má výmluvu jako cestování, například když cestuje z jednoho města do druhého autobusem 2 hodiny. Nejde mu ani tak o jídlo nebo pití, ale hlavně o kouření, protože je kuřák. Pocit při Ramadánu je stejný jako pocit při modlitbě. Nejraději má večerní společná jídla a bayram.

Peníze chudým zatím nedává, protože si nevydělává, ale jeho rodina zekát dává. O žebrácích dost často pochybuje, protože když je na nich vidět, že mohou pracovat, tak jim většinou peníze nedává. Dávat peníze žebrákům a dávat peníze chudým lidem je rozdíl – chudí lidé jsou například lidé, kteří mají děti a nedokáží je uživit, staří lidé, lidé, kteří nedokážou uživit ani sami sebe, atd. Tyto lidi většinou známe, protože se často jedná o lidi z našeho rodného města. Charita je také dobrý prostředek jak pomoci chudým lidem.

V pátek do mešity chodí tak jednou za měsíc, a také někdy, když se chce modlit. V mešitě cítí vlastní zbožnost, cítí, jako kdyby s ním byli andělé, jako když mu Bůh naslouchá velmi zblízka. Ačkoliv je Bůh s námi neustále, je lepší se modlit s více lidmi. Můžeme si to představit tak, že když se modlí jeden člověk, přijde k němu jeden anděl, ale když se modlí sto lidí, přijde k nim sto andělů. V kostele nic takového necítil. Co se chození dívek v pátek do mešit týče, má za to, že náboženství je důležitější než kulturní tradice, dokonce mešity mají i speciální část pro ženy. Některé dívky v pátek do mešit chodí.

Z jeho rodiny nikdo do Mekky nešel, ale zná lidi, kteří šli, a ti to popisují tak, že je to nádherné a úžasné a chtějí se tam vrátit. On sám chce jít, až bude mít peníze. Jeho rodiče půjdou, až jeho otec půjde do důchodu. Sice neví, co přesně má v Mekce dělat, ale určitou představu má. Myslí si, že obchodní domy a mrakodrapy kolem Kaby by tam neměly být, protože zastiňují Kabu samotnou.

Večer chodí na party, pije tam alkohol. Má kamarády ateisty i nábožensky založené lidi. Poprvé je většinou potkává ve škole. Jeho rodiče mu nedovolí vzít si za ženu cizinku a on sám by si také rozmýšlel, jestli má dovolit svému dítěti, aby si vzalo cizince. Chce bydlet ve velkém městě, pokud možno v Ankaře nebo v Izmiru.

Kategorie D

Dívka

Dívka věří v Boha, protože všude na světě vidí jeho stopy. Každý člověk má například rozdílné otisky prstů – jenom Bůh tohle dokáže udělat. Bůh je pro ni Stvořitel, nevidí ho jako Otce, ani k němu nemá osobní vztah. Bůh nás stvořil, ale nezasahuje do našeho života, my jednáme zcela volně a zcela podle svého svědomí.

Přijímá všechny části Koránu, četla ho celý v arabštině i v turečtině. Celý islám je obsažen v Koránu, pokud si přečteme Korán, známe islám. Žije podle hadísů, protože jsou to prorokovy instrukce pro život. Ačkoliv se svět a život za 1400 let změnily, hadísy jsou pořád použitelné, protože jde o praktický život, o instrukce, jak žít islámským způsobem života. Sice přijímá všechny části Koránu, tedy například i to, že muž může mít čtyři ženy, ale ona by nechtěla svého manžela sdílet s dalšími třemi ženami. Pokud čte Korán, když je smutná, dodává jí to klid a mír, pomáhá jí to zbavit se špatné nálady. Turecký a arabský Korán je stejný, nejsou v něm žádné rozdíly. Instrukce Koránu jsou velmi jasné a není možné je nějak změnit. Pokud věří v Boha, pokud věří v islám, znamená to, že věří v to, že Muhammad byl prorok.

Šariu nemá ráda, v Turecku ji v žádném případě nechce. Turecko je demokratická země, je tu hodně muslimů, hodně křesťanů a lidí, kteří věří v jiná náboženství, všichni lidé mají různé názory, různou víru a mají na to právo, všichni lidé jsou svobodní. Pokud by se šaría do Turecka vrátila, buď by se snažila se s tím nějak smířit, nebo by odešla do jiné země. Jedním slovem by šariu popsala jako otroctví.

Momentálně je vláda v Turecku pravicová a nakloněná k islámu, chce vládnout Turecku pomocí islámu. Většina lidí ale tento směr nechce. Pokud bude dál pokračovat v tomto směru, existuje možnost, že se vrátí šaría a to lidé nechtějí. Pokud bude vláda používat islám jen v omezené míře, může to být pro zemi dobré, zvláště pro mladé lidi, protože mladí lidé v Turecku často neznají Boha a islám. Tím pádem žijí jiným způsobem než jejich předkové. Je-li islám zapojen pouze v omezené míře, tak to není problém.

Když se modlí pravidelně, což dělá, když má čas o prázdninách, cítí se dobře, její život jde dobře a bez problémů. Tento dobrý pocit je zároveň duchovní a emocionální. Když se modlí, cítí, že se zbavuje hříchu. Většinou se ale modlit pětkrát denně nemůže, protože bydlí na koleji, kde není místo k modlení, nebo má hodiny. Alkohol zkusila třikrát, ale víc pít nechce, protože se cítí vinna a modlí se, aby jí Bůh odpustil.

Půst má trénovat naše tělo, aby bylo schopno pochopit stav chudých lidí. Dny půstu jsou velmi duchovně nabitě a lidé se cítí dobře. Nejradši na Ramadánu má večere s hosty a přáteli. Během Ramadánu lidé dávají chudým lidem jídlo, protože chápou jaké to je být hladový.

Zekát sice nedává, protože jsou to peníze z majetku. Ale dává fitre, protože to jsou peníze ze zdraví. Je to jako dík Bohu pro chudé. Fitre je velmi málo peněz, je to v přepočtu jenom kolem 50 Kč. Tyto peníze dáváme lidem, o kterých víme, že to potřebují, bez toho, abychom jim řekli, že je to zekát nebo fitre.

V pátek do mešity nechodí, protože je to den pro muže. Ženy mohou jít kterýkoli den, v pátek chodí hlavně muži. Pokud člověk nejde do mešity tři týdny, jeho srdce se zamkne. V létě doma je v mešitě téměř pořád, protože učí děti Korán. V mešitě můžeme cítit Boha, je to jiné než jiná místa.

Doufá, že se do Mekky dostane, protože zná lidi, kteří tam byli, a chtějí se tam vrátit, chtějí tam žít kvůli zvláštní atmosféře Mekky. Ona sama by chtěla v Mekce jednoho dne zemřít. Pokud je jejich čas, lidé v Mekce zemřou. Pokud tam lidé zemřou, jdou rovnou do nebe, protože zemřeli na svatém místě.

Třikrát zkusila alkohol, ale nechutnal jí, takže už to znovu nezkoušela. Večer na party nechodí, protože její kamarádky také nechodí a její přítel jí nenechá. Ale jednou s ním šla na party a líbilo se jí to. Nejvíce jejích přátel jsou nábožensky založení, ale několik z nich nemá dost informací o islámu, takže například věří v Boha, ale neznají pilíře islámu a podobně. Pokud by měla za přítele cizince a on by konvertoval k islámu, sice by napřed její rodiče byli proti, ale pak by jí nechali si ho vzít.

Chlapec

Pro chlapce je Bůh hlavně Stvořitelem, ale zároveň ochráncem, který ho chrání a varuje před špatnými věcmi v životě. Modlí se, vždy když neví, co má dělat, nebo když stojí před nějakou těžkou zkouškou.

Korán přijímá celý stejně tak jako hadíthy. Snaží se jednat podle hadíthů a zatím v tom nebyl problém. Podle jeho slov je to proto, že hadíthy se týkají každodenního života a způsobu, jakým například jíst nebo se oblékat. Není na nich nic složitého a jednoduše se dodržují. O Muhammadovi si myslí, že to je vzor, podle kterého se mají muslimové, a tedy i on, řídit. Neměl důvod si nic vymýšlet, protože všechno, co je psáno v Koránu je pravda.

Přiznává, že šariu moc nezná, ale zároveň říká, že by v Turecku nechtěl mít podobný režim, jako je v Íránu nebo v Saudské Arábii. Například to, že ženy nemohou řídit, mu přijde zvláštní. Nechce, aby ho někdo nutil v co má, nebo nemá věřit a nechce vidět, jak je někdo trestán za neuposlechnutí. Přál by si, aby více lidí bylo praktikujících muslimů, ale uvědomuje si, že rozhodnutí náleží jim a jedná se o jejich svědomí.

Když má čas, modlí se pětkrát denně, bohužel prý času moc nemá. Chodí do školy a zároveň pracuje, takže většinou na modlitby čas nemá. Uvědomuje si, že je to špatně, a rád by měl dost času na modlení, ale bohužel to tak není. Když je však doma u rodičů, tak se pravidelně modlí.

Půst dodržuje každý rok a nečinní mu to žádné problémy. Na Ramadán se během roku těší, protože je to příležitost setkat se se všemi přáteli a celou rodinou ve slavnostní náladě. On sám se během Ramadánového dne cítí svěže a lehce.

Peníze chudým dává, když může. Vzhledem k tomu, že pracuje, tak dává i zekát, po tom, co dostane výplatu. Dává ho těm, o kterých ví, že peníze potřebují. Jinak se snaží dávat například oblečení nebo zásoby lidem postiženým různými katastrofami. Má za to, že zekát je dobrá věc, která přispívá sociální solidaritě.

V pátek se do mešity snaží chodit, ale většinou má v ten den práci, tak chodí, jen když má volno. Mešity má rád, cítí se tam blíže Bohu, i když si je vědom toho, že Bůh je všude. Mešity jsou vždy příjemné prostředí, které se dobře hodí pro modlitbu. Když je v mešitě, nemyslí na nic jiného než na spojení s Bohem.

Do Mekky se těší. Jednoho dne, až bude mít rodinu a manželku, rád by tam šel s ní. Zná několik lidí, kteří tam šli, a z jejich vyprávění má pocit, že je to úžasné místo. Nelíbí se mu, že jsou dnes kolem mešity v Mekce postavena obchodní centra a že se Mekka čím dál tím víc stává turistickým místem namísto poutního místa.

Alkohol nepije, ale někdy s kamarády zajde večer na fotbalové vysílání do baru nebo podobně. V takovém případě pije nealkoholické nápoje. Cizinku by si pravděpodobně nevzal a jeho rodiče by byli stejného názoru. Jako důvod udává příliš rozdílnou kulturu.

Kategorie E

Dívka

Podle jejích vlastních slov, nelze o Bohu říct, že je takový nebo makový, Bůh je všechno, je všude, nelze ho definovat jako to nebo to. Pouze Boha cítí. Zdůrazňuje, že Bůh

není ani ona ani on. Vždy Boha cítí a vždy jí pomáhá, když je v nějaké složité situaci, vždy je tam pro ni. Můžeme se k němu neustále modlit, protože je všude a všude nás slyší.

Přijímá všechny části Koránu a hadísů, protože je muslimka. Někdy lidé nechápou, proč něco je, tak jak je, ale pokud to chápou, tak to musí přijmout. A stejně to je i s ní. Někdy některým částem nerozumí, a v tom případě se jim snaží porozumět, ať už pomocí přátel nebo učitelů islámu. Možná jsou některé hadísy zastaralé, možná se zdají nepřijatelné, ale jejich význam je dobrý a musíme je všechny přijmout. Pokud je to napsáno, musíme to přijmout, protože jsou to slova Boží. O Muhammadovi si myslí, že je hrdina, přála by si ho potkat. I když ho většina muslimů na světě nepotkala, je pro většinu lidí vzorem. Je velkou osobností, jeho kvality jsou obdivuhodné.

Šariu zpátky v Turecku nechce. Není s ní příliš seznámená, protože v Turecku šaría už dlouho není. Podle ní, to není dobrá věc, ale pokud někdo chce podle ní žít, ať si žije. Ona nechce. Šariu chápe jako pravidla pro ženy a svobodu pro muže.

V některých částech země není problém s islámským způsobem života, ale v některých částech ona sama čelí nevraživým pohledům, protože nosí šátek na hlavě. Když například jede k moři, lidé se na ni koukají jako na zjevení, co tam dělá, proč tam přišla. Ona se o oblečení ostatních nestará, proč by oni měli mít právo soudit její oblečení? Zvolila si nošení šátku, aby zbytečně nepřitahovala pozornost mužů. Vlasy ženy jsou krásné, žena je krásná a má přitahovat pouze svého partnera, ne ostatní muže. Krom toho ženy závidí jedna druhé. Nošením šátku nebude zbytečně přitahovat negativní pozornost ani žen, ani mužů. Sebe sama vidí zároveň jako Turkyni a Muslimku.

Modlí se pětkrát denně, někdy to ráno třeba nestihne, ale pak se pomodlí hned jak je to možné. Dělá to, protože je to její povinnost a protože se při tom cítí dobře. Evropané a Američané potřebují psychology, aby jim pomohli při problému, muslimové je nepotřebují, protože pravidelná modlitba je dostačující. Namaz je důležitý, protože nám to pomáhá udržovat spojení s Bohem. Ne jenom když máme problém – je to stejné jako s přítelem: přítel, který vás kontaktuje, jenom když má problémy není dobrý přítel. Když se modlit nemůže, je někdy nešťastná a smutná. Když hřeší, tak se také modlí, protože je to ještě více třeba.

Půst dodržuje každý den (kromě menstruačního období), nehledá si žádné výmluvy, aby nemusela půst dodržovat. Pokud nemůže, když cestuje nebo když je nemocná, dává peníze chudým. Hlavní pocit, který z půstu má, je že dokáže pochopit, jak se cítí chudí lidé. Má nejbližší spojení s Bohem za celý rok, protože má čas na to, aby na Boha myslela. Nejradši má, když se celá rodina sejde dohromady a dělá všechno dohromady.

Její otec dává peníze chudým za celou rodinu, protože ona a její sourozenci nepracují. Až bude pracovat, bude dávat také. Podle ní je zekát dobrá věc, ale někteří lidé toho mohou využívat. Ona i její rodina dávají peníze těm, o kterých vědí, že je potřebují.

Do mešity v pátek nechodí, protože je pro ni pohodlnější modlit se doma. Sice není pravidlo, že by ženy nesměly chodit do mešit, ale většina nechodí (protože naopak mají dovoleno nechodit). Místo pro modlitbu není důležité, důležité je spojení s Bohem, které může člověk navázat kdekoli. Když se modlí dohromady s více lidmi, může cítit hrdost, ale duchovně není rozdíl mezi modlením se doma a v mešitě.

Do Mekky chce rozhodně jít. Pokud bude mít peníze, chce jít jako haje, ale spíše to vypadá, že bude mít možnost jít jen jako umre. Není jednoduché stát se haje, stojí to hodně peněz a člověk si musí podat žádost a potom být vybrán. Jít jako umre je jednodušší a méně nákladné. Její babička byla na umre a chtěla tam zůstat, nechtěla se jí vrátit. Její chování se poněkud změnilo – po návratu je klidná a její tvář vyzařuje světlo. Umre je kratší a je to jako zkouška a je možné jít v jakýkoli čas v roce.

Až bude vdaná, nechce zůstat doma, chce pracovat. Muže, který by po ní chtěl, aby zůstala doma, by si nevzala. Mezi její požadavky patří to, že jí muž nebude nic přikazovat. Má různé přátele, nábožensky založené, ateisty, a nikoho nesoudí, nemá předsudky. Respektuje ostatní a očekává, že bude respektována. Je pro ni jednoduché spřátelit se. Večer chodí ven na party, kde ale nepije alkohol. Její rodiče nic nenamítají. V tuto chvíli nedokáže říct, jestli by nechala své dítě, aby si vzalo cizince. Pravděpodobně to nechá na něm. Přejde jí zvláštní, že ženy si v islámu nemohou brát nemuslimy. Nedělá rozdíly mezi lidmi.

Chlapec

Snaží se pochopit Boha a porozumět mu, ale Bůh je jako oceán – je prostě moc velký, abychom ho mohli nějak uchopit. Je pro něj zdrojem lásky, dobra a štěstí. Věřit v Boha je pro něj štěstí, proto věří. Je pro něj všemohoucí mocí, která všechno kontroluje, ale je tak veliký, že nezasahuje do záležitostí lidí. Je to Bůh milující, ne trestající. Bůh je pramenem vědění a jeho vědění je bez hranic. Je jako architekt našich životů. Když se setká s něčím novým nebo když se má o něčem rozhodnout, bere Boha v úvahu, rozhoduje se se zřetelem na Boha a islám.

Má za to, že nedokáže rozumět všem částem Koránu, s některými částmi má problémy. V tom případě se tomu snaží porozumět, čte tafsiry a snaží se jim porozumět, jak může. Věřící, že Korán a islám nemohou být v opozici proti světu. Pokud najde něco, co považuje za opozici, bere to, jakože tomu nerozumí a že to potřebuje pochopit. Podle něj je nemožné žít ve světě a životním stylem, který plně nechápeme. Snaží se používat tolik hadísů, kolik jen může, četl sahih hadísy a snaží se aplikovat co největší množství. Zároveň je podle něj správné, aby byl Korán interpretován s měnící se dobou, protože Korán není proti světu.

O šaría si myslí, že dnes již není použitelná. Sice nemá moc informací, protože v mešitě se učí více dennodenní praxe, takže Turci se o šaría téměř vůbec neučí. V Turecku šaría neexistuje, takže lidé o ní nepotřebují tolik vědět. Kdyby však šaría byla znovu v Turecku, byl by proti. Každý má právo na volbu. Musí existovat humanističtější tresty, než jsou v šarii. Jedním slovem by ji popsal jako těžkou.

Islám se podle něj nejvíce hodí k Turecku (nebo Turecko k islámu). Je tohoto názoru protože, on sám je šťastný, že je Turkem a muslimem najednou. Na prvním místě na sebe pohlíží jako na lidskou bytost. Na druhém místě jako na muslima a na třetím jako na Turka. Jeho náboženství se dá popsat jako humanistický, universální islám. Islám v Turecku je volnější, což je zásluhou Atatürka.

Modlení je pro něj jako domácí úkol. Není dobré to oddalovat, a pokud je neoddálíme, tak nám to dá dobrý pocit. Když se modlí, někdy má pocit štěstí. Jsou různé důvody pro to, abychom se modlili, např. abychom se zbavili trestu, abychom měli pocit, že děláme svou povinnost a co je nejdůležitější, abychom byli v kontaktu s Bohem a opravdu to cítili. Když nepraktikoval, zjistil, že jeho život se rozloží do částí a on začíná pochybovat, zjistil, že takovým způsobem života nemůže být šťastný. Prorok řekl, abychom se modlili ústy bez hříchu. Když se ho ptali jak je to možné, přece každý má hřích, odpověděl, že hříchy člověka jsou jeho vlastní, nepatří jinému. Když se tedy budeme modlit za jiné lidi, jejich hříchy naši modlitbu nijak neovlivní a tak se můžeme modlit ústy bez hříchu.

Tři roky se nepostil, protože byl nemocný a bral léky. Začal znovu minulý rok. Během letního Ramadánu většinou spí během dne. Během půstu je to stejný pocit jako při modlitbě, jen je trochu intenzivnější. Zároveň se člověk stane citlivějším a je schopný více porozumět lidem. Je hezké, když lidé čekají na přerušeni půstu. Podle něj je tato část Ramadánu nejlepší, protože lidé jsou společenštější. Chování k chudým lidem se během Ramadánu změní, ale podle něj to není dobře aplikováno. Chudí lidé jedí ve stanech na ulici a bohatí chodí do restaurací. Jídlo ve stanech dost často není dobré a celkově podmínky pro chudé lidi nejsou dobré.

Dávání peněz chudým nemá být veřejně ohlašováno, ani těm, kteří je obdrží. On sám pomáhá přátelům, když ví, že potřebují pomoci, tak jim pomůže, třeba i finančně. Ale většinou si lidé peníze půjčují. Nezná nikoho, kdo by pravidelně dával peníze na charitu. Možná, že bohatí lidé přispívají na charitu pravidelně. Krom toho většina lidí pomáhá, když se stane nějaká katastrofa. Například po zemětřesení v Diyarbakıru lidé posílali zásoby, oblečení, cokoli, co mohlo pomoci.

Do mešit chodí každý pátek, i když někdy vynechává. Uvnitř mešity se cítí jako doma, protože do mešity začal chodit, když mu bylo 6 nebo 7 let. Vždy šel na modlení, potom všechny děti imám učil z Koránu a potom si tam všechny děti prostě hrály, takže on se dnes cítí v mešitě velmi dobře. Na spojení s Bohem nepotřebuje mešitu, je to pro něj možné všude. Páteční modlitba byla dříve politická záležitost. V Muhammadových časech se skrze ni lidé dozvídali o politických a společenských problémech. Dnes už se to tak neděje. Dnes v Turecku záleží na imámovi, o čem se bude v páteční modlitbě jednat, ale zároveň existuje jakési ministerstvo náboženství, které by teoreticky mělo určovat chod islámu v Turecku (tedy co se děti budou učit ve školách Koránu, co se bude řešit na pátečních společných modlitbách), prakticky to však záleží na imámovi. Zároveň je to nařízení, něco, co se musí dělat.

Do Mekky chce v budoucnu jít. Jeho příbuzní tam byli a říkali, že to bylo skvělé a chtějí se tam vrátit. Jeho babička dokonce šla dvakrát nebo třikrát. Jednou vlastně šla za jejího otce. Někteří lidé si nechávají říkat haje, po tom co se vrátí z Mekky.

Většina jeho přátel je nábožensky založená a protože mu rozumí a on rozumí jim, může s nimi sdílet věci, které by ostatní nechápali. Sice není důležité, jestli člověk praktikuje nebo ne, ale s lidmi, kteří nepraktikují, není jednoduché sdílet některé věci. Na koleji je jediný, který praktikuje. Na party v noci chodí, ale alkohol tam nepije. Nikdy ho nepil, ale měl v puse pivo a pak ho vyplivl, protože mu nebyla příjemná jeho chuť. Nechápe, jak lidé mohou mít rádi slaninu. Když byl ve Spojených státech a vařil ji v restauraci, kde pracoval, začal nesnášet její vůni. Jeho rodiče by mu nezakázali vzít si cizinku a on nikdy nepřemýšlel o tom, zda by nechal své dítě vzít si cizince, ale pravděpodobně by je nechal.

Výklad

V této sekci mám za úkol sumarizovat předešlá interview a vyvodit z nich možné návaznosti na nábožensko-historicko-politickou situaci v Turecku. Jinými slovy zjistit, jaký vliv mohl mít vývoj popsáný v první části na náboženské představy studentů, se kterými jsem vedla rozhovor, jako se zástupci svých kategorií.

Při rozhovorech jsem si všimla několika tendencí, kterými jsem svůj rozbor začala. Vzhledem k tomu, že mi většina respondentů říkala stejné věci, malé rozdíly v tom, jak tyto věci ilustrovali nebo na co dávali důraz, mi hodně napomohla k identifikaci různých podvědomých představ (alespoň do té míry, do jaké se to může podařit neodborníkovi). V další části jsem se pokusila vysledovat stopy již zmíněného nábožensko-historicko-politického vývoje v názorech studentů, se kterými jsem dělala rozhovor a díky tomu i celé jejich kategorie.

Obecná pozorování

V kategorii A se dívka ani chlapec nepovažují za muslimy. I když dívka věří v jakousi sílu, nepovažuje tuto sílu za boha a už vůbec ne islámského Boha. Chlapec je naprosto proti náboženství, nemá je rád a jeho názory odrážejí silné znechucení. Zajímavým faktem je, že ani dívka ani chlapec nejsou etnicky tureckého původu. Oba patří do zvláštních skupin, které se proti tureckému etniku vymezují – chlapec je Kurd a dívka pochází z Alevitské rodiny. Nicméně nebyl na nich znát žádný negativní postoj k Turkům, pouze mi zdůraznili, že oni sami Turci nejsou. Z toho by se dalo usuzovat, že tyto komunity mají volnější postoj k náboženství a v případě Alevitů je to i pravda (podle dívčiných slov). Naproti tomu východ Turecka, odkud chlapec pochází, je známý svou konzervativností a i podle chlapcových slov je většina jeho rodiny silně náboženská. Ale i to se odráží na chlapcově světonázoru – jeho nevíra a nechuť k náboženství svou intenzitou odpovídá náboženskosti jeho rodiny. Dívka vyrůstala v mnohem uvolněnějším prostředí, takže i její pohled na náboženství se zdá být mnohem tolerantnější. Chlapec mi sice zdůrazňoval, že toleruje všechny a všechno, avšak

z tónu jeho slov a z vehementnosti, s jakou to tvrdil, si troufám říct, že to je spíše jím uměle vytvořený a povrchní názor, který se v hlubších vrstvách jeho přesvědčení již neprojevuje.

Dívčiny názory byly velice kompatibilní s některými mými podvědomými či kulturně získanými názory, například když mluvila o společnosti nebo o významu náboženství (náboženství obecně, ne přímo o islámu) jakožto společenského činitele nebo zprostředkovatele osobního štěstí. Chlapcovy názory naprosto postrádaly jakýkoli sociální nebo etický pohled na svět. To mě trochu zarazilo, protože i lidé, kteří brojí proti náboženství, alespoň uznávají jeho etický přínos, což chlapec ale neuznával. V jiném ohledu z něj vyzařovala jakási arogance, ve smyslu, že on je přírodovědec, který si všechno dokáže spočítat, takže jeho vědomosti, jeho názory platí mnohem víc, než těch, kdo jenom prostě věří tomu, co jim někdo jiný řekne.

Po rozhovorech vyšlo najevo, že kategorie B, kterou jsem původně považovala za jakousi obdobu „českého ateismu“ se v Turecku zřejmě buď vůbec nevyskytuje, nebo jenom ve velmi omezené míře. Protože v chlapcově případě se jeho názory příliš nelišily od kategorie C, snad jen tím, že je možná línější. Dívka je sice Turkyně, ale narodila se a vyrostla v Německu, takže rozhovor s ní, ačkoli byl jeden z nejzajímavějších, nemá nejspíš příliš vypovídající hodnotu.

Myslím, že chlapce velmi ovlivnila jeho výchova, protože jeho otec je zásadně proti náboženství a velkým příznivcem Atatürka. Zároveň na něj však musela působit i škola Koránu, do které chodil, a kde několik měsíců bydlel (bylo to ve věku kolem 7 nebo 8 let, tedy ve věku náchylném k ovlivnění). Z těchto dvou protikladných vlivů (hrál zde také roli fakt, že je z Alanye a ne např. ze středoanatolské vesničky), si chlapec odnesl pohled, který se zdá být v Turecku celkem běžný. Sice ví dobře, že by měl praktikovat náboženství, ví, proč by to měl dělat, ví, co se stane, když ho praktikovat nebude, pamatuje si pocity, které mu modlitba a půst přinášely, ale nedělá to, protože viděl, že člověk může žít i bez toho a blesk neudeří z nebe a nezabije ho. A pak už to závisí jenom na výsledku boje mezi jeho svědomím a jeho leností, jestli bude praktikovat nebo ne. Zatím se zdá, že lenost vyhrává.

Názory dívky z kategorie C byly v podstatě stejné jako chlapcovy. Mají společnou tu věc, že oba strávili půl roku v Evropě jako studenti Erasmu a tedy okusili jiný styl života, jiné vidění světa. Ale podle jejich slov se nikdy s nikým o věcech jako islám nebo pohled na svět nemluvili. Když dívka žila doma, tak se také snažila pravidelně modlit. Ne vždy se jí to dařilo, ale pokud byly prázdniny nebo volno a ona nemusela být ve škole, tak byla v tomto snažení úspěšná. Potom přišla na METU do Ankary a její úsilí ustalo. V podstatě se modlí jen, když je doma, a to bývá obvykle v létě, loni byl v létě například Ramadán. Podle jejích slov si je vědoma, že by se měla modlit, a ví, co se stane, když se modlit nebude, ale pocit viny svádí na to, že momentálně je v důležité části budování svého života a nemá čas na modlitby. Až bude starší a její život bude zařízen, znovu se začne modlit. Myslím, že pravý důvod, proč se nemodlí je, že nemusí. Není tu nic bezprostředního, co by ji donutilo modlit se. Když je doma a ovlivňovaná rodinou, pak se modlí.

Chlapec byl obdobný případ. Rozdíl mezi nimi je takový, že chlapec pochází z vesnice a chodí do školy v Samsunu – oboje jsou mnohem konzervativnějšími místy než Istanbul nebo Ankara. To pro chlapce představuje trochu donucovací sílu, ale ta není dostatečná, aby se modlil pravidelně. Občas ale zajde do mešity. Moc se nesnaží přemýšlet nad náboženstvím a životním stylem. To je zřejmé z toho, že má vžitě představy, které přijal tak, jak mu je někdo sdělil, ať už ve škole nebo doma, a naprosto odmítá je konfrontovat s něčím odlišným nebo protichůdným, co čte nebo slyší. V takovémto případě vás přestane vnímat a opakuje jednu a tu samou věc. Objevuje se u něj ten samý fenomén jako u dívky – jakmile jede domů na prázdniny nebo na svátky, nemá žádný problém modlit se a chodit do mešity, protože jeho rodina a celá vesnice dělá to samé. Ale jakmile vnější tlak zmizí, zmizí i jeho snaha. Je patrný jakýsi obranný mód, když říkají, že vědí, že nemodlit se namaz znamená hřích a že nechodit do mešity je také hřích. Je to jako kdyby říkali: „Vím, že je to hřích, ale jsem líný, nebo pít alkohol je zábava, ale já to dělat přestanu, jen co budu trochu starší. A taky přestanu dělat všechny špatné věci, které dělám. On je Bůh hodný, on mi to odpustí. Já přece věřím v Boha a věřím, že Muhammad je jeho Prorokem, takže já přece do pekla jít nemůžu.“ To ukazuje na zajímavou benevolenci v islámu, protože těžko můžeme říct, že tito lidé nejsou muslimové⁵³ (islám by přestal být světovým náboženstvím, kdyby se scvrkl pouze na lidi, kteří konají a věří přesně podle ortodoxie).

Pokud už je člověk muslimem a ví, co ho čeká, nebude-li dodržovat všechny pilíře islámu, je jen několik vysvětlení pro to, proč je nedodržuje. Buď mu na tom natolik nezáleží, což sice u některých lidí může být pravda, ale nejspíš ne u většiny. Nebo je líný pravidla dodržovat. Ale lenost není dostatečný důvod, zvláště když se z pravidelného opakování stane zvyk. Pokud souhlasíme s Eliadem a jeho teoriemi, je možné říci, že tito lidé jsou blíže tzv. modernímu člověku, který žije v tomto světě a o svět posvátný se moc nezajímá. A naopak lidé z kategorie D a E jsou blíže náboženskému typu člověka.⁵⁴ Tedy ne ve smyslu absolutních kategorií, ale ve smyslu určitého spektra, v němž se tyto kategorie nacházejí (čím blíže ke středu, tím více lidí se v oněch kategoriích bude nacházet a naopak čím blíže k extrémům, tím méně lidí v nich můžeme najít). Kategorie B a C budou blíže modernímu člověku, protože lidé z nich nemají potřebu se udržovat v posvátném čase pravidelnou modlitbou nebo nemají tak velkou potřebu aktualizovat se na posvátném místě. Myslím, že oba mají určitý vztah k Bohu (je nemožné určit z vnější pozice, jaký tento vztah je) – už jenom to, že alespoň pod vnějším tlakem dodržují pilíře a že mají znalost praktické stránky islámu, znamená, že nějakým způsobem vstoupili do vztahu s Bohem. Tento vztah, je zrovna tak důležitý jako vztah člověka, který nad věcmi přemýšlí i za hranice toho, co mu bylo sděleno.

Kategorie D byla zajímavá. V podstatě se velmi podobala kategorii E, jenom se její představitelé nemodlili pětkrát denně a nechodili do mešity. Ale například dívka z této kategorie umí arabsky a četla Korán v arabštině, což bylo pro mě velkým překvapením – za celou dobu v Turecku jsem kromě profesorů islámu nenarazila na jediného člověka, který by

⁵³ Gabriele Marranci, *The Anthropology of Islam*, Oxford: Berg Publishers, 2008, s. 42.

⁵⁴ Mircea Eliade, *Posvátné a profánní*, Praha: Křesťanská akademie, 1994, s. 141 – 142.

uměl arabsky nebo četl Korán v arabštině. Dost mě to zarazilo, protože jsem si myslela, že Korán se nesmí překládat a že všichni muslimové ho čtou v arabštině. V Turecku jsem však potkala právě tuto jedinou dívku, která to dokázala. Když jsem toto uslyšela, očekávala jsem, že od ní uslyším něco, co jsem od ostatních neslyšela, že bude vědět něco, co ostatní nevěděli. Ale jediný rozdíl byl, že měla věci lépe formulované. Zastává názor, že pokud chceme znát islám, musíme si pozorně přečíst Korán a pochopit Korán a pouze na základě Koránu můžeme znát celý islám. Chlapec sice Korán arabsky nečetl, ale měl názory dost podobné dívce – jasně formulované znějící jako citace náboženských knih.

Lidé z kategorie E nemají na místech jako Ankara, Istanbul a ještě více na turistických místech jako Alanya, Antalya nebo Izmir zrovna dobrou reputaci. To je ale podle mě způsobeno několika faktory, jakými jsou politický souboj stran (islámská strana, která je momentálně u moci, se staví tak, že dívky se šátkem na hlavě ji všechny do jedné podporují,⁵⁵ což samozřejmě nemusí být pravda, ale lidé, kteří tuto stranu nemají rádi, přenášejí své negativní pohledy na tyto dívky) a nesnášenlivost lidí. V případě Turecka, kdy starší generace jsou někdy až fanaticky proti-náboženské (protože Atatürk náboženství nechtěl⁵⁶), je pochopitelné, že s politickým faktorem se nesnášenlivost obrátí proti tradici. Tyto dívky (chlapců se to tolik netýká, protože nemají žádný viditelný prostředek, jak by se mohli lišit na první pohled) žijí na západě Turecka v takovémto prostředí, což se jistě musí odrazit na jejich pohledu na svět.

Například tím, že dívčiny názory byly mnohem intenzivnější než ostatních. To lze ilustrovat na příkladu Muhammada – je pro ni hrdinou a chtěla by ho potkat za života. Nikdo jiný mi nic podobného neřekl, všichni mi neosobně a podle učení opakovali, že Muhammad je prorok. Samozřejmě pro tuto dívku také, ale navíc pro ni má jistou osobní rovinu a to rovinu hrdiny. To svědčí o určitém náboženském zánícení, které může vyrovnávat skutečnost, že některé části a členové společnosti ji a jiné dívky z její kategorie zcela nepřijímají.

Chlapcovy názory byly pravděpodobně nejbližší tomu, co bych si představovala jako víru muslima, kdybych pouze četla knihy o islámu. Měly jakýsi univerzalistický aspekt, který byl možná vlastní všem muslimům v historii před tím, než se začaly vyvíjet národní identity. Zároveň lze v jeho názorech rozeznat čistý humanismus bez nesnášenlivých aspektů, který je v Turecku, dle mého názoru, docela vzácný.

Ačkoliv mé původní rozdělení členilo respondenty do pěti kategorií, v dalším výzkumu vyšlo najevo, že názory a přesvědčení některých kategorií se od sebe příliš neliší a je tedy možné na ideologické rovině je smísit dohromady. Týká se to kategorií B – C a D – E. Názory dotazovaných v těchto kategoriích si byly tak podobné, že podle mě nemá smysl rozlišovat mezi nimi jenom na základě toho, že jeden je více líný než druhý (v případě dívky z kategorie B jsem již zmínila, že je poněkud speciální). Ačkoliv názory většiny zástupců kategorií si byly

---

⁵⁵ Dívka z kategorie E prohlásila, že díky tomu, jak AKP využívá islám a věřící muslimy, je ona sama nevolí.

⁵⁶ Jeho sekularizační snahy a proslovy proti náboženskému oblečení žen i mužů to jasně dokazují.

velmi podobné, je například v pití alkoholu, odlišujícím kategorie B – C a D – E, dost velký rozdíl, který svědčí o laxnějším přístupu kategorie B – C.

Můžeme vysledovat obecné tendence těchto tří kategorií. Je jasné, že kategorie A bude naprosto odlišná od ostatních kategorií, jak jsem již popsala v oddíle o ní pojednávajícím.

Kategorie B – C se vyznačuje větší mírou laxnosti, stejně tak jako větší mírou neznalosti. Myslím, že to pramení z určitého rysu v charakteru nebo osobnosti dotazovaných. Mám za to, že tito lidé jsou více zaměřeni na praktický život nebo život na tomto světě, jsou více zaměřeni na získání štěstí na tomto světě, a tedy se snaží užívat si života (samozřejmě každý člověk individuálně v závislosti na jeho jedinečné socio-psychologické situaci). Nesnaží se příliš přemýšlet o záhadách života, nesnaží se příliš přemýšlet o transcendentnu nebo absolutnu apod., protože to pro ně nemá tak velký význam jako praktický život na tomto světě. Jak jsem již zmínila, blíží se Eliadeho typu moderního člověka (na spektru jsou tak někde uprostřed mezi oběma typy). Obvykle přijmout to, do čeho se narodí nebo v čem žijí. Pokud se takoví lidé narodí v muslimské zemi, přijmou islám, pokud v křesťanské zemi, přijmou křesťanství. Myslím si také, že takových lidí je víc, než příslušníků z kategorie D – E.

Tato kategorie je podle mě početně menší, protože lidé, kteří se v ní nacházejí, naplňují svůj život přemýšlením. Život jako takový pro ně tolik neznamena, jsou více zaměřeni na teoretické zkoumání možností socio-kulturního systému, do kterého se narodili, nebo naopak prozkoumávání ostatních možností ve světě. Aplikace je však jiná záležitost. Dost často tito lidé nejsou schopni aplikovat to, o čem přemýšlejí, protože to velice často vyžaduje silnou vůli, která se těžko pěstuje. Jejich náboženský život (pokud je, hodně případů skončí ve více méně zoufalém ateismu nebo ateistické filosofii) se pak zakládá na jejich vlastních úvahách, na jejich odpovědích na otázky: „proč?“, „jaký je Bůh, existuje?“, atd. Oba tyto typy lidí mají trochu odlišný základ zbožnosti. Ale základ i projevy obou jsou hodnotově naprosto vyrovnané.

Tento závěr může být překvapivý, vzhledem k tomu, že obecně panuje názor, že tito lidé pouze opakují, to co se naučili, modlí se pětkrát denně a chodí do mešit proto, že je to tak naučili rodiče. Z mého výzkumu však vyplývá, že tomu tak není. Tento názor se vztahuje spíše na kategorie B – C. Je to pochopitelné, protože jakmile se jedná pouze o něco, co jsme se naučili jako malí, a nevychází to z našeho vlastního uvažování a reflexe, je to mnohem méně intenzivní. Je tedy právě proto možné, že lidé, kteří se sice naučili modlit od svých rodičů a nemají k tomu osobní vztah založený na reflexi, se modlit přestanou, jakmile se vystěhují z domova. Zvláště v Turecku je tato tendence výrazná, protože neexistuje žádná donucovací síla mimo rodinu a okolí, kde člověk vyrůstal.⁵⁷ Tak to i naznačují rozhovory. Samozřejmě je možné, že mým vzorkem byli atypičtí jednotlivci a tudíž by se vlastnosti kategorií nevztahovaly na většinu jejich zástupců. Ostatně jsem mohla dělat rozhovory pouze

---

⁵⁷ Společenský tlak ve velkých městech je velmi malý a sekulární stát podobný tlak nevyvíjí. Naopak v jiných islámských zemích tlak ze strany státu vyvíjen je. A. Křikavová a spol., *Islám: Ideál a skutečnost*, s. 109.

s těmi, kteří mluví anglicky, což už samo výsledky limituje. Na druhou stranu však nemám jiné dostupné informace a tak musím dělat závěry založené na těch předpokladech, které mám k dispozici (s tím, že při tom nechávám prostor pro variace). Z výzkumu vyplývá, že obecný názor, že lidé praktikují náboženství, protože tak byli naučení, se vztahuje na lidi kategorie B – C. A protože není silně podporován jejich vlastní vůlí, ale je jen něčím, co se sice naučili, aniž by příliš nerozuměli tomu, proč by to oni sami měli vlastně dělat, po opuštění prostředí, kde tento zvyk přejali, pomalu jejich praktikování upadá. A naopak religiozita kategorie D – E, je výsledkem jejich vlastní reflexe. Sice se také naučili praktikovat od rodičů, a přejali to jako zvyk, ale tím nepřestali a nadále tento zvyk podrobili reflexi a díky tomu má jejich praktikování mnohem silnější kořeny.

Podle očekávání, mi většina studentů na občasně otázky „proč?“ opakovala ty samé důvody, ta samá „dogmata“, která se všichni naučili buď od rodičů, nebo ve škole Koránu. Nebyla jsem si jistá, jak mám s těmito dogmaty naložit, protože se nejedná o osobní zkušenost ani o výsledek vlastní reflexe, ale je to jen „papouškování“ toho, co jim někdo kdysi dávno jako dětem řekl – „takhle to prostě je, tak tomu věřte“. Mám dojem, že všichni z těch, se kterými jsem uskutečnila rozhovor, s výjimkou 4 studentů prostě jenom přijali všechno, co jim bylo řečeno, aniž by se nad tím nějak pozastavili, nebo přijali ty části, které se jim líbily, tato filtrace pak vedla k mylným informacím, které mi opakovali. Pouze jeden student si uvědomil, že Koránu nelze jen tak napoprvé porozumět a neustále se snaží číst tafsíry a jiné interpretace, aby tomu, čemu nerozumí, mohl lépe porozumět. Ostatní se spokojili s tím, že si zapamatovali, co jim učitelé jako dětem říkali.

Fakt, že ženy v pátek nechodí do mešity, i když by mohly (a je přece lepší když jdou, než když nejdou) ukazuje na dva rysy, které islám obsahuje. Jeden rys je pravděpodobně jeho vlastní, a to ten, že nikdo nemůže nikoho k ničemu nutit.⁵⁸ V případě chození žen do mešit je to plně aplikováno. Druhý rys je, že ženy by se neměly ukazovat na veřejnosti a měly by zůstat co nejvíce doma. Tento rys je podle mě však nabytý z kulturní tradice předovýchodních zemí a není vlastní islámu jako takovému.⁵⁹ Je však velmi těžké je rozdělovat, protože kulturní tradice je podle mě na předním východě mnohem silnější než v dnešní Evropě a i když se Muhammad islámem snažil změnit špatné podmínky žen,⁶⁰ nepodařilo se mu to kompletně. Dnes je tedy kulturní tradice tak provázaná s islámem, že je téměř nemožné je rozdělit a lidé, kteří v nich žijí, si ani neuvědomují nějaký rozdíl mezi nimi.

Sekularizace

Sekularizační teorie se hlavně zabývají sekularizací, jak ji můžeme vidět v západním světě, tedy v křesťanském historickém socio-politickém kontextu. Podle Durkheima vychází

---

⁵⁸ Korán, súra 6: 107, súra 7: 84 – 87, súra 50: 44/45, Ivan Hrbek (překl.), *Korán*, Praha: Odeon, 1991, s. 429, 402, 177.

⁵⁹ Předmluva ke Koránu od Ivana Hrbka, Korán, s. 7-20.

⁶⁰ Tamtéž, s. 20-43.

sekularismus v Evropě ze vzrůstajícího individualismu,⁶¹ podle Webera z racionalismu a kapitalismu.⁶² Jak kapitalismus, tak racionalismus a individualismus mají v křesťanství a jeho sociopolitickém uspořádání a vývoji živnou půdu, v islámu to však tak jednoduché není. Například pozice ulema se v průběhu dějin dost lišila od pozice katolické církve.⁶³ Klasické teorie sekularismu studují moderní západní svět, kde sekularizace a modernizace jde ruku v ruce. Přirozeně tedy mají oba jevy podle tradičních západních teorií podobné, ne-li stejné příčiny. Islámské země jsou řazeny mezi země tradiční a možná i zaostalé, kde se náboženství se státem mísí. Sekularismus je v základě oddělení církve od státu a aby vůbec mohl nastat je potřeba silného státu (až dokonce zposvátnění státu).⁶⁴ Ten se ale v islámu nevyskytuje, naopak v sunnitském islámu neexistuje ani církev ani zposvátněný stát; moc je tu smluvní: panovník má moc, protože vzal na svá bedra povinnost bránit islám mimo hranice a prosazovat šariu ve státě.⁶⁵ Teprve s vytvořením Turecké republiky se stát stává silným a dostává se i do konfliktu s náboženstvím. Ale tou dobou je elita natolik ovlivněna evropským myšlením, že se jim zdá nezbytné napodobit evropský model,⁶⁶ i navzdory tomu, že islámský stát neprošel stejným vývojem jako stát křesťanský v Evropě.

Vnucená sekularizace⁶⁷ v Turecku měla několik závažných důsledků, které můžeme vidět v odlišnostech mezi Tureckem a ostatními muslimskými zeměmi. Za prvé se jedná o zcela viditelný rozdíl, a to nepoužívání šarií jako hlavního zákoníku. V Turecku je více méně demokratická ústava, která je založena na ústavě švýcarské. Jedním z prvních a hlavních bodů je prohlášení, že Turecká republika je sekulární země. To by teoreticky mělo znamenat, že náboženství a stát jeden druhého neovlivňují, v praxi to bohužel není pravda a nebyla to pravda ani za časů Atatürkových.⁶⁸ Existuje Direktoriát náboženských záležitostí, který ovládá mešity, náboženské školy, kvalifikuje imámy a kontroluje, co se bude v mešitách při pátečních modlitbách řešit. Tradiční islámský oděv žen je v Turecku na oficiálních místech zakázán. Tradiční oděv mužů, který byl asociován s Osmanskou říší, tedy i islámem je zakázán všeobecně. To vše jsou ale pouze vnější následky.

Je zde však patrný jiný důsledek, který není viditelný, pokud pouze čtete knihy nebo nenavštívíte zemi a nemluvíte s lidmi, a tím je neznalost islámu u mnoha tureckých

---

⁶¹ „For Durkheim, in summary, Protestantism was intrinsically secularizing and had given birth to an excessive individualism that was heralding the death of the Christian God and a diminished sense on collective identity and morality.“ Rob Warner, *Secularization and Its Discontents*, London: Continuum International Publishing, 2010, s. 23, 27.

⁶² „The fate of our time is characterized by rationalisation and individualisation and, above all, the ‚disenchantment of the world‘. Precisely the ultimate and most sublime values have retreated from public life either to the transcendental realm of mystic life or to brotherliness of direct and personal human relations.“ Weber, *Science as a Vocation*, Gerth and Wright Mill, 1991, s. 155-156.

⁶³ Příklad uvádím, protože obě tyto instituce zastávají v obou náboženstvích autoritativní pozici.

⁶⁴ Olivier Roy, *Secularism Confronts Islam*, s. 41.

⁶⁵ Tamtéž s. 55.

⁶⁶ Gavin D. Brockett, *How Happy to Call Oneself a Turk: Provincial Newspapers and the Negotiation of the Muslim National Identity*, Austin: University of Texas Press, 2011, s. 27, 28.

⁶⁷ Atatürk importoval francouzský model jakobínského státu. Olivier Roy, *Secularism Confronts Islam*, s. 54.

⁶⁸ Jedná se však o francouzský model sekularisty, tzv. laicité.

muslimů.⁶⁹ V Turecku existuje vzdělávací náboženský systém, který by měl být teoreticky oficiálně kontrolován, ale v praxi není. Jedná se o sobotní náboženské školy pro děti, které byly zavedeny v roce 1956 na nátlak lidu a jako výsledek vícestranné demokracie.⁷⁰ V podstatě je na každém imámovi, jak bude děti učit a kolik je toho naučí. Často se však ani imám touto činností nezabývá. Děti potom znají jednotlivé interpretace islámu podle toho, jak islám vidí dotyčný imám, s největší pravděpodobností jsou také ovlivněny svými rodinami. A imám většinou učí to, co se týká Turecka.⁷¹ Děti tedy nemají téměř žádné znalosti o šarii, jsou schopny splést si ji s šahádou⁷², mají pocit, že je stejně humanistická jako turecké zákony. A protože většina dětí, když dospěje, nemá potřebu dalšího studia islámu, jednoduše proto, že přijali, co jim bylo jako dětem řečeno, mladí lidé (a nejspíše většina obyvatel) vědí jenom toto a to, co se k nim dostalo ze zpráv o ostatních zemích. Nevědí, na čem se šaría zakládá, a mají například pocit, že je založena pouze na vůli určitých jednotlivých mužů, kteří chtěli islám zneužít ve svůj vlastní prospěch (jako dívka z kategorie C). Tím získají trochu odlišný obraz o islámu: islám je to, co je v Turecku, tedy humanitní náboženství, které bere všechny lidi stejně bez rozdílu. Naopak lidé z muslimských zemí, kde se šaría stále uplatňuje, velmi dobře vědí, co obsahuje a na čem se zakládá – možná vám budou i schopni říct, na které sůře a verši nebo hadíthu se ten a ten šariatský zákon zakládá. Tyto následky jsou důsledkem toho, že se zrušením chalífátu zmizela jakákoli islámská autorita, která by vyžadovala dodržování určité ortodoxie (ortopraxe se více méně dodržuje, ale její ideologický základ se liší od ostatních muslimských států i od minulosti; zde je však nutno poznamenat, že i ideologický základ ortopraxe v minulosti se lišil od toho původního z časů Muhammada, protože Osmanská dynastie také využívala islám účelově jako oporu pro své politické cíle⁷³). Je nepochybné, že mé informační zdroje (rozhovory, které jsem prováděla s dotazovanými a vlastní zkušenosti nabyté během pobytu v Turecku) jsou dosti limitované, a tedy nemohou vypovídat o celé populaci.

Sekularizace zrušila jakoukoli návaznost na historicky zakořeněný islám jakožto celek, který je tak spjatý s politickým děním, zákonodárstvím, že je velmi složité ho umístit pouze do osobní sféry života. Díky přerušení této návaznosti, lidé ztratili přehled o tom, co islám je a jaké má historické kořeny a důsledky. Jejich vidění je formováno novou tváří islámu, která vznikla po začátku republiky, v mnoha ohledech díky snažení Atatürka. Tento turecký islám jim umožňuje zasadit islám do moderního světa, aniž by byli nějak trápeni jeho historickými

---

⁶⁹ Zde jde o neznalost historie islámu, neznalost šarii, různých názorových škol, atd. Navíc většina lidí ani nezná arabské pojmy třeba i jen pilířů. Je sice pravda, že turecké pojmy jsou jim dost podobné, ale přesto, když jim řeknete pojem arabsky, neví o čem mluvíte.

⁷⁰ *Wikipedia*, San Francisco: Wikipedia®, 2012 [cit. 2012-05-12], dostupný z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Education_in_Turkey#Religious_education.

⁷¹ Podle slov chlapce z kategorie E, je to tak proto, že tureckých muslimů se nic jiného netýká.

⁷² To se mi stalo s chlapcem z kategorie C – ptala jsem se ho na jeho názor na šariu a on začal mluvit o šahádě, a až po chvíli zjistil, že to není, na co se ptám.

⁷³ Například získávání otroků z řad křesťanů na vlastním území je podle šarii nelegální, protože tento lid spadá pod chráněnou kategorii Al al-Kitab. Přesto se tak od pravidelně dělo, a celá sultánova domácnost včetně armády na tom byla založena. Daniel Goffman, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Cambridge University Press: Cambridge, 2002, s. 27-54.

nedostatky (v porovnání s tímto novým islámem). Je to jakýsi mix islámu, humanismu a všudypřítomné nesnášenlivosti. Proto můžete v Turecku opravdu slyšet názor, že podle Koránu mají všichni lidé na světě stejná práva a zahrnují do toho muslimy, ženy jako muže, Al al-Kitab, a lid bez Knihy bez rozdílu. Nebo to, že když dívka nenosí pokrývku hlavy, tak to není hřích. Role sekularizace ve vytvoření této nové tváře je právě ono vytržení z kořenů a kontextu.

Jedná se o hybrid islámu, humanismu a nesnášenlivosti, který se nejspíš nejvíce projevuje při čtení Koránu. Napřed jsem se domnívala, že je to proto, že ho Turci nečtou v arabštině nýbrž v turečtině. Nyní jsem však toho názoru, že čtou úplně stejný Korán jako Íránci či Arabové, ale chápou ho úplně jinak. Slova mají stejný význam, ale z několika rovin, které tento význam může mít, si ten, kdo žije v realitě islámu s historickými kořeny, tedy v islámském státě, uchopí například řekněme jeho celek (zde však musím zdůraznit, že takový stát dnes již pravděpodobně neexistuje – všechny islámské státy jsou pod vlivem nacionalismu nebo jiné ideologie). Ale ten, kdo žije v sekularizované islámské republice, kde je islám vytržen ze svých historických kořenů a kontextu, přijme či pochopí jenom tu část, která odpovídá jeho národní verzi islámu.

Nacionalismus

Nacionalismus je jedinou inovací z těch, které Atatürk zavedl či upevnil a rozšířil, která se příliš neliší od jejích evropských či celosvětových protějšků. Stejně tak jako nacionalismy ve světě, tak i turecký nacionalismus má za úkol vytvořit emočně nabitou ideologickou entitu, jež má spojovat obyvatele (nově) vzniklé země. Vznik národních států po První světové válce znamenal v mnoha případech vznik naprosto nových celků, které jako takové nikdy v historii neexistovaly. To se dá například říci o Itálii či Německu,⁷⁴ kde se v minulosti jednalo o řadu malých (městských) států, které byly následně připojeny k nějaké velké říši. To samé se stalo v Turecku. Před Osmanskou říší se v Anatolii nacházelo hodně malých emirátů, některé patřící chánům tureckých hord, některé patřící arabským šejchům.⁷⁵ Osmanská říše byla multinacionální, jediná identita, která zde byla, byla identita islámská (později pak osmanská) nikoli však etnická.

Nacionalismy používají různé nástroje, kterými dosahují svého cíle – vytvoření „národa“. Mezi ně patří historická vyprávění. Jedná se o převyprávění historie akcentováním nebo zapomínáním určitých skutečností, nebo jejich podáním v příznivém světle.⁷⁶ Dalším nástrojem je vytvoření nebo reinterpretace různých historických postav do určitých stereotypů, které se hodí k národnímu cítění.⁷⁷ Nejenom to, ale i vytvoření mapy státu je

---

⁷⁴ David McCrone, *The Sociology of Nationalism: Tomorrow's Ancestors*, Routledge: London, New York, 1998, 2nd ed. 2002, s. 45.

⁷⁵ Daniel Goffman, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, s. 27-54.

⁷⁶ David McCrone, *The Sociology of Nationalism*, s. 51, 52.

⁷⁷ Tamtéž s. 46, 47.

významným prvkem – je mnohem jednodušší přiřadit stát a národ k obrazu na mapě než k abstraktním ideám.⁷⁸

Nacionalistické vidění světa se samozřejmě nevztahuje na lidi, kteří mají přístup k různým zdrojům z různých kulturních prostředí. Celkově se nacionalismus projevuje hlavně na školách, kde se děti učí o vlastní historii a o roli islámu v ní. Například se děti učí, že v islámu neexistují otroci, a že všichni osmanští sultáni žili naprosto podle Koránu a to představovalo klíč k jejich úspěchu.⁷⁹ Když si člověk přečte knížku od západního autora, dozví se, že sultáni vraždili své bratry, aby se nemuseli bát o trůn, měli harémy, aby mohli mít každé dítě s jinou ženou (s každou jedno a děti rozhodně nebyly limitovány na 4), vlastnili otroky, kterým dávali licence a ti pak zastávali téměř všechny funkce v říši.⁸⁰ Když si člověk přečte knihu od tureckého autora (nebo se o těchto věcech baví s Turkem, který turecké autory četl) dozví se, že sultáni nikdy otroky nevlastnili, protože se to neshoduje s islámem a sultáni do jednoho žili podle Koránu, že harém byla pouze domácnost sultánovy matky a sultán tam v životě nevskočil a všechny jeho děti pocházely od jeho právoplatné jedné manželky, a že je dovoleno, když je bezpečnost říše ohrožena, aby byla prolita krev, i když je to krev bratra.

Pokusíte-li se některé Turky konfrontovat s těmito fakty, je to pro ně často překvapením a dosti uraženým tónem vám sdělí, že tak to přece vůbec není. Většina z nich nepřijímá šariu, ale většina z nich v podstatě příliš netuší, co šaría je. Nemají ponětí o Lidu Knihy (Al al-Kitab) a o tom, že jejich práva se liší od práv muslimů. Nevědí, že ti, co nepatří ani do skupiny Muslimů, ani nespádají pod Al al-Kitab, jsou nevěřící a v podstatě žádná práva nemají (protože nejsou nikde definována).⁸¹ Nevědí, že v jejich vlastní historii téměř celá domácnost sultána stejně tak jako jeho armáda byli otroci, a tvrdí, že v islámu otroctví neexistuje a všichni lidé mají stejná práva.⁸² Trochu mi to připomíná to, o čem Evans-Pritchard mluví v souvislosti s Azandy a jejich vzorci myšlení.⁸³ Ti mají jedno vidění a považují je za naprosto logické a nevyvratitelné a mají odpověď na všechno, v čem jim protiřekáte. Pokud se na tuto záležitost podíváme z tohoto pohledu, je možné si představit, že se to bude týkat velké většiny populace, protože je to něco, co zasahuje celou kulturu. Výjimkou budou menšiny, které nespádají do většinové kultury. Ovšem stejně tak mám já na druhou stranu jiný pohled a přijde mi naprosto absurdní, že oni dokáží věřit tak očividným nesmyslům.

Takovýchto informací přeceděných sítím nacionalismu lze v Turecku najít mnoho. Netýká se to jenom islámu, ale v podstatě celé historie (tak jako třeba První i Druhá světová

---

⁷⁸ Tamtéž s. 55.

⁷⁹ To jsem se dozvěděla od kamaráda, se kterým jsem se bavila o Osmanské historii, již jsem při svém pobytu v Turecku studovala.

⁸⁰ Např. Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300 – 1650: The Structure of Power*, New York : Palgrave Macmillan, 2002, s. 87-127.

⁸¹ Korán, súra 4: 25 – 30, s. 522 – 523, súra 5, s. 598 – 614.

⁸² Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300 – 1650: The Structure of Power*, s. 87-127.

⁸³ E. E. Evans-Pritchard, *Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande*, Oxford: Clarendon Press, 1937, s. 338.

válka proběhly jenom proto, aby si celá Evropa mohla přisvojit kousek Turecka – když se jim to nepovedlo na poprvé, tak to chtěli zkusit znovu⁸⁴). Mimo jiné se děti učí o stvoření světa a Velkém třesku naprosto rovnocenně (možná to bude záviset na učiteli, který je učí – pokud bude zanícený muslim, pak si živě dokážu představit, s jakým posměšným tónem učí děti o Velkém třesku), což je v sekulárním státě trochu zvláštní. Ale na druhou stranu nemáme žádný model vpravdě sekulárního státu, který by se choval jinak, takže toto téma možná nemůžeme zcela kompletně posoudit.

Nacionalistický pohled hraje velkou roli i v tom, jak vidí Turci sebe sama. Nemluvíme teď o faktu, že jsou Turci, ale o jejich identitě jako muslimů. To se také radikálně liší od toho, jak se vidí Arabové nebo Íránci. Podle svého vidění jsou totiž Turci moderními muslimy, kteří již nežijí podle nespravedlivé šaría, mají moderní ústavu a soubor zákonů. V podstatě jsou úplně stejní jako Evropané, až na to, že jsou muslimové s mnohem větším kulturním bohatstvím a skvělejší historií, než celá Evropa dohromady. Ve vlastních očích jsou Turci mnohem civilizovanější než kterákoli jiná kultura na světě, protože jejich dědictvím je kultura islámská, arabská, byzantská, řecká i římská. Ačkoli se tyto všechny kultury slily dohromady v dnešní tureckou kulturu, nikdo z Turků nezapomíná na své kořeny. Jinými slovy, nositelem této symbiózy kultur je turkické obyvatelstvo čisté a hrdinské krve⁸⁵, které přišlo ze střední Asie před přibližně tisíci lety. Byli to Turci, nikoli Íránci nebo Arabové, kdo vytvořil mocnou Osmanskou říši a podmanil si rozsáhlá území (fakt, že Peršané nebo Arabové také měli mocné říše, se jim příhodně vytratí z paměti, když vám to budou říkat, stejně tak jako příhodně neznají historická fakta a následky z nich plynoucí – například, že osmanští sultáni v podstatě Turci vůbec nebyli, pouze řekneme v prvních 3 generacích, i když i to je sporné; osmanská krev se mísila s krví různých národností, protože každý sultán měl za matku cizinku; to ale jen málo Turků připustí a neřekne vám, že lžete).⁸⁶ Dokladem je i skutečnost, že většina Turků nemá ráda Araby. Když se jich zeptáte proč, vždyť přece prorok byl také Arab, odpoví vám, že prorok byl Arab jenom proto, že Arabové potřebovali islám nejvíce.

Další rys nacionalismu, který se může určitým způsobem odrážet na náboženství, je jejich téměř až přehnaná úcta k Atatürkovi. Byl to Atatürk, kdo jim dal demokracii, svobodu od zkorumpovaného sultanátu, kdo pozdvihl turecký národ z prachu poddanství do výšin moderní civilizace. Kamkoliv v Turecku jdete (možná s výjimkou kurdských částí, ale je možné, že dokonce i tam), najdete obraz Atatürka – naprosto všude, někde třeba i několik. V mnoha domácnostech bude alespoň jeden malinký obrázek, ale v každé restauraci bez výjimky bude na stěně viset jeho velký obraz. Ve výjimečných dnech vidíte jeho plakáty rozvěšené po celém městě. Každé město bez výjimky má hlavní ulici Atatürk Bulvari. Jeho hrobka v Ankaře má obrovské rozměry, jsou v ní uchovány přebory, se kterými Atatürk jedl, šaty, které nosil, pero, se kterým psal. Turecká vlajka je snad vidět ještě více než obraz Atatürka. V zákonech

⁸⁴ To jsem zjistila v další neformální konverzaci s přáteli.

⁸⁵ Söner Çağaptay, *Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey*, s. 51.

⁸⁶ Toto je nacionalistický pohled, který sice nesdílí celé obyvatelstvo, ale hodně lidí má nějakou jeho variaci. Co se týče starších lidí, dokážu si představit, že tento pohled bude ještě intenzivnější, protože málokdo z nich kdy vůbec potkal cizince.

stojí,⁸⁷ že urážka či slovní napadení „tureckosti“ nebo Turecké republiky je zločin, vyžadující trest.

Nemohu si pomoci, aby to ve mně nebudilo dojem kultu osobnosti. Atatürk se stal symbolem tureckého nacionalismu a jeho kult existuje symbioticky vedle islámu. Nikoho však ani nenapadne, že by to možná mohlo být proti islámu a to nejen v tom ohledu, že ho téměř stavějí na polobožskou úroveň,⁸⁸ ale i v tom ohledu, že je odlišuje od ostatních muslimů (což si většina z nich uvědomuje) a tím jaksi činí universalistický princip muslimské ummy nemožným. Navíc je docela zábavné, že Muhammad brojil proti dřevěným a kovovým idolům umístěným kolem kaaby a pálil je, jakmile dobyl Mekku zpět (to že v dnešní době jsou kolem kaaby rozmístěné jiné idoly obchodu a konzumu je docela ironický vtip), a dnes má každý Turek doma idolatrický obraz Atatürka. Člověka to nutí k zamyšlení, čeho tedy vlastně Muhammad dosáhl.

Modernizace

Teorie modernity se vyznačují tím, že popisují západní již modernizovaný svět v poválečných letech, jehož modelem byly Spojené státy americké. Naproti tomu se teorie modernizace zabývají tím, jak zbytek světa, kde se ještě modernizace neujala, může dosáhnout stejné úrovně. Jsou to tedy jakési plány pro tradiční společnosti, podle kterých mohou dosáhnout vyspělé úrovně. První vlna modernizačních teorií⁸⁹ je charakteristická linearitou představ o modernizaci tradičních společností, etnocentrismem, teorií interdependence jednotlivých sektorů společnosti a mimo jiné tyto modernizační teorie zdědily i „kolonizační“ pohled na ostatní společnosti. Rozdíl byl v tom, že se místo civilizování méně civilizovaných kultur a společností kolonizací přistupovalo k jejich modernizaci, která nezahrnovala politické konotace.⁹⁰ Tato vlna modernizačních teorií si neuvědomovala, že modernita sama čelí hned několika problémům. S tím se snažila vypořádat druhá vlna modernizačních teorií, s větším či menším úspěchem. Druhá vlna modernizačních teorií⁹¹ si již uvědomuje, že tradiční společnosti nejsou zdaleka tak jednoduché a nehybné, jak se předpokládalo, že nelze jenom napodobit západ. Dále bylo jasné, že blahobyt modernity těsně po Druhé světové válce nevydrží a že modernita sama se dostává do značných existenčních problémů,⁹² které vedly k jejímu nahrazení postmodernou.

Při snaze o modernizaci tradičních společností Východní Evropy a Předního Východu, že modernita může nabývat různých podob, které se mohou diametrálně lišit od poválečné

---

⁸⁷ Article 301 of Penal code: je trestné veřejně urážet „turkishness“. Vzato z Cağaptay, Söner, *Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey: Who Is a Turk?*

⁸⁸ V podstatě se téměř jedná o širk.

⁸⁹ Např.: Marion J. Levy (*The Structure of Society*), Talcott Parsons (*The Professions and Social Structure*), Daniel Lerner (*The Passing of Traditional Society*), David McClelland (*Achieving Society*), atd.; Jan Keller, *Teorie Modernizace*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, s. 19-33.

⁹⁰ Jan Keller, *Teorie Modernizace*, s. 19-33.

⁹¹ Např.: Parsons, Niklas Luhmann, Richard Münch, Habermas, Wolfgang Zapf nebo Ulrich Beck, Zygmunt Bauman, Pavel Machonin, atd.; *Teorie Modernizace* s. 34-58.

⁹² *Teorie Modernizace*, s. 34-58.

prosperity Spojených Států. Turecko je jeden z oněch států, ale je zároveň speciálním případem, protože zde modernizace a sekularizace do jisté míry uspěla, a proto je tak často předmětem diskuze. Tento rys nejspíše vychází z Atatürkových snah napodobit Evropu a její vzorec myšlení.⁹³ Obsahem modernizace v Turecku je jakýsi nepodařený individualismus.⁹⁴ Je jasné, že pokud chcete změnit zemi, kde lidé jsou ve svých volbách závislí na státním aparátu a náboženství, kde jsou nerozpojitelně svázaní se svým okolím, v zemi, kde rozvoj jde ruku v ruce se svobodou společnosti, musí zde nějakou roli hrát individualismus. Kdyby nehrál, Turecko by možná mělo lepší vědce a technický a ekonomický pokrok, ale lidé by žili dál stejné životy, ženy by zůstávaly doma a nepracovaly (v podstatě by to byla země mužů), což neodpovídalo Atatürkově vizi.⁹⁵ Bylo tedy nutné zavést nějaký činitel, který ukáže lidem, jak myslet sami za sebe.

Částečně byly tyto snahy úspěšné. Je hodně lidí, zvláště mladých, kteří vám řeknou, že myslí a rozhodují se sami za sebe. Nakonec je to vždy jejich volba, koho si vezmou, kde a jako co budou pracovat, kde budou žít. Samozřejmě rodinné vztahy jsou tu pevnější než na mnoha místech Evropy nebo Ameriky,⁹⁶ ale přece se jenom lidé rozhodují sami za sebe. Ale to se většinou týká jenom těch, kteří vyrostli ve velkém městě, kde měli své možnosti neustále před očima.

Ti ostatní, kteří své možnosti nevidí, si je nedokáží představit. Jejich světem je malá vesnička, jsou tak svázáni rodinnými a sousedskými vztahy, že nejsou schopni přijmout žádné větší rozhodnutí, aniž by se na to sešla celá rodina.⁹⁷ A samozřejmě názory starších mají větší platnost. V Turecku ještě existuje způsob života, ve kterém se babičky a dědečkové dokáží

---

⁹³ Ačkoliv jsou tyto dva rysy provázané. V Evropském kontextu je podle Durkheima sekularizace následkem individualismu (*Secularization and its Discontents*, s. 23). V Turecku však sekularizace z individualismu nevychází, spíše se do společnosti dostává zvenčí, tedy sekularizace a modernizace zároveň s individualismem.

⁹⁴ Jan Keller, *Teorie modernizace*, s. 61; Individualismus byl jedinný rys, který jsem mohla ze své pozice pozorovat – abych se mohla více zaměřit na ostatní rysy, musela bych mít větší znalosti země a praxe sociologického výzkumu. Dalšími rysy modernizace obecně jsou generalizace sociálních vztahů, funkční diferenciaci společnosti a racionalizace. Generalizace sociálních vztahů jde ruku v ruce s individualizací, jedná se o změnu pojmání konkrétních lidí – stále více je jednotlivec zobecňován, až ztrácí na významu jako jednotlivec. Krom toho se generalizace týká také rodiny. Moderní společnost již nespoleská na rodinu jako na primárního činitele socializace. Mnoho z této role převzala školská výchova. V Turecku se ale tento rys nerozvinul stejnou měrou jako v Evropě. Rodina zde stále hraje nejdůležitější roli v životě jedince. Generalizace zde sice do jisté míry funguje, ale nikoli natolik, aby dokázala oslabit rodinné vztahy a jejich funkce a vliv. Další dva rysy modernizace se zdají v Turecku fungovat bez větších problémů. Funkční diferenciaci společnosti, tedy diferenciaci subsystémů společnosti umožňuje moderní společnosti fungovat mnohem efektivněji, než fungovala společnost tradiční (tamtéž, s. 63). Díky sekularizaci zavedené Atatürkem se dnes náboženství odlišuje od školství, orgánů spravedlnosti, stejně tak jako od dalších subsystémů. Racionalizace, jež znamená „takové uspořádání skutečnosti, které zvyšuje předpověditelnost a ovladatelnost jejího vývoje. ... Jedním z dopadů racionalizace je vydělení sektorů, které se řídí jen logikou své vlastní reprodukce. Každý z těchto sektorů funguje do značné míry samostatně a je vůči prioritám celku lhostejný.“ (tamtéž, s. 64) V Turecku nebyl islám schopen tento vývoj nijak ovlivnit. Ačkoli stále ještě určuje hodnoty a myšlení jednotlivých lidí (nebo alespoň turecký islám), jednotlivé sektory se jím již neřídí.

⁹⁵ Gavin D. Brockett, *How Happy to Call Oneself a Turk*, s. 26.

⁹⁶ Generalizace sociálních vztahů nedospěla tak daleko jako v Evropě a Americe. Jan Keller, *Teorie modernizace*, s. 63.

⁹⁷ Tamtéž, s. 63.

orientovat, a jsou tedy schopni ho i nějakým způsobem řídit. A zde můžeme vidět ty, kteří vám řeknou: „Já nevím, to nezáleží na mně, rodiče mi to nedovolí.“ Když jsem to slyšela poprvé, docela mě to šokovalo, protože já sama jsem podobnou větu použila naposledy někdy ve 12 letech. Ale v Turecku to tak není, zde to používají 20 nebo i 30 letí lidé naprosto běžně.

Toto je snad nejrozšířenější rys mentality lidí v Turecku. Najdete ho téměř všude, od Istanbulu po Diyarbakir pouze s několika stovkami výjimek. Nacionalismus můžete také hojně najít, ale bude mít své stupně, určitá rozšíření, atd. Tento individualismus/fatalismus je v Turecku téměř plošně rozšířen. Zajímavé je, že jsou v jednotlivci umístěny v různých hloubkách. Na povrchu je individualismus (nebo alespoň jeho turecká verze) a pod ním se skrývá fatalismus, díky čemuž si mnoho lidí jeho existenci vůbec neuvědomuje.

Kde se tento rys bere? Existuje důvod, proč se individualismus v Evropě dokázal rozšířit. Na rozdíl od islámu je křesťanství samotné mnohem více individuální, zvláště s nástupem Luthera.⁹⁸ V křesťanství totiž více než v islámu existuje svobodná vůle. Jistě existují teologové, kteří argumentují proti, ale pravděpodobně díky dědictví řecké filosofie, je mnohem více přijímáno, že člověk má svobodnou vůli. Může a musí se tedy rozhodovat sám za sebe. Naopak v islámu je mnohem více rozšířen opak – Bůh je všemocný a on je ten, kdo způsobuje déšť, on je ten, kdo nechává slunce svítit, on je ten, kdo hýbe naší rukou. Bez Boha se neděje naprosto nic a tedy ani akce lidí se bez Boha nedějí.⁹⁹ V islámu existuje svobodná vůle až k hranici myšlení, ale za ní, už je všechno jen Boží dílo. Samozřejmě různí ulémá argumentují pro a proti, ale obecně je preferována všemohoucnost Boží na úkor svobodné vůle člověka. A nositelem této všemocné Boží vůle je rodina a okolí. Lidé si to neuvědomují, zvláště Turkové vám budou opakovat, že člověk má mozek, aby ho používal, a má svobodnou vůli, aby se rozhodoval, atd. Ale když se mají o něčem rozhodnout nebo něco udělat, zůstanou neaktivní protože: „Ale to není v mé rukou, já nemůžu nic udělat.“ Tuhle větu jsem od nich slyšela nespočetněkrát. Samozřejmě, že to není v jejich rukou, když je to v rukou Božích, jak by také mohlo být?

Závěr

Na závěr chci sumarizovat výsledky výzkumu. Jak jsem předpokládala, islám v Turecku nese jiné rysy, než o jakých se učíme ve školách. V Turecku existuje zvláštní typ islámu, kterému říkám turecký islám a již jsem o něm trochu mluvila. Nyní je na čase, abych podrobněji nastínila, jak tento typ islámu vypadá. Jedná se o modernizovaný islám, který se přizpůsobil dnešnímu světu, nesnaží se žít rigidně podle tradice a Koránu, i když je v žádném případě nevypustil. Namísto toho, je aplikuje v dnešním socio-kulturním prostředí. Jeho dvěma sice protikladnými, ale symbioticky existujícími rysy jsou humanismus a

---

⁹⁸ Gerrit Steunebrink, *Liberalism and Nationalism in Europe and Turkey: On the Reception and Application of Modern European Ideas in the New Historical and Cultural Context*, s. 161.

⁹⁹ Musavi Lari, Sajid Mudžtaba Rukni, *God and His Attributes: Lessons on Islamic Doctrine*, s. 160-180.

nesnášenlivost. Je zvláštní, že se tyto dvě navzájem vylučující tendence dokázaly spojit v tureckém islámu. Humanismus je vidět na tom, že Turci čtou Korán a přijímají islám právě skrz humanistické brýle. Dodávají islámu humanistickou stránku, která dříve nebyla tolik patrná. Zároveň však v jiných oblastech jsou Turci nesmírně nesnášenliví – jsou to ty oblasti, které jsou nejvíce ovlivněny tureckým nacionalismem. Jedná se tedy o přístup k cizincům (jak jsem již zmínila nikoli na neosobní rovině, ale jakmile se přesuneme do osobní roviny, stávají se Turci velice nesnášenliví) a o cokoli, co ohrožuje „tureckost“. V další oblasti na sebe nesnášenlivost bere podobu homofobie, ale to se zdá být dnes trendem na celém světě.

Když tyto dva rysy smísíte s islámem, vznikne vám obraz toho, co lze dnes najít v Turecku. Myslím, že je důležité, abychom si toho všimli, protože tak zjistíme, že islám nemusí být jenom to, co nám prezentují media a předpojatí lidé, ale může mít i jiné formy, které pro nás mohou být mnohem akceptovatelnější.

Je nutné zde připomenout to, co možná není z předchozích částí patrné. Velice dobře si uvědomuji, že průzkum, který jsem dělala, a dokonce i moje různá setkání s Turky během roku, mají omezenou vypovídající hodnotu, díky demografickému vzorku, se kterým jsem měla možnost se setkat. V podstatě se dá říci, že můj výzkum vypovídá o anglicky mluvící mladé populaci Ankary, Istanbulu a Samsunu. To je jistě velice omezený vzorek obyvatelstva, který se bude nutně v určitém ohledu a míře odlišovat od většiny populace (například tím, že mluví anglicky). Moje zobecňující tendence v posledních částech práce vycházejí z toho, že během roku života v určité kultuře získá člověk podvědomě i bez značného úsilí určité obecné povědomí o dané kultuře. Mám za to, že toto povědomí by mělo být zařazeno do výzkumu, i když si uvědomuji, že může být značně zkreslené tím, s kým přesně se daný člověk stýká a jaký má osobní přístup ke kultuře, v níž se nachází. Nicméně může napomoci interpretaci dat.

Bibliografie

- Brockett, Gavin D., *How Happy to Call Oneself a Turk: Provincial Newspapers and the Negotiation of the Muslim National Identity*, Austin: University of Texas Press, 2011, 312 s.
- Cağaptay, Söner, *Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey: Who Is a Turk?*, Routledge: Oxon, 2006, 262 s.
- Craig, Hansen C., „Are We Doing Theory Ethnocentrically? Comparisation of Modernization Theory and Kemalism“, *Journal of Developing Societies*, 5:2 (1989), s. 175-187
- Creswell, John W., *Research Design: Quantitative, Qualitative and Mixed Methods Approach* (2. ed.), Sage Publications: Thousand Oaks, 2003, 246 s.
- Eliade, Mircea, *Posvátné a profánní*, Křesťanská akademie: Praha, 1994, 153 s.
- Evans-Pritchard, E. E., *Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande*, Oxford: Clarendon Press, 1937, 558 s.
- Goffman, Daniel, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Cambridge University Press: Cambridge, 2002, 300 s.
- Grigoriadis, Ioannis N., Islam and the Democratization in Turkey: Secularism and Trust in a Divided Society, *Democratization*, 16.6: 2009, 1196 s.
- Haynes, Jeffrey, Politics, Identity and Religious Nationalism in Turkey: from Atatürk to AKP, *Australian Journal of International Affairs*, 64.3 (2010): 312-327
- Hrbek, Ivan (překl.), *Korán*, Praha: Odeon, 1991, 795 s.
- Imber, Colin, *The Ottoman Empire, 1300 – 1650: The Structure of Power*, New York : Palgrave Macmillan, 2002, 420 s.
- Keller, Jan, *Teorie modernizace*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 181 s.
- Křikavová a spol., *Islám: Ideál a skutečnost*, Praha: Panorama, 1990, 367 s.
- Lari, Musavi, Rukni, Sajid Mudžtaba, *God and His Attributes: Lessons on Islamic Doctrine*, Qum : Foundation of Islamic Cultural Propagation in the World, 2010, 206 s.
- Lewis, Bernard, *The Emergence of Modern Turkey*, 3rd ed., New York, Oxford: Oxford University Press, 1961, 568 s.
- Marranci, Gabriele, *The Anthropology of Islam*, BergPublishers: Oxford, 2008, 192 s.
- McCrone, David, *The Sociology of Nationalism: Tomorrow's Ancestors*, Routledge: London, New York, 1998, 2nd ed. 2002, 218 s.
- Pals, Daniel L., *Seven Theories of Religion*, Oxford: Oxford University Press, 1996, 304 s.
- Roy, Olivier, *Secularism Confronts Islam*, Columbia University Press: New York, 2007, 145 s.
- Seydi, Süleyman, *An Outline of 2000 Years of Turkish History*, Ankara: Ministry of Culture and Tourism, 2007, 168 s.
- Steunebrink, Gerrit, Liberalism and Nationalism in Europe and Turkey: On the Reception and Application of Modern European Ideas in the New Historical and Cultural Context, in Steunebrink, Gerrit, van der Zweerde, Evert, *Civil Society, Religion and the Nation: Modernization in Intercultural Context: Russia, Japan, Turkey*, Edition Rodopi BV: Amsterdam, 2004, 328 s.

Varisco, Daniel Martin, *Islam Obsured: The Rhetoric of Anthropological Representation*, Palgrave Macmillan: New York, 2005, 236 s.

Warner, Rob, *Secularization and Its Discontents*, London: Continuum International Publishing, 2010, 230 s.

Weber, Max, *Science as a Vocation*, Gerth and Wright Mill, 1991, 220 s.

Encyclopedia Britannica, Chicago: Encyclopaedia Britannica Inc., 2012 [cit. 2012-01-14], dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/654123/Young-Turks>>

Encyclopedia Britannica, Chicago: Encyclopaedia Britannica, Inc., 2012 [cit. 2012-01-14], dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/40411/Kemal-Ataturk>>

Encyclopedia Britannica, Chicago: Encyclopaedia Britannica Inc., 2012 [cit. 2012-05-20], dostupný z WWW: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/237213/Ziya-Gokalp>

Wikipedia, San Francisco: Wikipedia®, 2012 [cit. 2012-05-12], dostupný z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Education_in_Turkey#Religious_education

Wikipedia, San Francisco: Wikipedia®, 2012 [cit. 2012-05-21], dostupný z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_Armed_Forces#Role_of_the_military_in_Turkish_politics

PŘÍLOHA A

DOTAZNÍK V TUREČTINĚ A V ANGLIČTINĚ

Merhaba, my name's Karolina and I study religion in Czech rep. I came to Turkey as Erasmus student to work on my bachelor thesis, which is about Islam in Turkey. Could you please help me with it by filling this questionnaire? It's just ten questions, no names, no personal details required. It would really help me a lot. Thank you very much.

Merhaba, benim adım Karolina, Çek cumhuriyetinde din bilimleri okuyorum. Yüksek lisans tezimiçin Erasmus programıyla Türkiye'ye geldim,Türkiye'de islam konulu tez hazırlıyorum. Ankette ki sorulara yanıt vererek bana yardım edebilmisiniz ? Sadece 10 soru,anketi dolduranın ismi yazılmayacak ve hiçbir kişi bilgisi alınmayacaktır. Bu anket tez kounumda bana çok yardımcı olacaktır,teşekkürler.

1) Are you religious?

1) İnançlı(dindar) mısınız?

2) Do you pray 5 times a day?

2) Günde 5 vakit ibadet eder misiniz?

3) Do you go to the mosque on Fridays?

3) Cuma günleri camiye gider misiniz?

4) Do you fast during Ramadan every day?

4) Ramazan da hergün oruç tutuyor musunuz(aksi bir durum olmadığı sürece)?

5) Did you fast this year?

5) Bu yıl oruç tuttunuz mu?

6) Are you giving money to the poor?

6) Sadaka ve zekâtınızı veriyor musunuz?

7) Have you been or do you plan to go to Mekka?

7) Hiç Mekke 'ye hacca gittiniz mi? Ya da gitmeyi düşünüyor musunuz?

8) Do you believe in God?

8) Allah a inanıyor musunuz?

9) Do you recite shahada?

9) Şehadet getirir misiniz?

10) Do you drink alcohol?

10) Alkol içer misiniz?

Male x Female / Bay x Bayan

your school/ okuduğunuz okul:

PŘÍLOHA B
DOTAZNÍK V ČEŠTINĚ

Ahoj, moje jméno je Karolina Vlková a studuji religionistiku v České republice. Do Turecka jsem přišla jako Erasmus studentka, abych zde pracovala na své bakalářské práci, která je o islámu v Turecku. Mohl/a bys mi s tím prosím pomoci vyplněním tohoto dotazníku? Jde jen o deset otázek, nevyžadují žádná jména, žádné osobní detaily. Velmi by mi to pomohlo. Děkuji mnohokrát.

- 1) Jsi nábožensky založený?
- 2) Věříš v Boha?
- 3) Modlíš se pětkrát denně?
- 4) Chodíš každý pátek do mešity?
- 5) Postíš se během Ramadánu každá den?
- 6) Postil ses tento rok?
- 7) Dáváš peníze chudým?
- 8) Byl/a jsi někdy nebo plánuješ jít do Mekky?
- 9) Recituješ šahádu?
- 10) Piješ alkohol?

Muž x žena

tvoje škola:

PŘÍLOHA C

VÝSLEDKY DOTAZNÍKU V ČÍSLECH

1) JSI NÁBOŽENSKY ZALOŽENÝ?					
skupina	podskupina	odpověď	počet	%	celkem
ODTŮ	chlapci	ano	16	62%	26
		ne	10	38%	
	dívký	ano	14	58%	24
		ne	10	42%	
HACETTEPE	chlapci	ano	18	78%	23
		ne	5	22%	
	dívký	ano	21	78%	27
		ne	6	22%	
OMŮ	chlapci	ano	31	100%	31
		ne	0	0%	
	dívký	ano	19	100%	19
		ne	0	0%	

2) VĚŘÍŠ V BOHA?					
skupina	podskupina	odpověď	počet	%	celkem
ODTŮ	chlapci	ano	21	81%	26
		ne	5	19%	
	dívký	ano	22	92%	24
		ne	2	8%	
HACETTEPE	chlapci	ano	20	87%	23
		ne	3	13%	
	dívký	ano	27	100%	27
		ne	0	0%	
OMŮ	chlapci	ano	31	100%	31
		ne	0	0%	
	dívký	ano	19	100%	19
		ne	0	0%	

3) MODLÍŠ SE PĚTKRÁT DENNĚ?					
skupina	podskupina	odpověď	počet	%	celkem
ODTŮ	chlapci	ano	7	27%	26
		občas	4	15%	
		ne	15	58%	
	dívký	ano	1	4%	24
		občas	0	0%	
		ne	23	96%	
HACETTEPE	chlapci	ano	7	30%	23
		občas	3	43%	
		ne	13	57%	
	dívký	ano	4	15%	27
		občas	1	4%	
		ne	22	81%	
OMŮ	chlapci	ano	6	19%	31
		občas	0	0%	
		ne	25	81%	
	dívký	ano	10	53%	19
		občas	0	0%	
		ne	9	47%	

4) CHODÍŠ KAŽDÝ PÁTEK DO MEŠITY?					
skupina	podskupina	odpověď	počet	%	celkem
ODTŮ	chlapci	ano	11	42%	26
		ne	15	58%	
	dívký	ano	0	0%	24
		ne	24	100%	
HACETTEPE	chlapci	ano	13	57%	23
		ne	10	43%	
	dívký	ano	2	7%	27
		ne	25	93%	
OMŮ	chlapci	ano	24	77%	31
		ne	7	23%	
	dívký	ano	4	21%	19
		ne	15	79%	

5) POSTÍŠ SE BĚHEM RAMADÁNU KAŽDÁ DEN?					
skupina	podskupina	odpověď	počet	%	celkem
ODTŮ	chlapci	ano	10	38%	26
		ne	16	62%	
	dívký	ano	8	33%	24
		ne	16	67%	
HECETTEPE	chlapci	ano	16	70%	23
		ne	7	30%	
	dívký	ano	16	59%	27
		ne	11	41%	
OMŮ	chlapci	ano	24	77%	31
		ne	7	23%	
	dívký	ano	17	89%	19
		ne	2	11%	

6) POSTIL SES TENTO ROK?					
skupina	podskupina	odpověď	počet	%	celkem
ODTŮ	chlapci	ano	11	42%	26
		ne	15	58%	
	dívký	ano	9	38%	24
		ne	15	63%	
HACETTEPE	chlapci	ano	16	70%	23
		ne	7	30%	
	dívký	ano	20	74%	27
		ne	7	26%	
OMŮ	chlapci	ano	17	55%	31
		ne	14	45%	
	dívký	ano	15	79%	19
		ne	4	21%	

7) DÁVÁŠ PENÍZE CHUDÝM?					
skupina	podskupina	odpověď	počet	%	celkem
ODTŮ	chlapci	ano	15	58%	26
		ne	11	42%	
	dívký	ano	15	63%	24
		ne	9	38%	
HACETTEPE	chlapci	ano	12	52%	23
		ne	11	48%	
	dívký	ano	16	59%	27
		ne	11	41%	
OMŮ	chlapci	ano	19	61%	31
		ne	12	39%	
	dívký	ano	8	27%	30
		ne	11	37%	

8) BYL JSI NĚKDY NEBO PLÁNUJĚŠ JÍT DO MEKKY?					
skupina	podskupina	odpověď	počet	%	celkem
ODTŮ	chlapci	ano	12	46%	26
		ne	14	54%	
	dívký	ano	7	29%	24
		ne	17	71%	
HACETTEPE	chlapci	ano	16	70%	23
		ne	7	30%	
	dívký	ano	18	67%	27
		ne	9	33%	
OMŮ	chlapci	ano	29	94%	31
		ne	2	6%	
	dívký	ano	19	100%	19
		ne	0	0%	

9) RECITUJEŠ ŠAHÁDU?					
skupina	podskupina	odpověď	počet	%	celkem
ODTŮ	chlapci	ano	17	65%	26
		ne	9	35%	
	dívký	ano	16	67%	24
		ne	8	33%	
HACETTEPE	chlapci	ano	19	83%	23
		ne	4	17%	
	dívký	ano	25	93%	27
		ne	2	7%	
OMŮ	chlapci	ano	31	100%	31
		ne	0	0%	
	dívký	ano	19	100%	19
		ne	0	0%	

10) PIJEŠ ALKOHOL?					
skupina	podskupina	odpověď	počet	%	celkem
ODTŮ	chlapci	ano	19	73%	26
		ne	7	27%	
	dívký	ano	19	79%	24
		ne	5	21%	
HACETTEPE	chlapci	ano	12	52%	23
		ne	11	48%	
	dívký	ano	13	48%	27
		ne	14	52%	
OMŮ	chlapci	ano	19	61%	31
		ne	12	39%	
	dívký	ano	5	26%	19
		ne	14	74%	

1) JSI NÁBOŽENSKY ZALOŽENÝ?						
skupina	odpověď	počet	celkem	procenta	celkem skupiny	procenta
chlapci	ano	65	150	43%	80	81%
	ne	15		10%		19%
dívký	ano	54	150	36%	70	77%
	ne	16		11%		23%

2) VĚŘÍŠ V BOHA?						
skupina	odpověď	počet	celkem	procenta	celkem skupiny	procenta
chlapci	ano	72	150	48%	80	90%
	ne	8		5%		10%
dívký	ano	68	150	45%	70	97%
	ne	2		1%		3%

3)MODLÍŠ SE PĚTKRÁT DENNĚ?						
skupina	odpověď	počet	celkem	procenta	celkem s.	procenta
chlapci	ano	20	150	13%	80	25%
	občas	7		5%		9%
	ne	53		35%		66%
dívký	ano	15	150	10%	70	21%
	občas	1		1%		1%
	ne	54		36%		77%

4) CHODÍŠ KAŽDÝ PÁTEK DO MEŠITY?						
skupina	odpověď	počet	celkem	procenta	celkem s.	procenta
chlapci	ano	48	150	32%	80	60%
	ne	32		21%		40%
dívký	ano	6	150	4%	70	9%
	ne	64		43%		91%

5) POSTÍŠ SE BĚHEM RAMADÁNU KAŽDÝ DEN?						
skupina	odpověď	počet	celkem	procenta	celkem s.	procenta
clapci	ano	50	150	33%	80	63%
	ne	30		20%		38%
dívky	ano	41		27%	70	59%
	ne	29		19%		41%

6) POSTIL SES TENTO ROK?						
skupina	odpověď	počet	celkem	procenta	celkem s.	procenta
chlapci	ano	44	150	29%	80	55%
	ne	36		24%		45%
dívky	ano	44		29%	70	63%
	ne	26		17%		37%

7) DÁVÁŠ PENÍZE CHUDÝM?						
skupina	odpověď	počet	celkem	procenta	celkem s.	procenta
chlapci	ano	46	150	31%	80	58%
	ne	34		23%		43%
dívky	ano	39		26%	70	56%
	ne	31		21%		44%

8) BYL JSI NĚKDY NEBO PLÁNUJEŠ JÍT DO MEKKY?						
skupina	odpověď	počet	celkem	procenta	celkme s.	procenta
chlapci	ano	57	150	38%	80	71%
	ne	23		15%		29%
dívky	ano	44		29%	70	63%
	ne	26		17%		37%

9) RECITUJEŠ ŠAHÁDU?						
skupina	odpověď	počet	celkem	procenta	celkem s.	procenta
chlapci	ano	67	150	45%	80	84%
	Ne	13		9%		16%
dívky	ano	60		40%	70	86%
	ne	10		7%		14%

10) PIJEŠ ALKOHOL?						
skupina	odpověď	počet	celkem	procenta	celkem s.	procenta
chlapci	ano	50	150	33%	80	63%
	ne	30		20%		38%
dívky	ano	37		25%	70	53%
	ne	33		22%		47%

PŘÍLOHA D

STRUKTURA INTERVIEW

- Informace o respondentovi:
  - věk, místo narození a kde vyrůstal/a, povolání rodičů, počet sourozenců, vzdělání- kde studuje a proč, rodinné zázemí, atmosféra v rodině, politické tendence
- Obecné představy
  - Bůh
    - Věří v něj, jak si ho představuje, co pro něj/ni znamená, jakou hraje roli v jeho/jejím životě, jaký má k němu vztah,...
  - Víra, scriptum
    - Přijímá všechny části Písma? Hadíthů? Je nějaká část, se kterou má problémy- proč? Co mu/jí přijde nejpřínosnější/zbytečné?
    - Šaría- přijímá/nepřijímá, jak by se cítil/a, kdyby byla v Turecku znovu zavedena? Jakým slovem by ji popsal/a
  - Turecko
    - Jaký je vztah Turecka a islámu, je islám v Turecku jiný než jinde? Jak vydí sebe sama (Turek/Turkyně nebo muslim/ka)
- Praxe
  - Modlitba
    - Modlí se/nemodlí se, proč, co si myslí o modlení, jak probíhá?, Je/není důležité, proč?, co jemu/jí osobně přináší, jak se cítí při modlení, modlí se i když hřeší?, dua, namaz
  - Půst
    - Dodržuje/nedodržuje, jak dlouho, vynechává/nevynechává, proč a co přesně?, jak se cítí, co mu/jí přijde zbytečné/přínosné, co má na Ramadánu nejradši a proč
  - Almužna
    - Dává/nedává, proč, myslí si, že to má smysl?, je to pro chudé dobré?
  - Pouť
    - Plánuje/neplánuje jít, proč, zná někoho, kdo šel?, co o tom říkali, jaký z toho měli pocit?, co to pouť pro ni/něj znamená, jak si ji představuje, chtěl by tam zemřít, co si myslí o obchodních centrech rozmístěných kolem hlavní mešity s Kabou?
  - Chození do mešit v pátek
    - Chodí/nechodí, proč, jak se v mešitě cítí, co pro něj/ni to místo znamená, měly by podle něj/ní ženy také chodit?
- Společenský život
  - Noční život, přátelé- jaké má přátele, kde je potkává, jak se s nimi seznamuje, jak by se stavěl/a k tomu mít cizince v rodině, ve kterém městě/ vesnici v Turecku by chtěl/a žít a proč

PŘÍLOHA E

INFORMACE O ZÁSTUPCÍCH KATEGORIÍ

Kategorie A

Dívka pochází z Ankary, hlavního města Turecka, a je jí 21 let. Má jednoho mladšího bratra, který k ní podle jejích slov vzhlíží. Její otec je momentálně v důchodu poslední práci, kterou dělal, byl vlastník baru, který mají dodnes. Matka nepracuje. Její rodina je Alevitského původu. Nikdo z její rodiny není výrazně náboženský, nikdy nebyla vedena k náboženskému pohledu na svět. METU byla její první volba, nedostala se sem však napoprvé, protože neměla dostatečné výsledky. Jelikož sem však najisto chtěla jít, odložila o rok nástup na vysokou školu a místo toho rok chodila do přípravné školy. Dva měsíce před přijímacími zkouškami bylo její skóre pořád stejné, a tak její matka najala soukromého učitele, a ona se musela učit dennodenně. Přineslo to však ovoce, protože při přijímacích zkouškách uspěla v oboru, který chtěla. Na METU chtěla jít proto, že je to jedna z nejlepších a nejsvobodnějších škol v Turecku. Ona i její rodiče volí CHP, protože nechťejí vidět islám používaný jako nástroj státu k manipulaci s lidmi.

Chlapec také pochází z Ankary, je mu 24 let. Nemá žádné sourozence. Jeho rodina je kurdského původu. Nevěří v náboženství, Boha, ale díky němu se cítí doma. Jeho otec je právník a matka pracující ekonomka. Matka a otec jsou bratranec a sestřenice. Jeho rodina pochází z východu, téměř od hranic s Íránem, kam je on jezdil navštívit jednou za dva roky. Tato širší rodina je velmi náboženská, jeho rodiče však nikoli a on sám nebyl nikdy nucen nebo veden k náboženství. On sám volí CHP, nějakou dobu byl i členem juniorů této strany. Jeho matka také volí CHP, otec se příliš o politice nevyjadřuje. Avšak někteří členové jeho širší rodiny jsou členy AKP. Navzájem se respektují, ale tématům o politice se snaží vyhýbat. Studuje na METU posledním rokem Mechanical Engineering. Jeho motivací pro studium bylo to, že většina přátel jeho otce vystudovala METU a pro něj bylo studium na METU dětským snem.

Kategorie B

Chlapec je z Alanye (v oblasti Antalye na jihu Turecka) a již sedmým rokem žije v Ankaře. Je mu 25 let. Alanya je turistické místo, v létě velmi horké, krásnou přírodu, krásné moře, díky čemuž se pomalu stává přelidněné. Nejenom turisté, ale i Turci sami se tam stěhují. Většina obyvatel jsou farmáři nebo pracují v turistickém průmyslu. Je to velmi svobodnomyslné a tolerantní místo, díky velkému počtu turistů – obyvatelé si zvykli na ženy oblečené pouze v bikinách a nepříjde jim to nijak zvláštní. Jeho otec je v důchodu, dříve pracoval jako správce celonárodní distribuce zemědělských výrobků, matka v domácnosti. Má jednoho staršího bratra, zubaře, a dvě mladší sestry, jedna z nich se připravuje na celonárodní pracovní zkoušku, druhá je v osmé třídě. Jeho bratr ho podporoval ve studiu. Vztahy s otcovou rodinou nejsou ideální, takže atmosféra v rodině je trochu napjatá. Jeho otec nemá rád nábožensky založené lidi, protože je zastáncem Atatürka a jeho reformy. Jeho matka také není výrazně nábožensky založená. Na METU jít nechtěl, původně chtěl studovat v Istanbulu, METU byla jeho druhá volba, ale když byl úspěšný v přijímacích zkouškách, rozhodl se jít sem, protože je to lepší škola. Celá jeho rodina volí CHP, ať už z přesvědčení nebo proto, že nechťejí vidět u moci AKP.

Dívka se narodila v Německu, kam její prarodiče přišli za prací. Je jí 23 let. Její rodiče se vzali v Německu, ale oba jsou Turci. Do Turecka přišla žít minulý rok. Její matka pracuje v hotelu a její otec pracuje na stavbě. Má dva mladší bratry. Předtím studovala v Regensburgu německo-španělské studie a rok studovala v Madridu. Do Turecka se rozhodla přijít, protože tu měla přítele a protože chtěla poznat svoje kořeny, odkud pochází. Mluví plyně turecky. Její rodina je celá muslimská, ona sama byla vychována jako muslimka- nejedli doma vepřové, alkohol se také nepil, matka ji učila modlitby a číst Korán. Politické tendence její rodiny (pasivní) jsou k AKP, ona sama však tuto stranu nepodporuje. V Turecku ji nevyhovuje žádná strana.

Kategorie C

Dívka z této kategorie byla narozena v Německu (tureckého původu) a když jí byl jeden rok, tak se rodina přestěhovala zpět do Turecka, vyrůstala tedy v Istanbulu. Je studentkou čtvrtého ročníku pedagogiky, obor Fyzika a chemie. Je jí 22 let. Má jednu starší sestru, která právě skončila studium, a bratra, který se zabývá elektrotechnikou lodí. Její matka je žena v domácnosti, v Německu pracovala v továrně, a otec je stavitel. Matčina rodina je sekulárně založená, ale její matka je velmi náboženský člověk. Co se týče otce a jeho rodiny, je to právě naopak- rodina je nábožensky založená, ale otec není, i když ke stáru se stává víc a víc náboženským. Díky těmto podmínkám v rodině, i ona sama byla vychovávána nábožensky, chodila do kurzů Koránu a její babička jí učila staré modlitby. Její otec je levicově založený, volí CHP, její matka naopak pravicově založená a volí AKP. Ona sama volí CHP.

Chlapec se narodil v Ankaře a vyrůstal na vesnici blízko Ankary. Je mu 23 let a má jednu sestru, právničku. Jeho otec je učitel na základní škole a matka je v domácnosti. Studuje pátým rokem zemědělství na Ondokuz Mayiz Universitesi. Celá jeho rodina je nábožensky založená, i když jenom ženy praktikují pravidelně. Muži chodí do mešit, ale nemodlí se pětkrát denně. On sám chodil do kurzů Koránu a měl vzor doma. On sám volí MHP, ale neví, koho jeho rodiče volí, protože se to u nich doma neřeší.

Kategorie D

Dívka je z Kermanu, což je středně velké město, smíšené povahy – najdou se tam lidé konzervativní i lidé svobodomyšlní. Její otec je dělník a její matka je v domácnosti. Čtvrtým rokem studuje na Hacettepe učitelství angličtiny. Má tři mladší bratry, kteří jsou také nábožensky založení. Její matka praktikuje, ale její otec ne. Když byla malá, vedli ji k náboženství - když jí bylo deset, chodila dva roky do školy Koránu a pak tam začala učit. Tím pádem zná Korán i v arabštině. Její rodina volí pro tu stranu, která nabízí nejvíc příležitostí. Sice nemluví o tom, kterou stranu kdo volí, ale ona si myslí, že každý z rodiny volí někoho jiného. Ona sama volila CHP.

Chlapec pochází z vesnice blízko Istanbulu, je mu 25 let. Má mladšího bratra a sestru. Matka je v domácnosti, otec se stará o rodinou farmu. Studuje prvním rokem magisterské stadium zemědělství v Samsunu. Zároveň dojíždí pracovat. Chodil do školy Koránu a rodiče ho vedli k islámu, i když ho k ničemu nenutili. Matka i otec praktikují pravidelně, oba se modlí pětkrát denně a otec chodí do mešity. Sestra a bratr nejsou tolik svědomití. Volí MHP, ale neví koho volí zbytek jeho rodiny.

Kategorie E

Dívka z této kategorie má dvě sestry a jednoho bratra všechny mladší, pochází z Ankary. Je jí 25 let a je čtvrtým rokem studentkou METU. Její matka je v domácnosti a její otec je momentálně v důchodu, ale předtím sháněl součástky do aut pro různé opravářské firmy. Studium METU bylo její volbou, ale původně chtěla studovat jiný obor. Atmosféra v rodině je docela volná, nebyla nucena nosit šátek na hlavě (který nosí), zájem o islám byl její vlastní. Ona sama je pravicového zaměření, i když ne vždy souhlasí s věcmi, které pravice v Turecku dělá. O její rodině nechtěla mluvit s tím, že ani oni sami o tom mezi sebou nemluví.

Chlapec je ze Sivasu, ale jeho rodina žije v Kayseri. Je mu 23 let, na METU posledním rokem studuje učitelství přírodních věd. Má dva mladší bratry, kteří nejsou nábožensky založení. Jeho otec je dělník a matka je v domácnosti. Před třemi roky absolvoval program Work&Travel ve Spojených státech, díky čemuž má lepší porozumění jiným kulturám. Jeho rodiče jsou oba nábožensky založení a oba praktikují islám. Vychovali ho k náboženskému zaměření. Jeho celá rodina jsou pravicového politického zaměření.